[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

بیمن فیض شافی حقیقی مزیل علل و امراض مطلق

نادر نسخه در بیان لغات مفردات طبیه بتصریح درجات مزاج دوا و ابدال و مصلح آن

میزان الادویه

از تالیف حذاقت بنیاد حکیم تاج محمد صاحب ابن مفتی شیخ محمد سعید مرحوم

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بیحد و سپاس بیعد مر حکیمی را سزد که شمع نور حکمت در محفل وجود آدمی افروخته اوست و سر از اسرار تاب آفتاب
هدایت در کوهستان ابدان مثل جواهر مباهر قرین و مثل ساخته اوست و بزلال تمثال در باب فیض لایزال بعلو قدرت
و سمو کنت قوت نمود اثبات در وجود نباتات بخشیده اوست تعالی خدائیکه هر یکی را با نواع تاثیرات و صفات خاصیات ممتاز گردانیده
جل شانه و برود نامحدود مر هر دردی را که وجود با وجودش دوا و شفاء هر علیل و خضر حیاتش راهنمای هر ضلیل است عنی
سید المرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه و علی آله و اصحابه اجمعین اما بعد میگوید ذره کمتر از هر صغیر تابع محمد
ولد شیخ محمد سعید مفتی لکهنو که برمرآت صواب نمای ارباب خبرت و ضمیر خورشید انتمای عقده کشای اصحاب فطنت مخفی
و محتجب نیست که اشرف علوم حکمت و انفع و قبول علیه علم طب است که در شان آن برگزیده سبحان حضرت رسول ملک
منان علیه و علی آله السلام فرموده العلم علمان علم الادیان و علم الابدان و علم الابدان مقدم
علی علم الادیان پس تحصیل آن از جمله ضروریات و موکدات بلکه از جمله فرائض و واجبات ست و نیز باعث خلقت
مخلوقات برای عبادت حضرت معبود و موجب صنع مصنوعات بجهة حصول این مقصود ست و عبادت مبنی بر صحت
ابدان اشرف مخلوقات انسان ست که آن موجب عبادت حضرت سبحان ست لهذا تحصیل این امر جلیل و خطب جلیل

[illegible]

زبوده واکثر صیدنات که درین فن تصنیف بوده اند از نشان آن بزبان هندوستان معرا و بعض کتب از خاصیات
و درجات ادویه مبرا و در بعض عدم ذکر ابدال و خواص مجربهٔ ادویه و در بعضی عدم توضیحات اصطلاحات اطبا که هر
طالب این فن را ناگزیر است دانستن آن لهذا این قلیل البضاعة مختصری مع ایجاز و اختصار محتوی بجمیع فواید مرقومه
مستنبط از مؤلفه مثل اختیارات بدیعی و ریاض الادویه و غیره صیدنات معتبر انتخاب نموده بشیرازه تدوین ترجمه نموده
مشتمل گردانیده و در بیان نفع اصل ادویه بتطویل و اطناب نکوشیده بالفاظ مجملات نموده و تذکرهٔ لغات هندی که درین رساله ترقیم یافته
میزان الفاظ فارسی و تازی مرقوم گردیده بجهت آنکه مردمانی که از زبان پارسی و عربی اطلاعی ندارند اگر بخواهند که بلفظ
مرکبات خواص و طبایع و وقوف از زبان دری و تازی حاصل نمایند پس درین تذکره لغت هندی دیده الفاظ پارسی
تازی تفسیر پوست ملاحظه نموده بضابطهٔ ابجد در باب حرف مطالعه کرده اطلاع حاصل نمایند و بجای دوا هندی هم
فارسی و عربی و غیره صرف ف نگاشتم تا جوینده را اشکالی نه افتد و دوای هندی را مطالعه نموده دوای
دیگر از همان نام که در خانهٔ ف مرقوم است در کتب لغت طب و غیره به تعیین کتاب تفحص نماید و این رساله را میزان الادویه نام
نهاده شد و مشتمل است بر یک مقدمه و دو مقاله و خاتمة الکتاب مقدمه در بیان تعریف درجات و ابدال و مصلح
ادویه مقالهٔ اولی مشتمل بیست و نه باب در توضیح ادویه بترتیب حروف تهجی مقالهٔ ثانیه در بیان اسامی امراض
در میان مردم غیر معروف اند خاتمة الکتاب در بیان اصطلاحات اطبا و مقادیر موازین طبی مسئول از مولا
کرم کرام است که چون بر سهوی اطلاع یابند خطا را بعطار کرم مخفی ساخته اصلاح فرمایند الله حسبی و نعم الوکیل

تذکرهٔ لغات هندیه بترتیب حروف تهجی

ه	ف	ه	ف	ه	ف	ه	ف
الف		ابرمرده	اسفنج	اجوان	بابونهٔ گاوچشم	اوجهجهطی	کرسش
انبیط	آجبر	اشق	اشق بهفیست	آذرگون	آذریو	اجماین	ناخواه
اچار	آچار	اطریه	آتش ارد	اقاقیا	اخشرو عهارهٔ گر	اردسر	الوخلسا
آدهبکت	آذریون	امرسیل	افتیمون	اقلیما	کف دوو دمش ولقره	ایلوا	صبر
الوبخارا	اجاص	اجموده	افسنتین	اسپرک	اکلیل الملک	انت	امعا
[illegible]	آمله	[illegible]	شرباک	الوبالو	فراضیا	امرود	[illegible]

ه	ف	ه	ف	ه	ف	ه	ف
اوشکن	انجرہ	آب خاکستر	ماء الرماد	برہجا	بارزو	بالچھڑ	سنبل الطیب
اونوالی	شراب وعسل	آب شہد	ماء العسل	بادل	بادام	پودینہ	فودنج
ابرم سار	بابونہ	اندرائن	حنظل	بارتنگ	لسان الحمل	پان	تنبول
استر	بغل	انار دانہ	حب الرمان	بابی برنگ	برنگ کابلی	پکھان بید	جنطیانا
آٹا	آرد	املی	تمر ہندی	برف	ثلج	بھبھنی	حرذون
اربہر	ستاشل	ابرک	طلق	بکری	بز	بیت	[illegible]
انڈہ	بیض	انگور	عنب	باگھہ	شیر	پیپل	[illegible]
ارنڈ	بید انجیر و درخت خروع	الائچی	قاقلہ	پیاز	بصل	بھیما	[illegible]
انگور ارس سبز	حصرم	اسبغول	بزر قطونا	بطا	اردک	پنڈکی	ور[illegible]
انگورک	رتیلا	اندرجو	لسان العصافیر	پتنگ	بقم	برہمی	زرنبہ
آبگینہ	زجاج	السی	کتان	بھٹیرا	بلبلہ	پپا	زمرد
ادرک	زنجبیل	اسپند	حرمل	بلور	بلور	بھبھڑ	زنبور
انار	رمان	الماس	خیار شنبر	بنفشہ	بنفسج	پادزہر	زہرمہرہ
انجبار	سرمہ	اثب	انبج	بوزیدان	بوزیدان	بٹیر	سلوی
اون	صوف	ب		بورہ ارمنی	بورہ ارمنی	پارہ	سیماب
انگبین	عسل	بکائن	آزاد درخت	بگلا	بوتیمار	بھٹک	گاوزبان
استخوان	عظم	پاٹ	ابریشم	بہمن	بہمن	بلی	گربہ
اگر	عود	بیخ مہک	اصل السوس	بچھناک	بیش	بھیڑیا	گرگ
الائچی	قاقلہ	بابونہ	اقحوان	بیل	بیل ثمر بیت سوخ	بارہ سنگھا	گوزن
السی	کتان	پلپرنگ	اقلنجہ	بیدمشک	خلاف	بھیڑ	گوسفند
اخروٹ	گردگان	پائی	پاچہ	پستہ	فستق	پیوسی	فرشد
آب شور	ماء الملح	ببول	ام غیلان	پنیر	جبن	پانی	آب

ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف
باج	اسقوردیون	جائپھل	جوزبوا	چیل	غلیواز	دارم	انار
بھوڑل	مُر	چھتاور	بوزیدان	چراستہ	قضب الذریرہ	ر	
بہدرہ	میمون	جواکھار	نطرون	جون	قمل وقمقام	ریٹھا	بندق ہندی
ت		چونہ	آہک	جوز	اخروٹ	ریشم	ابریشم
تگر	اسارون	چوتری	بسباسہ	جلنار	گلنار	رسونت	حضض
تخم چولائی	انزروت	چولائی	بقلۂ یمانیہ	چاندبیل	لبلاب	ریم آہن	خبث الحدید
ترنجبین	تر انگبین	جھینگا	ملخ وصرصر	جیبھ	زبان	رائی	خردل
تنباکو	تنباکو	چیچڑا	جبلد	جل	آب	ریچھ	خرس
تووری	تودری	جاجا	چھپائی	چیونٹا	مورچہ	راسنا	راسن
تخم اشکن	بزرالانجرہ	چقندر	سلق	چرک	وسخ	راتنج	راتینج
تخم کدو	حب القرع	چورما	چنگال	خ		رانگا	رانگ
تخم بکائن	حب البان	چوب چینی	چوب چینی	خرپوزہ	بطیخ	ریتیلا	انکورک
تیتر	دراج	چرونجی	حب السمنہ	خبث الحدید	ریم آہن	روبیان	ماہی روبیان
تتریک	سماق	جگنو	کرم شب تاب	خبث النحاس	تفل مس	رہش	اردہ
تلسی	شاہسفرم	چرز	ہوبرہ	خرنوب	خرنوب	ریباس	ریواس
ث		چھچھری	درمنہ	خرفہ	بقلۃ الحمقا	رال	زفت
ثعلب	خصیۃ الثعلب	جوار	ذرة	خرمو	خطمی	ریگ ماہی	سقنقور
ج جھاؤ	اثل	جونک	زلو	د		رینڈی	خروع
جھڑبیلہ	اشنہ	چربی	شحم	دہار	اسطوخودوس	ریوند چینی	ریوند چینی
چوک	اشتان	جو	شعیر	دونا	افسنتین	ژ	
چنبیلی	یاسمین	چندن	صندل	دہنیا	کزبرۂ کشنیز	زبرجد	زبرجد
جمال گوٹہ	بید انجیر خطائی	چوچی	پستان	داکھ	عنب	زجاج	آبگینہ

د	ف	د	ف	د	ف	د	ف
زرک	زرشک	سرگین	زبل	سالیکا	کندر	صدف	مروارید
زرد چوبکری	قلقطار	سرشیم	غری	سابیزک	لفاح	ط	
زہیرہ	کمون	سیندور	سرنج	سون مکھی	مرقشیشا	طرخون	ترخوانی
زراوند	زراوند	سرو	سرو	سلارس	میعہ سائلہ	طرانثیث	طرانثیث
زنگ آہن	زعفران الحدید	سفرجل	بہی	سیندہ	نمک طبرزد	طوطی	توتی
زفت یابس	زفت یابس	سکنجبین	سرکنگبین	ش		طین شاموس	کوکب الارض
زنگار	زنجار	سنکھیا	سم الفار	شاہترہ	شاہترہ	طین ارمنی	گل ارمنی
زہر مہرہ	زہر مہرہ [illegible]	سقمونیا	محمودہ	شادنج	شادنج	ع	
زیت	زیت	سنا	سنا	شاہدانہ	شاہدانج	عکرکرہا	عاقرقرحا
س		سندروس	سندروس	شب بو	خیری	عاج	دندان فیل
سالون	ساج	سنبوسہ	[illegible]	شجرہ مریم	شجرہ مریم	عرق	عرق
سرکہ	خل	سپند	غبیرا	شترمرغ	نعام	عشبہ	عشبہ
سنبل	پرسیاوشان	سورنجان	سورنجان	شراب	خمر	عقیق	عقیق
سنبھالو	فنجنکشت	سوسن	سوسن	شفتالو	شفتالو	غ	
سہاگہ	بورق	سوا	شبت	شقائق	لالہ	غافث	غافث [illegible]
ستاور	بوزیدان	ستو	سویق	شقاقل	شقاقل	غاریقون	غاریقون
سرمہ	کحل	سیب	تفاح	شلجم	لفت	ف	
سونف	بادیان	سنگ کی مچھلی	عقرب بحری	شوکران	شوکران	فرفیون	فرفیون [illegible]
سپیدہ	اسفیداج	سپاری	فوفل	شیطرج	شیطرج	فراسیون	فراسیون [illegible]
سنبل کھار	زرنیخ سفید	ساری	نارلیشت	شیرخشت	شیرخشت	فرنجمشک	فرنجمشک
ساجول	سداب	سرکہ سینڈی	کانجی	ص		فرنی	فرفی
سمیپا	سرب	سمندرپھین	کف دریا	صابون	صابون	فطراسالیون	فطراسالیون [illegible]

ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف
فقاح الکرم	فقاح الکرم [illegible]	کاسو	عنس	ریّکلی	کنہ	کنیر	دفلی
فندق	بندق	کاغذ	قرطاس	کڑ	قرطم	کھجور	خرما
فودنج	بائیہ آبجامہ	کبیر	کبر ناقیست	کریلا	قثاء الحمار	کنبھیوا	خرالمین
فیروزہ	پیروزہ	گوابہ	کبابہ	کالی مرچ	فلفل	کنگنی	خربق اسود
ق		گندھک	کبریت	گھونگچی	عین الدیک	کلہاری	خانق الکلب
قدید	گوشت قاق	کلیجی	کبد	گید	عقاب	گوکھرو	خارخسک
قردمانا	قردمانا نوع سے کرویا	کباب	کوفتہ	کائی	طحلب	کدو پرہ	خندقوقی
قرمز	قرمز [illegible]	کبوتر	حمام	گھی	روغن زرد	گورخر	حمار الوحش
قروط	ک	کہربا	کہربا	کلونجی	شونیز	گدھا	حمار
قمری	قمری	گردگان	جوز	گیدڑ	شغال	کھنولہ	حب المحلب
قسطوریون	قسطوریون	کدو	قرع	کھنبی	سمارغ	کلتھی	ماش
قنب	کنب	کلی	گلنار	کھیلا	سلیخہ	کالادانہ	تخم نیلوفر
قند	قند	گلاب کا پھول	گل سرخ	کیپلی	سلیخ السحیہ	کیتھل	چکیا
قہوہ	بن	گل حکمت	طین الحکمت	کیکڑا	سرطان	کور گندم	کور گندم [illegible]
قیصوم	برنجاسف	گیہوں	گندم	گوبر	سرگین گاؤ	گولر	جمیز
قیر	قیر	گندنا	کراث	کٹھومر	دستنبویہ	گڑاچھال	تیواج
ک		کیلا	موز	کائپھل	دار شیشعان	گھانس	تبن
کپور	کافور	کستوری	مشک	کربالہ	خیار شنبر	گؤ	بقر
کاسٹم	کاسٹم	کنول کی کچالی	نیلوفر	کوبرولہ	حبعل	کلغہ	بستان افروز
کیورا	کادی ملدر	گنجائی	خرخدا	گل خیرو	خطمی	کیکر	ام غیلان
کانجی	سرکہ ہندی	گوشت	لحم	کپڑا	خصیہ	کرنجوہ	خانیہ ابلیس
کاسنی	ہندبا	گردہ	کلیہ	ککرا	خروس	کیکا	اراقو

ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف	ہ	ف
کیلا	اذاراقی	لون	نمک	مجیٹھ	فوۃ الصباغین	نیبو	لیمو
کسنبھ	احریض	م		منڈی	کما ذریوس	ناریل	نارجیل
گندھیل	اذخر	سنمنا	سپیا	مروا	مرزنجوش	نارنج	نارنج
کنکولیچ	اجبل	ملیٹھی	اصل السوس	مونگا	مرجان	ناگیسر	نارمشک
کمرکھ	کمرک	مسور	عدس	موتی	لولو	نرگس	نرجس
کمرنی	کمرنی	مونگا	بسد	مکھن	مسکہ	نسرین	نسرین گل سفید
کیتھا	کبیت	مچھیر	بق	سیہ الکڑی	مغاشا	نشاستہ	نشا
ل		موت	بول	مصطگی	علک الروم	نفط	نفط
لوہا	اربال	موٹھکی جڑ	بیخ تفاح	سومیاکی	سومیاکی	نوشادر	نوشادر
لاہی	انزروت	مولی	ترب	مارچوبہ	ہلیونا	نیل	نیل
لسان الحمل	بارتنگ	مٹی	تراب	مانک	یاقوت	ناگر ویلی	بلبون
لومڑی	ثعلب	مگرمچھ	نہنگ تمساح	مروارنگھا	مرو اسفیج	و	
لسن	ثوم	مچھلی	ماہی	سونپھلی	سونپھلی	سوسما	کیتم
لوبان	حسن لبہ	مین پھل	جوز القی	مینھوہ	مینھود	کنچی	اگر تیرہ
لوبیا	خرفہ	سیبھی	قشفلیت	مدار	عشر	ہ	
ن							
لبنھا	خرگوش	سٹھا	ونیخ	نیب	نیم	ہلدی	زرد چوبہ
لسوڑا	سپستان	کھی	انکس	نیلا تھوتھا	توتیا	ہلیلی	سنبلا فلن
لونگ	قرنفل	سونٹھ	سعد	نسوت	تربد	ہنس پدی	اصلع صقر
لعل	لعل	مٹی	طین	شرلیبی	جدوار	ہڑتال	زرنیخ
لفاح	سابیزک	مہوکا	عقیق	نیولا	راسو	ہاتھی	فیل
لاکھ	لک	مکڑی	عنکبوت	شکرپور	زرنباد	ہستی کرن	فیل گوش
لوبیا	خرنقا	مکوری	عنب الثعلب	نرکل	قصب	ہلیم	ہرید

ه	ف	ه	ف	ه	ف	ه	ف
هدهد	مرغ سلیمان	سندوانه	بطیخ هندی	بلیم	غری السمک	یبروج الصنم	بیخ لفاح بری
هلیله زرد	هلیله کی	هینگ	حلتیت	یاقوت	یاقوت	یرمه	عشبة النار
هلیله زنگی	هلیله سیاه	ی		یشم	یشب	نیمه	نیمه

مقدمه بدانکه هر ادویه را چهار درجه است درجه اولے و آن عبارت از انست که بتناول تاثیر آن از روی حرارت و برودت محسوس نگردد مگر وقتیکه مکرر و بکثرت استعمال آن کنند درجه دوم آنرا گویند که تناول نمودن آن بالفطن فهم اثر آن ادراک شود لیکن نه بحدی که مضر بدن باشد درجه سوم و آن عبارت از انست که تناول آن مضر و عارض شود و باعث مرض گردد درجه چهارم آنرا گویند که تناول آن موجب هلاکت باشد و مفسد بدن انسان گردد چنانچه کافور و افیون و انواع سموم بدل ادویه ایست که هر گاه در نسخه دوائی باشد که در ملک هم نرسد پس دوای دیگر که در خاصیت قائم مقام او است انتخاب این ادویه بدل آن جواز یافت است و قول کلی در بدل آنست که اگر دواء یافته باشد مصلح داروئی که مضر دوای دیگر باز دارد و مختار عبارت از جنس ادویه است

که هموار در هر امر مستعمل اطباست شربت مقدار خوردن دواست و استعمال آن

مقاله اولے مشتمل بر بیست و نه باب در توضیح ادویه بترتیب حروف تهجی

باب الالف

آبار بپارسی سرب و بهندی سیسه سرد و خشک ست در درجه دوم

آبکامه بهندی کانجی خوانند سرد ست در درجه اول خشک ست در دوم تر

ابهل بپارسی بار زد کوهی و بهندی هوه بیر گویند گرم ست در درجه اول خشک در درجه دوم —

ابریشم بهندی ریشم معتدل ست در گرمی و سردی مفرح و مقوی قلب و دماغ ست و [illegible] محرق وی را استعمال کنند و طریق سوختن وی آنست که ابریشم را بشویند و شانه کنند و در دیگ مسی نو آهنی نهند و طبقی بر سر آن کنند که سوراخ داشته باشد تا زمانی که سوخته گردد و دوای استعمال وی آنست که مقرض کنند و صفت مقرض آنست که ابریشم را مقراض کنند باریک و بعد از آن در هاون صلابه کرده بکوبند و سحق کنند.

طریق دیگر استعمال ابریشم آنست که در آب و یا بآتش نرم بجوشانند و بعد از ان صاف کنند و با ادویه بیاشامند —

ابیض اکسیریان کنایه از نقره کنند —

اترج بپارسی ترنج و بهندی بجوره گویند گرم خشک ست در دوم گویند گوشت او سرد ست در درجه اول —

اشنه بپارسی سره گویند سرد ست در اول و خشک ست در دوم —

اجاص بپارسی آلو سیاه خوانند در اول سرد و در دوم تر [illegible] مرق و مسهل صفرای رقیق و مسکن حرارت دل و قی صفراوی و تشنگی و [illegible]

اترج کوهی اصل بیل ست —

اخثاء البقر سرگین گاو بهندی گوبر خوانند —

اوخر اهل فارس کاه مکه و گربه دشتی و اهل هند گند هیل

وکنه باج وکاس ستهی گویند واکثر طائفه از عجم کورگیا خوانند
گرم و خشک ست در درجه دوم و محلل و منضج و مدر بول و حیض
و فضلات و مقطع اخلاط و بدل آن قصب الذریره ست —
اذان الفار ببندی موساکنی گویند و آن خیر زنگوش ست
و اقسام می باشد بستانیش سرد و تر ست در درجه سوم و در دوم
خشک و جهت صرع و لقوه و اوجاع بارده و صداع نافع —
اراک باہل ہند پیلو گویند شجر ش در اول گرم و در آخر دوم
خشک ست و بعضی معتدل نوشته اند —
آزاد درخت ہندوی بکاین و بعضی گویند درخت نیم ست
گلتش در سوم گرم ست و در آخر اول خشک ست و مفتح سدد و باغی
و برگ آن کشنده قمل و جهت دراز کردن مو مؤثر —
آس بفارسی مورد نامند سبز و ست در درجه اول و خشک ست
در دوم و بدل آن ورق توت و مصر صاحب زکام و صداع محرور
و مورث تیره گی و مصلحش بنفشه و روغن مورد آب برگ تازه آن
یا مطبوخ او را با مثل آن روغن زیتون داخل کنند
اسرارسنجبیت ہندوی بجانگ نامند سرد و خشک ست در درجه سوم
اسفاناخ بہندوی پالک خوانند و بعضی گویند چولائی ست
سرد و تر ست در آخر اول —
اسارون بعضی او را ناردین و سنبل رومی خوانند ہندش
تگر گویند و بقیمت چند قسم میباشد همه آنها در آخر دوم گرم و خشک
و در خواص آورده اند که چون بکوبند و با شیر تازه بنوشند قوه
کشتهای هر دو رگ باه را برانگیزد و نعوظ تام آورد و مجرب ست
بدل آن یک وزن و نیم مدح و دانگ وزن آن حکیم

جالینوس گوید زنجبیل ست —
اسطوخودوس موقف الارواح و او اول بار شهر بده و ابجی
و ہار نامند و آن شاہسفرم رومی ست در اول دوم گرم و خشک
است در درجه سوم قابض ست بدل او اسطوخودوس و غیره —
اسقیل بصل الفار ست یعنی پیاز دشتی که ہندش کندری گویند
منفعت وی آنست که چون با عسل بر دار و شعلب طلا کنند بغایت
نافع بود مجرب ست و مقوی شهوت خصوصاً پخته آن با گوشت چرب و مانع
مضرت ہوای وبائی و طبیعت او گرم ست در آخر سوم و در اول سوم
خشک و گویند در چهارم گرم ست —
استفندریون بفارسی سیر دشتی خوانند و بہندی لہسن جنگلی
گرم و خشک ست در چہار درجه —
اسقولوقندریون بیخ کبر رومی ست و گویند راسن یعنی
جبت و چون اسقولوقندریون بیخ کبر ست شاید که خاصیت و خاصیت
کبر باشد و آن در حرف کاف گفته خواهد شد انشاء الله تعالی بدل
آن چو ست بیخ کبر و نیم وزن تخم کرفس —
اسود سالنج بپارسی سیه بار و ہندوی کالا ناگ خوانند —
اسفنج بپارسی ابر مرده گویند و طبیعتش گرم ست در درجه اول
و خشک ست در درجه دوم و مجفف و محلل و با قوت جاذبه و چون
تازه آنرا با سرکه ممزوج یا با شراب تر کرده بر جراحات تازه بگذارند
التیام دهد و حمول قطعه از ان باعث نشف رطوبت فرج
اسفندان خردل سفید ست یعنی رائی و گویند اسپندان
یعنی اسپند گرم و خشک ست در درجه سوم —
اسفیداج معرب اسفیده رصاصی و ارزیزی و سربی بود

سرد و خشک ست در درجه دوم و در سوم خشک و غسل کردن آن
شیرها ست نا لطیف و مخفف و بی لذع شود و جهت سوختگی آتش
مجرب و با سرکه و روغن گل جهت درد سر۔
اسنج۔ بپارسی شنگرف و بهندی اینگر خوانند در دوم گرم
و در سوم خشک قاتل نوب الدم۔
اسد الارض۔ اہل کیمیا گوگرد را گویند۔
اشق۔ صمغ ست در دوم گرم و در آخر اول خشک محلل ملطف
و با سرکه جهت ریاح انثیین و اورام بلغمی مجرب۔
اشتر غار۔ بهندی بچهر و نامند مستعمل ازان نبات بیخ او ست
گرم و خشک ست در درجه سوم و بهترین آن سرکه پرورده مفتح سده
و مدر بول و پادزهر تریاقه و مسخن معده و مشهی و ہاضم و یکمثقال
از جرم آن جهت تپ ربع که از ماده بلغمی باشد نافع و طلاء آن با سرکه
جهت اورام بارده و مصلح آن شربت غوره و ریباس و بدلش انجدان۔
اشنه۔ بفارسی موالہ و بهندی چهریله نامند بالطبع تلخ ست قی آورد و ادرار
حیض و اخراج زهره و بلغم و کرم شکم و جرب و نفخ شکم و جذام در اول گرم
و خشک و با قوت قابضه و محلله و ملینه و مفتح سده رحم و مدر حیض
و سوم قوی خصوصاً با شراب و مقوی باه و مفرح و مقوی معده
و دل و جگر و جهت دفع غشیان و خفقان و حفظ روح حیوانی و ازاله
و عیا و سنگ مثانه بی‌بدیل و اکتحال آن جهت تقویت بصارت
چشم نافع و قدر شربتش تا سه درهم و بدل آن قرومانا و بخور آن
جهت اختناق رحم مجرب۔
اشیص۔ صاحب اختیارات بدیعی نوشته که درخت کرم‌مقدا
ست یا نوعی از مازریون طلع سفید آن در دوم گرم و خشک
و آشامیدن یکمثقال آن جهت دفع جنون و صرع و توحش نافع
مقدار شربت ازان تا نیم درهم مصلح آن شکر۔
اشتر خار۔ او شتر کناره۔
اصف۔ اہل فارس کبر گویند نباتیست که شرش را خیار کبر نامند
بیخ و پوست آن قوی‌تر از سائر اجزا و در سوم گرم و خشک و مفتح سده
جگر و سپرز و قاطع اخلاط لزجه و مقوی احشا و بهترین ادویه سپرز
خصوصاً پرورده او با سرکه و غسل و محلل ریاح و تریاق سموم و مدر حیض
السوداء و جهت فالج و امراض بارده دماغی و مفاصل نافع و با ادویه
خوشبو مثل سنبل الطیب و اذخر و عسل و محلل بلغم سینه و مخرج آن
و غرغره طبیخ او دافع بلغم اعضای تنفس و ضماد تازه او رافع فسخ
عضل و عصب و خشک او رافع قروح خبیثه و با ادویه مناسبه
محلل اورام صلبه و خنازیر و با سرکه رافع بهق و قوبا و با آرد محلل
ورم سپرز و بخور او رافع بواسیر و مضمضه طبیخ او با سرکه و خائیدن
آن جهت درد دندان نافع و چون بیخ کبر را نرم کوفته با مثل آن
روغن کنجد و موزن او آب بجوشانند تا تمام کمال و در روغن بنصف الجوهر
بیس آن را بر سر ضماد غالیه کنند مو را سیاه کند و مبرگرز سفید و زرد بیاه و تخم
او در سوم گرم و خشک و خیار کبر گرم و تر و خائیدن خیار رسیده
نبتی که داخل آن تمامی دانه شده و ملین طبع و ترشی کل و خیار کبر محرک
اشتها و جالی بلغم و مفتح سده جگر و سپرز و مضعف معده و خیار
مجرب پرورده او با سرکه مفسد معده و ساق و برگش در آخر اول گرم و خشک
و در انفعال ضعیف‌تر از گل او و محلل خنازیر و طلاء او جهت حشم ست
و عصاره آن کشنده کرم ها معده و ضماد او با آرد جو رافع قروح
شدیده سر و قروح خبیثه و محلل خنازیر و سائر اورام بلغمی ست و خیار

افعال ساق قوی‌تر از برگ و غرغره بهمه اجزای او منقی و بلغم و مفتح
سده و تخم او قبیل از شگفتن که گل کبر نام دارد در دوم گرم و خشک
و ملطف و مقطع و در جمیع افعال مانند بیخ و اوان ضعیف‌تر و فرد او
رافع لواصیر چشم و قدر شربت از آب او تا هفت درم که با عسل یا
و شکر نوشند و بیخ او تا سه درم و در مطبوخات تا هفت مثقال
و مضر مثانه و مصلح آن افیون و مضر معده و محرورین و مصلح آن سکنجبین
اصب - اکثیریان کنایه از نقره می‌کنند مداول سرد و خشک تفریح
و تقویت قریب بیاقوت و مضر امعاد مصلح آن کتیرا۔
اصابع الصفر و ص - بهندی راجرا انگلی خوانند و بعضے
گویند تخم انگشت ست۔
اصل - بیخ از هر چیزے باشد چنانچه بیخ جهک که بهندی
سلیمی گویند خاصیت آن معتدل ست۔
اصل السوس الابیض - بیخ سوسن سپید اگوینه
اصل السوس آسمانجونی - بیخ سوسن آسمانگونی ست
اصل الکبر - بپارسی بیخ کبر خوانند و بدل آن در ادویه سپرز
ملیت یا سکنجبین ست۔
اظفار الطیب - بفارسی ناخن پریان و ناخن خرس
و ناخن بویا گویند و بهندی نکه نامند گرم و خشک ست در درجه دوم
مدر فضلات و خون و ملطف اخلاط غلیظ و جهت اختناق رحم و
صرع و خفقان رطب نافع و سدی و درد بارد جگر و رحم و اخراج جنین
منعقد در گرده و جمیع امراض بارده و رحم و بخور آن جهت صرع
و سکته و تزالات غشی و اختناق رحم و احتباس حیض نافع و مصدع و مصلح آن
سکنجبین و مورث سبج و مصلحش نمک ارمنی و قدر شربتش

از یکدرم تا سه و بدلش قصب الذریره۔
اعیار - اکثیریان کنایه از سیماب کنند که بهندی پاره خوانند
از جمله فلزات و معدنی ست در دوم سرد و در سوم تر جهت حفظ
صحت و تقویت باه و هاضم و قوت بینه سیمیلی و قدر شربت
ناکشته تا دو درهم و بدلش رصاص محلول ست و مصعد الصیار
گرم و با حدت و از سموم قتاله و محرق خلط محلل قرحها و مقطع ست
و با کندر و با تیل و روغن زیتون جهت داء انتهای آتشک مجرب۔
افسنتین - در هند رومی یعنی مرده و اطبای دکن دونارا
گویند گرم ست در درجه اول و دوم خشک ست در درجه آخر آن
و بدل آن بیمده یا بیخ اصلی بود و در تقویت معده اسارون یا نیم وزن آن سنبل
افسیون - اهل کیمیا مراد از گوگرد دارند۔
افیشون - نباتیست شبیه بادروج و در اندر دوم گرم و خشک مصلح آن انیسون و بدلش ...
افتیمون - اکاس بیل و امر بیل ست طبعش در سوم گرم
و در دوم خشک ست چون یکهفته هر روز ده درم او را با نصف
رطل شیر تازه خیسانند و یا پانزده مثقال سکنجبین بنوشند جهت
خفقان و توحش و مالیخولیا و تشنج مجرب ست چنانچه ذکر کرده است
در کتاب جامع تحفة المومنین و از حکیم عبد الباری معلوم شده
که چون افتیمون را در شیر گاو وقت شب تر نمایند و علی الصباح
شیر را صاف کرده با سکنجبین بنوشند مالیخولیا را دفع کند و اولی
آنست که شیر شتر باشد و افتیمون را برای خوردن صرف
شیر کفایت می‌کند و بعض مردم را که ضعیف المزاج باشند نفعت
ادویه مذکور بدهند و برای سودا و خفقان مجرب ست و بدل آن
در اسهال تربد برابر او و بعضا شاه گویند و بعضی گویند بدل او هلیله سیاه و تخم...

افیون - بعربی لبن الخشخاش و بفارسی تریاک و بهندی
بهیم و افیم گویند شیر خشخاش سیاه و در درجه چهارم سرد و خشک ست
و از خشخاش سفید در آخر سوم مخدر و منوم و مسکن وجع
و قابض و مانع تعفن اخلاط و تحلیل روح حیوانی و جهت اسهال
صحیح و قرحه امعا و سرفه و ضیق النفس و درد و نزلات و صداع
که از حرارت باشد بالطبع نافع و اگر از مواد بارده باشد بسبب
تخدیر مفید و ضماد آن جهت درد سر و تخفیف قروح و ورمهای
حار و با زرده تخم مرغ پخته و زعفران جهت چشم یا شیر دختران
و زعفران جهت نقرس حار و در بدو فتیلهٔ آن با مر صاف و زعفران
بالسویه جهت زحیر مجرب و قطورش با روغن بادام و مغز زعفران
جهت درد گوش و با موم روغن جهت جرب و حکه نافع و در معاجین
و ادویه مرکبه حافظ قوت آن و مسقط شهوت و قوت باه بشرط
مداومت و مضر فهم و مصلحش جند و فلفل و فرفیون و دار چینی
و قدر شربتش از یک عدس تا چهار قیراط و زیاده از یکدانگ
مسموم و در دو سیم آن کشنده و بدلش مثل آن بذر البنج
و یک وزن آن بیخ لفاح و سه حصه [illegible] با شیر و کافور و کبر با
اقاقیا - عصاره قرظ و آن تخم درخت خار دار است ادیم را
بدو دباغت کنند گویند ببول و گرها [illegible] کوبیده اوست
سرد است در درجه دوم و خشک است در درجه سوم و مغسول
آن در دوم خشک و قابض و قاطع نزف الدم و نفث الدم
و مجفف مواد و غیر مغسول آن بالطبع و حابس نزلات و اسهال
اکال و ضماد آن و بدل آن صندل و [illegible] ست —
اقلیمیا - کف وهو چلا و نقره و مثل آنست که بر گداختن

بعربی سد و گویند کافی و مرقشیثا که هم میباشد خاصیتش آنکه قوت
باصره زیاده کند و با زعفران و افیون رافع نقرس و خوردن
طلاء آن یک قیراط جهت خفقان و تقویت دل نافع و مستعمل
از آن مرقشیثا مغسول ست و بدل آن مرداسنگ محرق مغسول —
اقماع الرمان الهندی - نار مشک و بهندی ناگیسر خوانند
در درجه اول و دوم گرم و خشک برای تخفیف زخمها نافع و [illegible]
و [illegible] زردی رخسار مصلحش روغن بادام و بدلش نیم وزن [illegible]
اقحوان - بفارسی بابونهٔ گاو چشم نامند آن گلی ست برونش
سفید و اندرونش زرد و بهندی مرهتی خوانند و گویند که ابهست
که بهندی سرتی خوانند طبیعت اقحوان گرم ست در سوم و خشک
است در دوم ملطف قوی محلل و مفتح سدهٔ جگر و فرود آورندهٔ حیض
و مسقط جنین و با موم روغن جهت [illegible] مصلح آن سکنجبین
و بدل آن بابونج —
اکلیل الملک - بپارسی شاه‌پسند بقول الاستاد شاه
افسر و بهندی اسپرک گویند زردی باشد ابریشم ابیض رنگ
می کنند گرم و خشک ست در درجه اول و بدل آن [illegible]
یا بوزن آن [illegible] و [illegible]
گویند بدل آن بابونه است —
آملج - را بهندی آنوله گویند سرد ست در درجه سوم و خشک ست
در درجه دوم و چون آن را نیم کوفته کنند و در آب شیرین
بجوشانند یکدو ساعت و بعد از آن صافی کنند و نوبت [illegible]
چکانند سفیدی را که در چشم بود نافع آید و این مجرب ست
ابهر خشک [illegible] ست در درجه دوم گرم و در چهارم خشک

وحابس و مقطع. وذرور آن جهت قطع خون جراحات تازه و جابر
بر روی آجر گرم جهت زحیر رطوبی مجرب و قدر شربتش از یک مثقال
تا دو و مضر معده و مصلح آن سرکه و مضر گرده و مصلح آن کثیرا۔

انیسون انواع است اقسام مختلفه بسیت که انیسون رومی وبلدی و رازیانه را انیسون
گویند و اکثر اطبا انیسون انقسیون را بیان یعنی مخلوط کرده اند گرمست
در درجه سوم و خشکست در آخر دوم مدر بول و حیض و باد را زیاده کند و
از با شکر جهت رفع زردی رخسار زنان نافع و مضر معده مصلح آن
رازیانه و مصدع محرور و مصلحش سکنجبین بدل آن تخم شبت و بیخ آن
رازیانه و در تقویت باه مثل آن رازیانه۔

انجیر میوه ایست معروف در اول گرم و در دوم تر بسیار
کثیر الغذا و رافع سده و ورم طحال و بواسیر و عسر بول و مضر جگر
ضعیف مصلح آن گردگان بدل آن ادویه شیرین مغز جلغوزه۔

انجیر وحشی نوعی از وست که بهندش کٹھومبر گویند۔

انزروت کنجده صمغ درخت پرخار است عربش شکه
تامند و بهندی خنجر گویند گرمست در درجه اولی و خشکست در دوم
و مسهل بلغم را و بدل آن نیمه وزن آن صبر ست۔

انجره هندوی انگن گویند گرم و خشکست در اول سوم
مفتح فم رحم و سده جگر و مضر مقعد مصلح آن عناب و بدل آن قرطمانا

انیس النفس نباتیست ریحانی و شبیه بجیره و برگش بی شبر
و گلش مثل تره تیزک زردی باشد و برگهای سفید احاطه برگل
او دارد تا آخر که با آفتاب میل کند و مثل شاه دانه و با عدم حرکت
هوا حرکت مینماید و ساقش مربع و مائل بسیاهی که در مصر و اطراف
شام بسیار ست و در محاذی آنها میروید و چون حیوان شیر دار

ازو بخورد شیرش زیاده شود و خوردن آن بغیر باعث
نشاط و سرور بیگردد و در دوم گرم و یبوست معتدل و در فعل
نائب مناب شراب صرف و سد فضلات که عبارت از بول و شیر
و حیض و عرق باشد و قوت را دیاده کند و حابس را بیفزاید و تو...
ورازالاهموم و تفریح مثل شراب ست بدون خمار و نیکے از گلش
بیستو سیمین اثری بخشد و خلل بعقل نمیرساند و مقوی حافظه و قطور
عصاره او جهت قلع بیاض چشم مفید و چهار درم از تخم او با شیر
گوسفند شبیح با شخص صد ساله است و مجرب داشته اند و مفتح سده
و رنگ را سرخ کند و بدن را فربه سازد و یرقان را زائل گرداند
و مضر گرده و مصلحش عسل و اکثارش سورث درد مفاصل و تقدیر
تا پنج درهم و از عصاره طبیخش پانزده درهم و بدلش آب انگور
مطبوخ با دارچینی و زعفران و چون نکبیده او را با شکر شربت
بسازند با لیخولیا و مواد سوداوی بالغایت نافع ست همچنین ذکر کرده
است در تحفة المومنین۔

انجدان معرب انگدان تخم درخت انگوزه که بهندش هینگ
خوانند سفیدش بهتر از سیاه در درجه دوم گرم و خشک و سیاه
او در سوم و مدر بول و حیض و شیر و مسخن گرده و محرک باه و برگ او
جهت اکله نافع و مضر مثانه مصلح آن تخم خربزه و مضر امعا مصلح آن
صمغ عربی گویند بدل آن تخم کرفس با محروث کبیخ آنست

انجبار رومی نباتیست اول و اسپید و بعد سرخ
گرد و سرد ست در اول و خشک ست در دوم۔

انفحه بفارسی پنیر مایه و بهندی جاگ و خجسته گویند از هر حیوان که تحت
ذکر آن حیوان مذکور است و مجموع آن تا درجه سوم

گرم وخشک ومحلل وملطف وباقوت تریاقیت ومنجمد کننده کل ذائب وذائب کل منجمد مثل خون وشیر که در اعضا منجمد شده باشد ومانع رعاف وحابس اسهال مزمن وسحج ونزف الدم ونفث الدم وسیلان رحم ورافع اختناق رحم ودرد شکم وامعاد باسرکه محلل خون منجمد در معده مجرب ومقدار آن خرگوش جوز کوهی وآهو بنفشه وگور سفید وفیل بقدر نخودی بغایت مبهی ـ

انفحة الارنب پنیر مایه خرگوش ـ

انبر باریس اهل فارس زرشک خوانند دانه ایست چون انگور سیاه وخام کوچک اندام مزه اش ترش اکثر در طعام بجهت ترشی آن استعمال کنند سرد وخشک ست در درجه دوم ومقدار

ایرسا بیخ سوسن آسمان گونی ست گرم وخشک ست در درجه دوم وی از جمله منومات ست ومجرب ست واگر بیخ وی قدری بر دندان درد رسیده نهند درد را ساکن کند وباید که اثر آن بر دندان دیگر نرسد ـ

باب الباء

بابونج آنرا بپارسی بابونه وبهندی ابهم سار گویند در دوم گرم ودر آخر اول خشک وبرای تقویت دماغ وزائل کردن صداع سرد بدل آن برنجاسف ست ـ

بادنجان هندی بنگن گویند گرم وخشک ست در دوم مولد سودا بود وسده آورد وبواسیر وبول را تباه کند شیخ الرئیس در قانون گوید کهن وی بدبود وتازه سالم تر بود ودر جذام وصداع منجر لیکه آورد واعلی آن بود که در آب ونمک بجوشانند وسلوق کنند ویا روغن کنجد یا بادام وسرکه وکره یا بریان کنند جهت بیاض چشم وجلای باصره ودوم نافع است

بادروج بهندی بهبیا وگنه بیروره گویند مضیست ودر اول سوم گرم ودر دوم خشک وقوتش تا ده سال باقی ماند ضماد تر جهت دمل وخنازیر وکنداز نافع وبخورش جهت صرع واخراج جنین ومشیمه مضر دماغ مصلح کافور بدل آن بکی بزر آن سکنجبین وریح آن جا شیر وقطور آن با روغن سوسن جهت درد گوش ودرد سر بلغمی بسیار مجرب ـ

باد آورد اهل عرب شوکة البیضا گویند بوتی ست خارد است در اول گرم وخشک وگویند در اول سرد ست واظهر حرارت اوست وبیخش قوتیر وباقوت سبز و ومجفف ومحلل وتحمش گرمتر ولطیف وآب آن جهت رفع تشنگی والتهاب نافع ومضر مثانه ومصلح آن افسنتین وبدلش شاهتره ـ

بادرنجبویه معرب بادرنگبویه وبالنگو نیز گویند وبهندی رام تلسی گویند ودر نوع ست در دوم گرم ومقوی دل وحواس ومعده وجگر ومفرح ومفتح وملطف طعام غلیظ وهاضم ومورث ذکا وحفظ وجهت عسر النفس وخفقان وغشی وفواق وتحلیل سودا وامراض بلغمی وکابوس ومغص وامراض ورکیش وگرده ورفع سموم مطلقا ووحشت سوداوی وسده دماغ نافع وبرگ مسحوق آن از پنج تا ده درم با شراب جهت گزیدن عقرب ورتیلا شراً مضیبه خائیدن آن جهت بوی شراب وبدبوی دهان بسیار موثر ومضمضه بطبیخش جهت فساد دندان وجلوس دران جهت احتباس حیض وضمادش جهت درد مفاصل وطلای آب آن جهت جرب سوداوی وثالیل وقار فارست

دو آنکه و رفع لرزه و قشعریره و با نمک جهت خنازیر و سه درهم
آن با نیم درم نطرون جهت قرحه امعا و با یک مثقال نطرون جهت
رفع ضرر فطر و سماروغ لعوق آن با عسل جهت عسر النفس انتصابی
نافع و مضر گرده و مصلح آن صمغ عربی و کتیرا و بدل آن دو وزن
آن ابریشم و دو ثلث آن پوست ترنج و قدر شربت از خشک
آن تا ده درهم و از تازه تا بیست درهم تخمش و افعال ضعیف
تر از برگش و یک مثقال آن جهت دفع لرزه و قشعریره و بعضی نافع
و قدر شربتش تا دو مثقال —

بادیان - پارسی ست و عربی رازیانج و هندی سونف
گویند گرم ست در سه درجه و خشک ست در یک درجه تخمش
گرمتر از برگ آن و تخمش از ساق [illegible] بیخ آن [illegible]
و حیض و با سکنجبین جهت [illegible] نافع [illegible]

برنجاسف - بفارسی بوی مادران گویند در اول دوم گرم
و خشک و ملطف و مفتح و مدر بول و حیض و مضر گرده و مصلحش
انیسون بدل آن در [illegible] بابونه ست و بعضی گویند
بدل آن [illegible] ست —

برطانیقی - بفارسی بستان افروز و تاج خروس گویند
در درجه دوم سرد و خشک [illegible] مصلح آن سکنجبین
و بدلش تخم بارتنگ —

پرسیاوشان بهندی [illegible] هنس راج خوانند اکثر
در کنار چاه و چشمها روید بیخش سیاه و برگش سبز مایل بسرخی
و هندی [illegible] گویند و بعضی [illegible] بسنبل [illegible]
اکثر در چاه می روید [illegible] برگ و [illegible] داشته باشد معتدل

مایل بگرمی و خشکی و ملطف و محلل و جهت اندمال قروح [illegible]
مفید و مضر سپرز و مصلح آن [illegible] بدلش جهت امراض [illegible]
بوزنش بنفشه و نصف آن اصل السوس —

برنگ کابلی - بابی برنگ ست طبیعت آن در آخر دوم گرم و خشک ست
و مخرج کرم معده و امعاء و مسهل بلغم غلیظ و سودا و اخلاط
[illegible] و مفاصل و مجفف رطوبات و قروح و مضر امعاء مصلحش کثیرا —

بزر الهندبا - بپارسی تخم کاسنی گویند طبیعتش معتدل ست
در گرمی و سردی و خشک ست در اول —

بزر البنج - اجوائن خراسانی را گویند اقسام میباشد و مستعمل
در شرب سفید اوست سیاه خشک باشد در درجه چهارم و سرخ
در آخر سوم و سفید در اول سوم مخدر و منوم و مانع سیلان
چشم و رطوبات و نزلات بدلش افیون مصلحش انیسون —

بزر الکشوث یعنی تخم امربیل گویند معتدل ست در گرمی
و سردی و خشک ست در اول —

بزر الخس - بپارسی تخم کاهو گویند و بدل آن [illegible]
بزر الکراث - بپارسی تخم گندنا گویند و بدل آن تخم [illegible]
بزر الانجره - بپارسی تخم گزنه بهندی تخم [illegible] گویند خشک ست
در دوم و باه را زیاده کند چون با شیر تازه گاو [illegible]
و تقویت تمام کند و مجرب ست و چون بکوبند و با [illegible]
و بر قضیب طلا نمایند قضیب را سطبر و بزرگ کند —

بزر العنب - بپارسی [illegible] تخم [illegible] گویند گرم و تر ست در اول
بزر البصل - تخم پیاز را گویند گرم و خشک ست در آخر سوم
مضر محرورین و [illegible] غشی و ریاح غلیظه —

بزر قطونا - بپارسی اسپغول گویند سرد و تر ست
در دوم گویند معتدل ست در خشکی و تری رفع حرارت کند و تشنگی
نشاند و لعابش چون مضمضه کنند خشکی دهان و خشونت زبان
را که از گرمی بود دفع کند و چون با آب کشنیز آمیخته زنانیکه سوزاک
داشته باشند بیاشامند بر واره نفع دهد و هر دیگر سوزاک
بود چون با ورد او خوردن لعابش بند سودمند آید و شربتش
از دو درم تا ده درم ست و بدلش در تبرید خرفه و در تشنج
تخم کتان و در سرفه و خشونت حلق بهدانه —

بزر بارز - بسباسه بود اهل هند جاوتری خوانند گرم و خشک
ست در درجه دوم محلل ریاح و صلابات باشد مصلحش گل سرخ بدلش جوز بوا

بسد - بیخ مرجان ست هندوی مونگا خوانند سرد است
در یک درجه و خشک ست در دوم درجه و بدل وی
خون دم الاخوین ست مصلح آن کثیرا —

بستان افروز - تاج خروس باشد در دوم سرد و خشک
و قابض و رادع مصلح آن سکنجبین و بدلش بارتنگ —

بسفایج - معرب بسپایه بعربی کثیر الارجل و اضراس الکلب
هندیش کانراج کنکالی خوانند با اصل السوس جهت سدد و قولنج
نافع مصلح آن بادیان و بدلش جهت مواد سوداوی نصف آن افتیمون

بصل - بپارسی پیاز گویند بستانی آن قوی تر با مجموع آن گرم و خشک ست
در درجه چهارم و گویند گرم و خشک ست در درجه سوم باه
را زیاده کند و شهوت را برانگیزاند و مضر محرورین اگر آن
سدر و نسیان و مغص و لعاب بسیار آورد و حمول
آن جهت رگهای بواسیر و سیلان نمودن خون سود و مصلح

و می سرکه و یا شلغم با آب نمک و یا با کاسنی خورند —

بصل النرجس - پیاز نرگس را گویند گرم و خشک ست در
درجه دوم و اگر سر عدد نرجس در شیر بجوشانند و یکشبانه روز
سحق کرده بر قضیب طلا نمایند شهوت را بیفزاید خصوصا
پخته آن با گوشت جرب و بول و حیض را براند و قطور آن جهت
وجع و حکه و جرب چشم و ابتدای نزول آب و یا آس جهت بیاض
و سعوط آن منقی دماغ —

بطیخ - بپارسی خربزه بهترش رسیده و شیرین و بزرگ و
بی مغز ست سرد و تر ست تا شیرین او سرد و آنچه شیرین ست
گرم ست و ادرار بول کند و سنگ گرده را بریزاند و بدن را فربه
کند و رنگ روی را نکو گرداند و سریع العفن ست و زود
و سوداوی ست اگر پوست او با گوشت گاو اندازند زود پخته شود
و لذیذ گردد و ضماد پوست او جهت منع نزلات و ورم دماغ
خصوصا جهت اطفال و آشامیدن دو درم پوست خشک
آن جهت اخراج حصاة نافع —

بطیخ هندی - بپارسی هندوانه گویند و ترکی تربوز و هندوی
هندوانه خوانند طبعش سرد و تر ست در درجه دوم و مرضای
گرم را سودمند آید و بول را براند و تشنگی را بنشاند و سوزاک
را نفع کامل رساند و مولد بلغم ست و مصلحش سکنجبین و شیر مصلح
او قند بود و یا عسل با وی خورند —

بقلة الحمقا - بفارسی خرفه و بهندی لونیا کا ساگ گویند
سرد ست در درجه دوم و تر ست در اول و قاطع نزف الدم و
و حرارت که از سینه آید مضر منی ست بارده مصلحش قند و بدلش بزر قطونا

بقلهٔ یمانیه - بهندی چولائی گویند سرد و تر ست در درجهٔ دوم ملین طبع و مرطب بدن قلیل الغذا مضر گرده و مصلح آن شکر -

بقلة الترجیه بادرنجبویه مسطور -

بلسان درختی مصریست معروف بلوط الملک حَب در اخوانند

بلیلج معرب بلیله بهندی بهیڑه سرد ست در درجهٔ اولی خشک ست در درجهٔ دوم ملطف و قابض و مقوی معده و مضر سفل مصلح آن عسل وشکر بدلش آمله بمقدار ثلث آن -

بلاذر - بهندی بهلانوه گویند گرم و خشک ست در چهارم مهیج باه و بخورش بواسیر را زائل کند مصلحش روغن گردگان

بلبل - عندلیب و بفارسی هزار دستان نامند گرم ست در درجه سوم خشک ست در دوم بغایت محرک باه و گوشتش جهت اسقاط جنین مؤثر -

بندق - و فندق بادام کشمیریست مغزش گرم و خشک ست در اول و بدل وی چلغوزه و بهندی رٹیهاہ خوانند گرم و خشک است در درجه اول -

بنفسج بنفشه ست خاصیت آن سرد و تر ست در درجهٔ اولی و بدل وی ورق خبازی ست یا نیلوفر یا گاوزبان و گویند بدل وی نیلوفر و پرسیاوشان جهت اسهال صفراوی لتلیع تجبر

بنک بلفظ هندیست و الفیریان قلمی را گویند -

بورق لیره یعنی سهاگا و گویند چوکهار گرم و خشکست در درجهٔ دوم

بورهٔ زرگری همین سهاگا ست -

بورق ارمنی یعنی شوره و بهندش کهاری نمک گویند -

بوزیدان بیخیست سفید با خطوط کثیر گویند گرم ست در سه درجه و خشک ست در یک درجه با قوة با ناجست بواسیر نافع -

بوش و بهندی دوائیست که از او ریشه آ رند سرد و خشک است در درجهٔ اولی و بدل وی خشخاش بود -

بهمن دو نوع ست سفید و سرخ و در اکثر کتب این فن نوشته که بهمن سفید سکندر ست اما تحقیق آنکه اسکندر بیخ کاکنج ست در حرف کاف مذکور خواهد شد و بدل آن بوزن آن تودری و نیم وزن آن لسان العصافیر بود و در تقویت مانند بهمن ست پس ممکن ست که چیتا در بدل آن تواند بود -

بهمن سرخ - خاصیت هر دو نوع گرم ست در دو درجه و خشک ست در یک درجه -

بهرامج - بپارسی مشکبید را گویند بید مشک نوعی از بید که از گل آن عرق کشند جالینوس سرد و تر داشته و جمعی دیگر در اول گرم و مائل بخشکی گفته اند محلل و مفتح سده خفیف دماغی و مقوی دل و دماغ

بیض - بیضه را گویند طبعش مناسب حیوانست که از و متولد شود و زردهٔ آن گرم و سفیدهٔ آن سرد و تر ست و با هم معتدل بود در گرمی و سردی تر بود و غلیظ و نیم برشت زود تر هضم شود صفت آن این ست که اگر با پوست انداز ند سه چهار بار فشرند بعد ازان بردارند و اولی آن بود که فلفل و زیره و دارچینی با آن خلط کنند و بعد ازان زنجبیل مربا خورند -

باب التاء

تامول بهندی ببول گویند و پان نیز خوانند سرد ست در درجهٔ اول و خشک ست در درجهٔ دوم و گویند گرم و خشک ست در دوم و مفرح و غم را ببرد و چون بخورند و بعد ازان آب بیاشامند نفس را خوش کند

وجگر ضعیف را قوت بخشد و وحشت را زائل گرداند—

تالمکهانه - هندی و باقوه دو نوع اند سیاه آن قوی تر از سفید و
مستعمل تخم اوست در اول چهارم سرد و در دوم خشک و خوردن
او جهت رفع صداع مزمن مجرب است و مورث جنون و فساد فکر
و مصلحش فلفل دراز یا نانخواه و عسل ست—

تربد - هندوی نسوت گویند گرم و خشک ست در دوم با زنجبیل
قامع بلغم لزج و مضر امعا و مجفف اعضا و مصلح آن
خراشیدن پوست بالای آن—

ترمس - بفارسی باقلای مصری و شامی نامند و بعضی ... گرم ست در
یک درجه و خشک ست در دو درجه و بستانی در آخر اول گرم ست
و مدر بول و حیض و جالی و مفتح و محلل و مسقط جنین و کشنده اقسام کرم شکم

ترنج - اترج مسطور—

ترنجبیه - بادرنجبویه مذکور—

ترنجبین - معرب ترانگبین در درجه اول گرم و جالی تر از شکر
و ملین طبع و مسهل صفرا و محرک باه و الطف از شیر خشت و جهت
سرفه و درد سینه و غثیان و تپهای حاره و تشنگی و با ماء الجبن جهت
اخراج اخلاط محرقه و با روغن گاوی جهت عسر بول و با شیر تازه
دوشیده جهت تحریک باه نافع و مضر سپرز و مصلح آن تمر هندی
و عناب و قدر شربتش از هفت مثقال تا سی مثقال و بدل آن
شیر خشت و بدستور آب جو با شکر سرخ—

ترب - مولی را گویند گرم ست در درجه اول و خشک در درجه
دوم و بول را براند و شکم را نرم گرداند و سرفه مزمن را سود مند
آید و باه را برانگیزاند و بعضی حکما نقل کرده اند که اگر آب شاخ او را
که بدون برگ گرفته باشند بقدر یک اوقیه جهت اخراج سنگ مثانه
مجرب است و در خواص وی آورده اند که آب وی بگیرند و با روغن
گل یکجا جوش دهند و نیم گرم در گوش چکانند گرانی گوش را زائل
کند و مجرب ست و اگر بگیرند و اندرون وی سنه اندکی خالی کنند
و چهار درم شلغم در آن نهند و در میان خمیر گیرند پس در میان
آتش نرم نهند تا پخته شود بعد از آن بیرون آورند و اندکی سرد
کنند و بخورند سه روز پیاپی سنگ را بریزاند و بغایت مجرب ست

تفاح - سیب ست شیرین آن در اول گرم و در دوم تر و ترش
در اول و دوم سرد و خشک و میخوش در حرارت و برودت معتدل
و در اول خشک و مجموع مقوی دماغ و دل و جگر و جهت خفقان و تفریح
نافع و شیرین مفرح و ملطف روح حیوانی و اکثار آن مضر سینه
و مصلحش گلقند و دارچینی ست—

تمر هندی - بپارسی خرمای هندی و بهندیش املی گویند سرد ست
در درجه سوم و بعضی گویند در درجه دوم مسکن غثیان صفراوی
و ملین طبع و مسهل صفرا و سودا و مصلح آن کتیرا و خشخاش—

تنکار - بهندوی سهاگا گویند—

توتیا - هندیش نیلا تهوتها گویند سرد ست در درجه اول و خشک ست
در درجه دوم مقوی چشم و حافظ صحت او و اکتحال آن جهت سیلان چشم
نافع و سوید سده و مصلحش عسل و بدلش شادنج و اقلیمیا—

توبال النحاس - چیزیست که از مس و آهن افتد در حین
کوفتن آن میریزد و بهترین آن مائل بسیاهی و سرخی و براق
و رقیق است که قبرسی نامند گرم ست در درجه دوم و خشک ست
در درجه سوم جهت جرب و حکه و قلع بیاض و منع زیاده شدن

قروح خبیثه والتیام قرحه چشم و خشونت اجفان مجرب —

توبال الحدید — برادهٔ آهن —

توبال مطلق ریزه از سیم و آهن و امثال آن و آنرا

براده نیز نامند —

تورک — بقلة الحمقا مسطور —

تودری معرب او تودری و آن بذر المرو یعنی تخم مرو

نیز گویند گرم و خشک ست در درجهٔ دوم گویند گرم و تر ست

در درجهٔ اول و در بعضی کتب مذکورست که تودری کشائی

خردرا میگویند و او دو نوع ست اول سرخ و دوم سفید و کشائی

بزرگ در خواص برابرست به کشائی خرد مهیج باه و شحمی و

مسمن و جهت برودت احشا و سرخ کردن رخسار و صاف نمودن

بشره و رفع مواد سوداوی و تصفیه صوت و سعال سوی و بیس الطبع ادویه و جهت تسمین

اعضا و رنگ رخسار نافع و قدر شربتش تا پنجدرم مدبر ابن سرخ ست —

تین انجیر تر را گویند —

تین یابس — انجیر خشک را گویند —

باب الثاء

ثجیر ثفل شیرهٔ برگ انگور و شیرهٔ سویز —

ثعلب — بپارسی روباه و بهندوی لومڑی و لوکڑی گویند

پیه وی ست چون با پوست تخم سرخ سوخته باشد نیز نام داء الثعلب

را نافع بوده و مهر او این حقیرست —

ثلج — برف ست طبعش سرد و خشک ست بعرض و مزاج

اصل عنصریست —

ثلج چینی — سنگ سفید که در سرمه بکار آید —

ثمر — میوه از هرچه باشد —

ثمرة الکلب — بپارسی کوزک گویند گرم ست در سوم و خشک

است در چهارم —

ثوم — بپارسی سیر و بهندوی لهسن گویند گرم ست در درجهٔ اول

و خشک ست در درجهٔ چهارم محلل و مدر بول و حیض و عرق و مفتح

و جالی و جاذب بدل آن اقلیل و تخم سیر نهایت مصلح سرد المزاج

ثوم البری — اسقوردیون فارسی سیر دشتی مرقوم —

باب الجیم

جاورس — معرب گاورس بهندی باجره نامند در اول سرد

در آخر دوم خشک و بسیار قابض و قلیل الغذا و از ارزن الطبیعت

و سریع الهضم تر و مقوی بدن و بار وغن و چربی غذائیت او بیشتر

و خوردن خرگوش او جهت التوای حجاب و نزلات نافع و حابس

اسهال صفراوی و کماد گرم کردهٔ او محلل نفخ معده و مسکن درد او

و مولد خون سوداوی و مورث سده و مصلح آن روغنها و شکرست

جاوشیر — معرب گاوشیر صمغ درختیست که ساق کوتاه دارد و

برگش مثل برگ انجیر می باشد گرم و تند و تلخ و گل آورد رنگ زرد

و تخم او خوشبو دار نیز بود چون اول از درخت بر آید سپید باشد

و بعد از خشکی زرد مانند زعفران شود و بهنگام گداز شیر نیز زرد

در آب حل شود و بدل وی قنه یا شیر انجیر یا اشق و حکیم رازی گوید

بدل وی لبن التین بود —

جاوتری — معرب گاوتری ست گلیست مشهور در درجهٔ

دوم گرم و خشک و گویند خشکی آن در سوم ست قابض و مفرح

جبن — بپارسی نیز جبن گویند گرم و خشک ست در درجهٔ دوم

وقابض ست وگویند طبیعت رطب آن سرد و تر ست۔

جدوار بپارسی ماه پروین و بهندی نربسی گویند تریاق جمیع سموم قتاله است و بخاصیت برابر تریاق فاروق ست اگر کسے را طاعون بعنیر علت و با برآید این دارو را البسر که بسایند و بران موضع طلا کنند مریض خلاص یابد بعون الله تعالی و صرع و صبیان را تشیر یا در مقدار نیم دانگ یا دانگے بخوردن وے هند نافع بود و با ها آزموده و مجرب ست۔

جدی۔ بزغاله یعنے حلوان۔

جرجیر۔ بپارسی تره تیزک و بهندی ترهرا و تخم آنرا الوف چنپد گویند گرم در سوم و گویند در دوم و خشک ست در اول و مدر شیر و بول و مفتح سده جگر و سپرز و مظلم بصر و مصلحش کاسنی۔

جری۔ سلور ست و بهندی بلی مچهلی نامند ماهی ست عظیم الجثه سیاه رنگ بی فلس بکسو و او گرم و خشک و ضماد او جاذب پیکان و مولد بلغم لزج و بطی الهضم و مضر گرده و مصلحش صعتر و نعناع و آبکامه و سکنجبین ست۔

جزر۔ بپارسے گزر و هندوی گاجر گویند گرم ست در درجه آخر و سرد ست در درجه دوم۔

جزتار۔ بپارسی گز مانج و بهندوے مائین خوانند گرم ست در اول درجه و خشک ست در آخر آن و گویند سرد ست و خشک در دوم و گویند بدل آن نیم وزن آن پوست انار۔

چشم و چشمک۔ چاکسو را خوانند گرم و خشک ست در درجه دوم۔

جص۔ هندوی گچ گویند

جعده۔ بزبان هندوی بنگره گویند گرم و خشک ست در دوم

جفت البلوط۔ پوستی را میگویند که در میان چوب بلوط و پوست او بود سرد است در درجه اول و خشک در دوم بدل آن نیم وزن آن پوست انار و بوزن آن گلسرخ۔

جلنار۔ معرب گلنار و آن گل انار بریست که ثمر ندارد سرد و خشک ست در درجه سوم و قابض ست بعضی از حکما گویند بدل آن پوست انار بوزن آن۔

جلبان۔ غله ایست مانند عدس گویند آن کرسنه است بهندش کراو سر خوانند۔

چکی۔ بهندی کنگهی نامند بالخاصیت مغز او مولد منی و محرک باه است و دیر هضم و مصلح آن خشخاش بریان او و نیز سوز است

جلبلان حبشی۔ خشخاش سیاه ست و گویند بوده بریست۔

جلجلان مصری۔ اهل فارس بیش را گویند۔

جلغوزه۔ حب صنوبر صغار ست اکنون در حرف حا گفته شود۔

جمار۔ بفارسی مغز درخت خرما که پنیر خرما گویند۔

جنطیانا۔ بهندی پکپان بید نامند بیخیست که گرم ست در درجه اول و در درجه سوم خشک ست بغایت ملطف و منقی و جالی و مفتح سده و محلل و مدر بول و تریاق سموم و مخرج جنین و طلاء او با حنا برکفند ست قاطع خون حیض و بدل آن زراوند مدحرج۔

جند بیدستر۔ اشن بگان و کند بیدستر خوانند خایه حیوان گویند خصیه سگ آبی بهترین آن سرخ بعده زرد و سیاه و از سموم قتاله است گرم و خشکست در درجه سوم۔

جوز۔ بپارسی چارمغز و گردگان خوانند هندش اخروٹ گویند

گرم ست در درجهٔ سوم و خشک ست در اول -

جوز هندی - نارجیل یعنی ناریل -

جوز بوا - هندوی جائفل و جوز الماثل و جا پهل نیز گویند سرد و خشک ست در چهارم و یکمثقال از و کشنده و مصلحش بوزن آن حلتیت و بدلش تا دو وزن آن بسباسه -

جوز القی - بهندی بین پهل گویند گرم و خشک ست در دوم و بدل آن نیم وزن آن جوز السرو بپارسی بازسر و گویند سرد و خشک است در درجهٔ دوم و بدل وے نیم وزن آن ابهل و گویند نیم وزن آن پوست انار ست و گویند بدل آن گزمازک -

باب الحاء

حاشا - نوعی از پودینهٔ کوهی ست در آخر دوم گرم و خشک ست و بدل وی یک وزن و نیم حرف کوهی و گویند یکوزن و نیم افتیمون بود سخن قوی مدر بول و حیض و باآرد گندم و شراب جهت عرق النسا نافع و مضر به مصلحش نعناع -

حب النیل - بفارسی تخم نیلوفر و بهندی کالادانه در دوم گرم و خشک مسهل اقسام کرم و با تربد مسهل بلغم غلیظ مصلحش بلیله و بدلش بوزنش تخم حنظل -

حاج - خار بیست که ترنجبین از ان حاصل میشود -

حب - دانه از هر یک باشد -

حب النیل - ترجمه ست در حرف قاف گفته شود انشا الله تعالی

حب القطن - بپارسی پنبه دانه و بهندی بنوله گویند گرم تر ست در درجهٔ اول -

حب القلت - بفارسی ماش و بهندی کلتهی نامند در درجهٔ دوم گرم و خشک مائل برطوبت ست مفتت حصاة گرده و مدر بول مصلحش

حب الرمان - بپارسی دانهٔ انار را گویند سرد و خشک است در اول درجه -

حب الآس - بپارسی تخم مورد و تخم مرا گویند در درجهٔ اول سرد و خشک ست در دوم و بدل وے برگ تو ته است نفع صاحب زکام و مصدع محرورین و سعفه و شیرخوار ابی و مصلحش بنفشه و روغن مورد

حب الصنوبر الکبار - چلغوزه و بدل وی حب محلب مقشر بوزن و نیم وزن آن بادام سفید بود و ابن ماسویه گوید بدل آن تخم خربزه است و بعضے گویند جوز هندی بدل او ست و گویند قائم مقام چلغوزه بادام کوهی ست که آن را بشیرازی بیشنگ گویند -

حب الصنوبر الصغار - بپارسی کاج خوانند و بدل وے حب المحلب مقشر بود یا نیم وزن مغز بادام سفید گویند بدل آن صنوبر کبار ست -

حب السفرجل - تخم بهدانه است و گویند بدل وے بزر قطونا

حب البلسان - بپارسی باس هندی و بهندی کلتهی نامند گرم و خشک ست در دوم بدل آن عود بلسان بود و گویند سلیخه و عشر البسباسه

حب القرع - بپارسی تخم کدو گویند سرد و تر ست در درجهٔ دوم

حب الاسود - شونیز بهندی کلونجی گویند تخمیست قوتش تا هفت سال باقی ماند در اول سوم گرم و خشک و مدر حیض و بول مورث خناق محرورین مصلح آن سرکه و مضر گرده مصلحش کثیرا بدل آن سیوین بفرقند تخم

حب المحلب - بپیوند مریم بهندی کهنوله نامند دانه ایست با عطریت در درجهٔ دوم گرم و خشک ست مسمن بدن و مدر بول و حیض و مضر دماغ و خشار چاره مصلحش گلاب بدلش مغز بادام تلخ -

حب الرشاد - تره تیزک را گویند و تخم آنرا حالم و هالون نامند بهندی و بستانی میباشد در دوم گرم و خشک کشنده کرم معده و مضر گرده و معده مصلحش شکر و خیار بدلش خردل —

حب السلاطین - جمال گوٹه است طبعش در اول چهارم گرم اسهال را بافراط تمام آورد و دفع فساد صفرا و بلغم نماید و بیخ او را بزبان هندی دالون گویند —

حب الزلم - بزر الرشت تخم گرگر است بلون مثل مثلث شکل او و قلقل السودان نامند گویند بدل آن شقاقل بود —

حب الغار - مانند عنفص کوچک و پوستش سیاه و رنگ او بزردی مائل او را دهشت نیز نامند و گویند حب نبهبت —

حب البان - گویند تخم سهنجنه است دانه ایست بشکل پسته و آنرا فستق المادیه نیز خوانند و گویند آن ثمره طرفاست و گویند پسته غالیه و گویند تخم درختی بکاین ست و بعضے پودینه را گویند و در حرف فا گفته شود انشاء الله تعالی —

حجر الاسفنج - سنگیست که در اسفنج یافته میشود و بهترین او سفید صلب ست در اول گرم و در دوم خشک و جفیف بلغمش قاطع نزف الدم —

حجر المسن - بفارسی فسان نامند سنگیست که بآن کارد و شمشیر تیز کنند و اقسام میباشد بهترین او سرخ و سیاه براق است و سناوج قسم زبون است سرخ او حار ست در اول و باقی همه

حجر المحک - بهندی کسوٹی نامند سنگی ست سیاه و در دوم سرد و خشک جهت درد گرده و عسر نفس شربا و جهت رفع بیاض چشم باشیر مرضعه لیپ اکتحالا لغایت نافع —

حجر الیهود - سنگیست مقدار خایه کبوتر خطوط دار و او را حجر الزیتون نیز نامند در اول گرم و در دوم خشک مدر بول و مضر بمعده و سپرز و مصلحش تخم کرفس و عسل و مضر جگر و مصلح آن صمغ بدلیست —

حجر القمر - بفارسی ریخت و بهندی چندرکانت گویند سنگیست در دوم سرد و در اول خشک و جهت صرع اطفال و سعوطا مجرب و جهت جنون و خفقان و نفث الدم و نزف الدم و مضر گرده مصلحش کتیرا —

حرمل و حرمک - تخم سپندان یعنی اسپند سوختنیست و بعضی سداب وحشی را گویند گرم ست در درجه دوم و خشک ست در سوم و لطیف ست اگر از و سفوف سازند یک مثقال و نیم هر شب تا سه روز و دوازده شب متواتر بخورند عرق النسار را نافع است ولیکن غثیان آورد و مصلح آن رب فواکه ترش بود که از آن بخورند —

حرف البیض - بهندی رائی نامند تخمیست در اول چهارم گرم و خشک هاضم و محلل رطوبات دماغ مضر محرورین مورث تشنگی و غثیان مصلحش کاسنی بدلش در وزن او حب الرشاد و حرمل —

حریر - ابریشم مسطور —

حسک - خار هندش گوکهرو خوانند گرم و خشک است در یک درجه

حصرم - بپارسی غوره یعنی انگور خام سرد و خشک ست در اول سوم و در آخر آن خشک و عصاره آن سرد و خشک تر و مطفی حرارت خون و قاطع صفرا و مقطع بلغم و مورث سعال مصلحش گلقند بدلش آب سیب ترش و سماق —

حضض - اهل هند رسوت نامند عصاره ایست و گلی تهویه سیاه زند معتدل در حرارت و برودت و در دوم خشک و قابض

وراوع ومحلل وسبر وتحلیل اوکمتر ازروح آشامیدن او وجهت
اورام باطن واسہال وقطع سیلان رطوبات وعرق واحتباس
خون ونفث الدم سینه وادرار حیض وبواسیر ودرد جگر ویرقان
سیاه وزحیر وگزیدن سگ دیوانه وحرارت گرده والتهاب وتشنگی
مطلا محلول او در آب نیم گرم جهت جمع بین الکتفین مجرب و دوبین
امراض بود وابادنه سیر وحقنه او جهت اسہال مزمن وقرحه امعا
وبه غرغره او جهت ورم حلق ومضمضه او جهت تقویت لثه وقطور او
جهت جرب گوش وضماد او جهت شقاق مقعد وخس ومنع نزلات
واو را کتحال او جهت جرب جگر وسلاق وضعف بصر ودمعه
ومسعوط منع نزله نافع ومضر سپرز ومصلح انیسون ونعناع وبدلش
صندل سفید وفوفل۔

حلتیت ۔ انگزه وہندوی ہینگ گویند وچهارم گرم و
خشک ست دردوم وبعضے گویند دراول وچهارم اقسام از
قاتل جنین ومحلل قوی ومدر بول وحیض وجاذب خون ظاہر جلد
ومضر دماغ وجگر مصلحش انارین وانیسون ومضر نقل لیثه جاشیر وسکنجبین
حلبه ۔ بپارسی شنبلیت وبہندوی میتھی خوانند گرم ست در
درجه دوم وخشک ست در درجه اول منضج وملین ومحلل ومنقی سینه مضر
ومقوی سینه ومنقی ومضر انثیین مصلحش سکنجبین بدلش تخم کتان۔

حلزون ۔ بپارسی سفید مہره وہندوی سنکه خوانند در دوم
سرد وخشک بالیدن رطوبت آن بر جبهه جهت منع ریختن مواد چشم
وبرحوالی گوش جهت ورم ودفع رطوبت غائره گوش مفید ست۔

حلاب ۔ سیلاب ست۔

حلبه ... سورنجان ... خاصیت آن ... در دوم۔

حلاق الشعر ۔ اہل فارس آہک ونوره گویند واہل ہند چونه
خوانند در آخر اول گرم ودر آخر دوم خشک خاصیت آن محرق ومقرح جلد

حمام ۔ بپارسی کبوتر وبہندوی پریوه گویند لحمش گرم وخشک ست
در دوم وگرده را قوت دہد ومنی را بیفزاید ودر ذکر خاصیات
لحوم گفته شود ان شاء الله تعالی وگفته اند در خانه که کبوتر باشند
اہل آن خانه از فالج وسکته وجمود ومرض سینه ایمن باشند

حمار ۔ بپارسی خر را گویند گرم وخشک ست در سوم ودر خواص آورده اند
که اگر کسی را عقرب گزیده باشد واو گوید که مرا عقرب گزیده است
فی الفور گوشت او را بخوراند فوراً به شود۔

حب الفقد ۔ اہل فارس تخم پنجنکشت را گویند۔

حب الیہود ۔ اہل فارس حب کاکنج را گویند۔

حب البطم ۔ بفارسی بن وبہندوی تماس نامند۔

حجر العالم ۔ محقق ست که نوعے از ریاحین ست۔

باب الخاء

خولنجان ۔ بپارسی خسرودار وگویند وہندوی کلیجن خوانند
گرم وخشک ست در آخر دوم جهت باه رسم آنروی سحق کنند
وبا یک اوقیه شیر گوسفند بنہار بیاشامند در قوت باه بغایت
نافع ست ومجرب ومقرر ست مصلحش کتیرا بدلش دارچینی وکبابه۔

خالیدونیون ۔ بپارسی اورا زرد چوبک گویند وبہندی ہلدی نامند
ونوعی که خرد آنرا مامیران گویند خاصیتش زرد چوبه در سوم گرم
وخشک ست ودافع فساد بلغم وصفرا ومفتح سده جگر وجهت یرقان وسده نافع
واکتحال او جهت تقویت باصره وبیاض وقیق وآماس اعضا
نافع ومصلح آن لیمون وبدل آن مامیران۔

خارشاز گویند اہل ہند چرا خوانند سرگیش با سیر ست
کہ ہندش سوکل خوانند۔
خبث الحدید بپارسی ریم آہن نامند در دوم گرم و در سوم
خشک مدر حیض و حابس اسہال خونی و مضر مثانہ مصلحش کتیرا۔
خربق ابیض بہندی تپیست کہ پوست وی سست حل ست و بطعم از خربق
سیاہ تلخ تر بود مدر حیض و قاتل جنین مصلحش شکنجبین او در خبیر و با مصطگی
و روغن بادام و بدلش جوز القی۔
خربق اسود بزبان ہندی کٹکی گویند تپیست و تخم نبات آن مسہل
وبا مضرت مصلحش کتیرا و سعتر بدلش خربق سفید۔
خرنوب شامی بپارسی کرانہ و بشیرازی کونک نامند روی
ببل وی مانند وی سیخ بود و گویند طراثیث ست بوزن آن
خرنوب مصری قرط ست و آن بحرف قاف گفتہ شود۔
خرنوب ہندی خیار چنبر یعنی کرنالہ و املتاس تر و خشک
ست در درجہ دوم۔
خراطین بپارسی کرم گل خواہ ہندش کینچوا خوانند گرم
و تر ست در درجہ اول و خشک ست در سوم۔
خردل بپارسی سپندان خشک و بہندوی رائی گویند گرم و خشک
ست در سوم درجہ اگر کسے قوبا کہ ہندش داد نامند داشتہ باشند
از ہیچ وجہ زائل نشود بگیرد خردل کوفتہ وقتیکہ از حمام بیرون
آمدہ باشند و خردل را سائیدہ در سرکہ حل کردہ بران قوبا بمالند
و آبیا سپید از وی روانہ شود و صحت یابد و صاحب اختیارات
می گوید این مجرب من ست و بفقرا اطلاع تجربہ نمودہ۔
خروع بپارسی بید انجیر گویند و بہندوی ارنڈ گویند گرم و خشک در دوم

خرگوشک فارسی آن ورق بانگ ست۔
خرگوشک ہندوی پرپال و سونگا گویند۔
خرباہ بہندی ابلی را گویند۔
خرزہرہ ہندی کنیر گویند طبعش گرم و خوردن او دافع جملہ سمیات ست
خزف سفال تنور را گویند بغایت خشک کنندہ جراحتہا۔
خس بپارسے کاہو گویند سرد و تر ست در سوم
و گویند در دوم۔
خصیۃ الثعلب بیخ نبات ست بیخش فربہ و شیرین بود
کہ از وے منی آید گرم و تر ست در اول بہل او بوزیدان ست
و گویند بوزن او تخم جرجیر و نیم آن تخم انجرہ۔
خصیہ باب المدینہ و الکثیران بیضہ مرغ را گویند۔
خطاف بپارسی فرستوک و فرانک گویند و آن مرغکی ست
برنگ سیاہ و سپید بخانہا آشیانہ سازد و بانگ کند چون بچہ
نخستین وی را گرفتہ وقتی کہ ماہ در افزونی شود شکم او بشگافند
سنگ پارہ در شکمش بود یکی یکرنگ و دیگر برنگ گوناگون بود
چنان با پوست گوسالہ یا گوزن بہ بندد پیش از انکہ خاک بدو رسد
و بر بازوے مصروع بندد یا بر گردن او صرع از وے زائل گردد
و این مجرب ست منقول از یعقوب بن و الفراط ست شیخ الرئیس
گوید چون سرگین وی و چشم کشند سفیدی بر رود و این مجرب ست
و این خاصیت بلغتہ ہندوی کنبہار چت و لوچ سکہ و در اصطلاح ...
چہ گویند چون خاکستر او را سودہ در چشم کشند سیاہی ...
یاقوت و ہلہ چون سرگین ... گرفتہ ... دبیشتہ ...
و بر بستہ سیاہ وطلا کنند ... سفید گردانند۔

خطمی بفتح خا و کسر طا معجمه است بهندی خیری و گل خیرو نیز گویند جالینوس سرد و تر و بعضی گرم با عتدال دانسته یک مثقال از ان جهت تحلیل تلیخ و کشودن حیض و قرحه‌ها سفید مصلح آن عسل و بدلش خبازی ـ

خفاش ـ بپارسی شپرک بهندی چمگادر گویند و اصحاب تجارب گفته اند چون خون خفاش را تازه در چشم کشند چشم را روشن کند و نیز چون خاکستر ش در چشم کشند روشنائی را زیاده کند اگر زنی دشوار زاید زهره وی در فرج بالند فوراً در حال زائیدن گردد و این مجرب ست

خل ـ بپارسی سرکه خوانند سرد ست در درجه دوم و خشک ست در درجه سوم و گویند سرد و خشک ست در سوم مضمضه کردن بآن درد دندان را زایل گرداند و دندان را محکم کند و جهت قی و دندان خواه از گرمی باشد خواه از سردی بود خاصیت که درو لیست در غیر وی نیست ـ

خل العنصل ـ بپارسی سرکه عنصل خوانند طریق ساختن آنست که چند مثقال پیاز عنصل مشوی در سیصد مثقال سرکه انگوری گذاشته دو ماه در آفتاب گرم نهند خاصیت آن سرد ست در درجه اول و خشک ست در درجه دوم ـ

خلال ـ غوره خرما را گویند ـ

خندروس ـ نوعی از گندم بیر و خندر و رومیه و گندم رومی بهندی کنکی جوار خوانند مائل بحرارت و در دوم خشک و محلل بلغم ـ

خنیده ـ مراد از جو و گندم و نخود سبز باشد ـ

خیری ـ گل بستان افروز ـ

خوخ ـ شفتالو بهندی آرو گویند خاصیت آن مرطب و بارد ست در درجه دوم و گویند در درجه اول و قامع هره مختار اطبا انچه از استخوان او زرد و جدا شود مصلح آن زنجبیل مربی با عسل ـ

خون سیاوشان ـ دم الاخوین را گویند بهندی هیرا دوکهی نامند و خاصیتش در حرف دال گفته شود ـ

خیار ـ بپارسی دراز بهندی کهیرا گویند سرد و تر ست در درجه دوم

خیار بهندیش ککری گویند و در حرف کاف گفته شود ان شاء الله

خیر و سگلیست معروف عربش خطمی خوانند و گفته شد ـ

خیرالقافله صغار را گویند بهندیش الایچی خرد خوانند ـ

خیار شنبر ـ خرنوب مسطور ـ

باب الدال

دار فلفل ـ بهندی پیپل گویند گرم در درجه دوم خشک ست در درجه دوم

دهن الخلوق ـ روغن زعفران ـ

دهن النحل ـ اهل فارس روغن کنجد و روغن شیرین گویند و اهل هند تلو کا تیل و میٹھا تیل خوانند ـ

دار شیشعان ـ پوست درختیست و برو لیف سنبل ست و در بعضی کتب نقل کرده اند که کانچهل ست خاصیتش گرم و خشک ست در درجه دوم و قابض ست و بارد و محلل نفخ و مجفف رطوبات مملئه و معین اخراج جنین و مقوی جمیع اعضا و بدل وی در سختها غصب بوزن آن چهار دانگ زراوند یا کبابه ست

دار صینی ـ بهندی دارچینی گویند گرم و خشک ست در درجه دوم و بعضی گویند در سوم و لیکن بغایت لطیف و مدر بول و حیض و مسقط جنین ست

دجاج ـ بپارسی ماکیان بهندی کوکری و مرغی گویند نزدیک ست باعتدال گوشت او مقوی دماغ و عقل بیفزاید و مرضهای سوداوی را سودمند آید ـ

دخن - بفارسی ارزن و بهندی کنگنی گویند غله ایست قریب الطبع و افعال و خواص مانند جاورس ست و مطبوخ مقشر او با شیر و روغن تازه مولد منی و ملین سینه و صالح الغذا و آرد او قابض طبع و قاطع اسهال صفراوی و مولد سده و سنگ مثانه و مصلحش شکر و عسل بدلش برنج —

دخان - بپارسی دود و بهندوی دهوان گویند خاصیت مجرب دخانها جهت ورم و قرحه چشم و رویانیدن مژه و دفع سوء بیاده والتیام قروح و عفانافع ست و قطع سبل کند و روشنائی چشم بیفزاید۔

درمج عقربی - بپارسی درونک گویند گرم و خشک ست در درجه سوم و رازی گوید در دفع بادها که در چشم پیدا شود و بوزن آن زرنباد و دو دانگ وزن بسل و سی قرنفل بود و شاه لونگ گویند بدل او سی دو وزن سورنجان سفری بود۔

دردی - رسوب و تفل عصارات ست بفارسی لای و بهندی گاد تامند و بهترین سیاه لای شراب ست که خشک ادا اطهر طیر و بفارسی دار توتا مند در سوم گرم و خشک و در تحلیل اورام مجرب و مغسول سوخته او جهت غشاوه و جلاء بصر و ناخنه و بیاض و بارگی منور و جهت ورم بلغمی معده ضماد اسفید و بدل آن زرنیخ سرخ ست و دردی سرکه در جمیع افعال ضعیف تر از دوست بگوشت آکال قوی تر است۔

دم الاخوین - خون سیاوشان و آن عصاره ایست سرخ که بر می آید از درختی که در سقوطراست و گویند همیشه بهندش مانند رب نیز گویند طبیعت او سرد و خشک ست در درجه سوم و قابض بود گویند سرد ست در سوم و خشک ست در دوم و بدل آن در تمام افعال کاهو یا عصاره او یا شادنج بود۔

دود و حدید - بپارسی کرم ابریشم گویند۔

دوالک - اشنه بسطور۔

دواله - همین دوالک ست۔

ورض - آبکیه آهن با آب داده را در و سرو کنند۔

دوقو - تخم زردک بری ست در درجه سوم گرم و در دوم خشک مدر بول و حیض و عرق و مفتح و مقوی معده و باه و هاضم و محلل قوی و با قوت تریاقیه و جهت سرفه کهنه و فضول سینه و سنگ مثانه و درد مفاصل و حب القرع و تحلیل نفخ و مغص و تنقیه رحم و اعانت حمل و گزیدن هوام و رفع عسر ولادت و سنج اطفال و جهت استسقای طبلی مجرب و ضماد او محلل اورام بلغمی مضر باه محرورین مصلح آن کثیرا و بدلش دو وزن آن تخم زردک۔

دهن الملح - نزد اهل صناعت مراد از نوشادر ست۔

دیک - بفارسی خروس گویند گرم و خشک ست در اول۔

دیکث دیک - اسم فارسی ست و عربی [illegible] گویند که زرنیخ و زنجار و زیبق ست و مجموع را سائیده در دیگ مضاعف تصعید کنند از جمله سموبات قویه و تند۔

باب الذال المعجمه

ذراریح - بهندی پتنگی گویند جانوریست بر اندازه زنبور و زرد است و بر جثه های او نقطه سرخ ست و چون آدمی او را بگیر و بیند رنگ بول کند خاصیتش گرم و خشک ست در سوم و بسیار طلی خوردن کشنده است

ذرة - از حبوبست و بپارسی او را ارزن و بهندی جوار گویند و عربی او را حلبه گویند سرد و خشک و قوی الغذا و قلیل الاستمراء و خشن و حابس اسهال و در جمیع احوال مانند خندروس یعنی جوار بکی۔

ذفری - گیاهیست که آنرا سداب بری گویند -

ذهب - بپارسی طلا و بهندی سُونا گویند طبیعتش معتدلست و گویند مایلست بگرمی ضعف دل و خفقان را دفع کند و امراض سوداوی را نافعست و چون طلا خالص را بگردن اطفال بندند از صرع ایمن گردد مجربست -

ذیب بپارسی گرگ و بهندی بهیریا گویند چون سرش در کبوترخانه آویزان کنند هیچ حیوانے در گرد آن نرود و چون چشمش با خود دارد منع صرع کند و هیچ درنده و گزنده گرد آن نگردد و از ضرر زنان و دزدان ایمن باشد و این در خواص آورده است و اگر گرگ را دفن کنند دیگر گرگ نزد آن دیه نگردد و پوست و چشمهای وی را چون جمع کنند و آدمی با خود دارد بر خصم خود غالب آید و محبوب خلایق گردد -

باب الراء المهمله

راتینج صمغیست در آخر سوم گرم و خشک و آشامیدن نیم مثقال او با زرده تخم مرغ نیم برشت جهت سرفه و جراحت ریه و نشتر نافع و طلاء او در ابدان نرم باعث ورم و درد میشود و بجوز الکبریته آلوده در آفتاب خشک کرده باشند جهت زکام بارد و تپ لرزه اثر دارد -

رازیانج - بپارسی رازیانه گویند بادیان مرقوم منقولست از حضرت آدم صفی نبینا و علیه السلام که تخم رازیانه مقدار یکدرم با یک درم قند هر روز سفوف سازند از ابتداے آنکه آفتاب بحمل در آید تا آنکه ببرج سرطان رسد مداومت نماید در سالے این سه ماه بیضه قطعا عارض نشود و تا آن زمان که بمیرد -

راسن - زنجبیل شامی و گرده بلگویش جگری و گویند گیاهیست کنارهاش نقطهای سیاه باشد و گویند این گرم و خشکست در دوم درجه و بدل وے ابرسا و با قسط شیرین نیز را جهت کشودن حیض بیعد یلست -

راوند و ریوند - و آن سه نوع است چینی و خراسانی و هندی و از انواع آن چینی بهترست گرم و خشکست در درجه اول مجفف و محلل و ملطف و جالی و مدر بول و حیض و مضر شفل مصلح آن صمغ و بدل آن در امراض جگر و معده یک نیم وزن او گل سرخ و خمس آن سنبل -

رامک - از ادویه مرکبه است و بهترین آن آنست که یک جزو مازو و نیم جزو پوست انار را سائیده در آب دو سه روز بجوشانند و بر هم زنند تا مثل خمیر شود و ربع جزو از آن و مثل آن صمغ عربی و یکجزو و نیم دوشاب خرما یا عسل اضافه نموده قرص سازند در دوم سرد و خشک و قابض و مجفف و ملطف و مقوی معده بدل آن عفص و مضر مثانه مصلح آن عسل و بسته -

رب السوس - عصارهٔ حاصل طریق ساختن رب السوس آنست در محلی که سوس تر و تازه بوده باشد آن را بگیرند و نیکو به کرده دو سه روز در آفتاب بخیسانند و بعد از آن در دیگ انداخته بجوشانند تا بیخ آید بعد از آن صاف کرده باز بجوشانند تا بقوام آید و قرصها ساخته نگاه دارند و بوقت حاجت استعمال نمایند فائده تمام کند -

رجل الغراب - گویند نبات اطریلال است در آخر گرم و در دوم خشک -

رجل الجراد - سبزی نباتیست که بهندی خرکهیر گویند در آخر دوم گرم و خشک و با رطوبت فضلیه و مفرح و مقوی دل و معده و دماغ مصلح آن بنفشه و بدل آن درونج -

رخام - سنگ سپید انواع وی بسیار است زرد و سیاه و سپید

رطب - بفارسی خرما و پخته او که پخته باشد در دوم گرم و در اول خشک است سپر و صین و موافق سینه و شش و کثیر الغذا و مولد خون متین و مقوی گرده و لاغر شده و مورث قلاع و ریسه و درد دندان و مصلحش رغمنها خشخاش و بادام و سکنجبین و آب انار بین -

رعی الحمام - نباتیست که بهندی ارمه گویند چون مقشر کنند مثل عدس مقشر بر آید گرم و خشک است در دوم درجه -

رغش - بفارسی گلنار گویند -

رغوة الحجامین - ابر مرده

رماد - بفارسی خاکستر و بهندی راکه طبیعت او حار یابس مقوی معده مفتح خاکستر بلوط مصلح آن روغن گل -

رمان البر - حشیشیست که بدرخت انار ماند و کوچکتر از و و حب او ماننده فلفل و تخم او ترش مائل بحموضت

رماس - مصطگی راگویند -

رمان حلو - انار شیرین را گویند سرد و تر است و آخر در حار اول گفته اند مائل بگرمی مصلح آن مان نجفین مربا یا حلوای عسل یا قند بدل آن جصرم -

رمان حامض - بپارسی انار ترش گویند خاصیت آن سرد و خشک است در دوم درجه و طبیعت را قبض کند و التهاب جگر و معده راسود مند آید

رمل - ریگ ماهی گویند

رمان السعال خشخاش راگویند -

روسنج - بتبین آن سیاه مائل بسرخی است معرب روی سوخته گرم و خشک است در سوم و آشامیدن زیاده او کشنده و بسیار قابض مجفف ملطف بود -

روشنا - سرگین راگویند -

روث الحمار - سرگین خر راگویند -

ریوند ریواس - ریواج نیز گویند سرد و خشک است در دوم درجه و گویند درخت بنگلی است -

ریحان سلیمان - مرزنجوش راگویند

ریحان داؤد - مرزنکوش و بعضی گویند سوسن -

ریم آهن - فارسی ما چرک آهن بهندی لوه سکهان -

ریش - بفارسی پرچینکه مانند زرد و سوخته اند سام سرخ و جهت التیام زخمهای تازه

باب الزاء

زاج - بپارسی زاک و بهندی پهنکری گویند انواعش بسیار است سفید را اقاقلیس و زرد را قلقطار و سبز را قلقند گویند طبعش گرم و خشک است در سیوم درجه -

زباد - آن عرقی است که از میان هر دو پای جانوری که نام آن جانور سنور است بشکل گربه و از وی کوچک بود آنرا گربه زباد نیز خوانند و بهندی زباد و سپید و سیاه باشد طبع او حار در درجه سوم و در ابتدای سوم رطب و یابس است -

ریحان فارسی - ناز بو بهندی کالی تلسی طبیعت او حار یابس در درجه دوم مقوی دل مختار خوشبو مصلح گلاب خیار و کدو بدلش تخم مرو -

زبیب - بپارسی مویز گویند بدل آن کشمش است -

زجاج - بپارسی آبگینه و بهندی کانچ گویند گرم است در اول و خشک است در دوم جهت مرض سوداوی خفقان و فساد فکر و غم و خشیت مفید است

زبد البحر - بپارسی کف دریا و بهندی سمندر پهین مانند گرم و خشک است در دوم درجه

زحل - اکثر آن زرد و سرخ او دارند -

زنباد - بهندی نرکچور گویند بیخیست با عطریت و تلخی و اندک تیزی باشد ضعیف است و قوتش تا سه سال باقیست گرم و خشک است در آخر دوم

و گرم و خشک و با رطوبت فضلیه مفرح و مقوی دل و معده و دماغ و محلل ریاح و موافق روح حیوانی و طبیعی و نفسی و مدر بول و حیض و بخور او جهت گریزانیدن هوام چه که دیگر عود نمایند مجرب و تعلیق قطعه بزرگ مقدار او بر کمر باعث امساک باه باشد و مصدع و بسیار او مضر دل و مصلح آن بنفشه و بدل آن درونج و وزن آن دارچینی.

زرنب - نهال بوستانی بود و خوشبو است بهندی ... گویند گرم و خشک ست در درجه دوم ملطف و لطافت مفتح و با آب و روغن بنفشه جهت درد سر بارد نافع و مضر محرورین مصلح آن کشنیز و بدل آن دارچینی.

زرنیخ - بهندی هرتال نامند و چند قسم ست زرد و سرخ و سفید و سبز و سیاه و جمیع انواع گرم و خشک ست در درجه چهارم.

زرشک - بعربی انبرباریس و بهندی زرک گویند در درجه دوم سرد و خشک با قوت قابضه مقوی معده و دل و جگر مصلح آن شکر و بدل آن زرشک دانه بیرون کرده.

زیره - بعربی کمون و بهندی جیره نامند در اول سوم گرم و خشک و بسیار ملطف و مدر بول و باد و با قلی جهت سائر ... نافع و مضر ریه و مصلح آن کتیرا.

زعرور - بیاری ... طبیعت آن سرد ست و یابس در درجه دوم مقوی و قابض مسهل ... مصلح آن ... و بدل آن عبیرا.

زعفران - بهندی کیسر گویند گرم ست در دوم و در درجه اول خشک ست و رطب ... چون با زرده تخم مرغ زنی که دشوار زاید بیاشامند لغایت مفید بود و در دو ساعت بار دهد ...

و شربت او زیاده از یک درم تا یک درم ... مصلح آن انیسون و بدل آن قسط.

زفیر - بهندی عنابه گویند گرم و خشک ست در دوم درجه.

زقوم - بهندی تهوهر گویند شجریست و اقسام میباشد در دوم گرم و خشک محلل ریاح و جالی و رافع سدد و سپرز و جهت نافع و نقرس و امثال آن شرب او ضماد نافع و مصدع محرورین و سیاه کننده جلد و مصلح آن شیر تازه و بدل آن نقل ست.

زلابیه - حلوای زلیبیا و بهندی جلیبی نامند مولد خلط صالح و سریع الهضم و بغایت مسمن بدن و مقوی گرده و جهت رطوبت مثانه ... نافع و مسدد و مصلح آن سکنجبین و انارین.

زنجبیل - تر را بهندی ادرک گویند و خشک را بپارسی ... و بهندی سونته گویند گرم و خشک ست در دوم درجه و مقوی باه و هاضم و با ... ست و نرم کننده شکم.

زنجار - بپارسی زنگار و بهندی پر قرین خوانند گرم و خشک ست در درجه چهارم از سموم قتاله و اکال ست سوزاننده و قالع ... و با موم روغن بمالند.

زنجفر - شنگرف ست و بهندی انگر گویند طبعش در دوم گرم بود و در سوم خشک ست از جمله سموم قتاله است و رادع اورام حاره و قاتل ... و بدل آن شادنج و مردارسنگ و سفیداب.

زنبق - گلی ست مشهور که آنرا سوسن سپید خوانند در درجه دوم گرم و در سوم ... معتدل و ملطف و مقوی دماغ بدل آن روغن ایرسا.

زوفا رطب - چرکیست که در دنبه و شکم و کنج ران گوسفند جمع و منعقد میگردد در درجه دوم گرم ... مداول ... منضج و محلل ... جهت نفخ و احتباس حیض و عسر ولادت نافع مصلح آن سکنجبین و بدل آن ...

زوفای یابس گیاهیست مشابه برگ حنا بهترین ویش
آنست که از جانب بیت المقدس آرند و زوفای خشک لحیمیست
که از گوزن حاصل شود چون گوزن افعی خورده باشد و بآن آزار
طبیعت جبلی او برابری کند و شتر پاخورده کند و آن خون شکسته
به پیشانی به بندد و آن خوی لیست زوفاست و این نوع بهترین
زوفاست زوفای خشک گرم خشک است در دوم درجه و گویند
در سیم و بدل زوفا یابس بوزن آن پرسیاوشان و بوزن
آن مرزنجوش است۔

زهره بعربی مراره و بهندی پته خوانند از جانور حاصل شود
طبیعت آن گرم و خشک در دوم رافع ظلمت بصر پیشینه
الذنه و طلاء او برباثت و شیافت آن با عسل جلا دهد و مرارت جهت
سیقل و بهترین آن زرد مائل بسبزی و بهترین زنگاری واقوی
است و استعمال آن تنها جائز نیست و اقوی از همه مراره شیر
و ضعیف از آن خوک و هر یک بحسب اختلاف احوال مختلف باشد
و زهره و گاو مرداز نتیجه حالت تشنگی و گرسنگی و حرکت سفر اقوی
المرارت است و جهت آن ضعیف و طریق حفظ آنها اینکه محل طلوع و جهر
آن از سرشته محکم ببندد تا گرد خشک نشود میان عسل نگاه دارند
و طلاء زهره شیر با عسل بالغ و هم رافع خنازیر و از گرگ رافع
برص و از بهیمه با عسل بالغ در هم جراحات و طلاء زهره قنفذ
با خصیه اشتر... و شربت یک درم او با یک درم موم
مخرج جنین ... زهره ... رافع خنازیر با روغن بنفشه و
از جانبه... زهره مرغ سیاه خنازیر... جلیل
موجب... عرق النسا ... زهره ... بشک با عاقرقرحا و قدری

روغن زنبق ... و ... کشیدن ... خصیه با شهوت قوی
زیت بفارسی روغن زیتون گویند و آنچه که از زیتون
سبز نارسیده است مائل بگرمی و سردیست و آنچه رسیده ... گرم
و با شراب و آب گرم جهت مغص و اخراج کرم شکم و قی کردن
با او جهت دفع سمیات ... و ... آن جهت ... و ...
و درد مفاصل و عرق النساء مفید و از استعمال آن پیران
صد ساله را هیجان شهوت شود۔

زیتون الکلاب زیتون بری را گویند۔

زیت بهر اسپرک را گویند

زیتون الارض مازریون را گویند۔

زیتون درختیست مشهور ... رسیده او معتدل حار و
یابس در چهارم درجه و نارسیده او بارد و یابس در درجه اول
و گویند اطراف برگ او بارد در درجه دوم۔

باب زای فارسی

ژاژ ... بوی مادران را گویند۔
ژاله تگرگ و شبنم را گویند۔
ژوژ خارپشت۔
ژیوه سیماب را گویند۔

باب السین

ساج درختی سبز دراز است یعنی آبنوس و ... کنند اند
که ساج را بهندی سال ... گویند ... گرم و خشک
... ضماد سائیده او آب سرد جهت ... و ...
حاره و خوردن ... آن تسکین تشنگی ... آن ...

ساذج - برگ درخت صندل هندی آنرا پتر و تیزپات گویند بعد از اول و خیص و منضج خلط سودا محلل ریاح مصلح آن مصطکی و بدل آن سنبل هندی گرم و خشک است در دوم درجه-

سالامندرا - نوعی از عنایات است که چار پا دارد و در مکان نم ساد بسیار شود و دنب وی کوتاه بود سر خفش او سیاه بود و آن بزرگ تر و کهن تر از سام ابرص باشد و گردن او باریک و لون او ابلق زرد و سیاه بود و گویند چون او را در آتش اندازند نسوزد و چون او را بیشگه رشته گر نشود و از چار سوم قتاله است مانند زراریح-

سام ابرص - بفارسی مار رنگ و چلپاسه و بهندی چهپکلی و بسکلی گویند طبع آن حار و یابس قوت او منفذ فتحا را نچه در بنا تیز باشد مصلح آن روغن زرد و عسل و آب گرم بدل آن و نوع دیگر چلپاسه است و این کوچکتر از چلپاسه شبیه بجزدوان با نقطها سیاه و بسمیت چلپاسه و بلاقات خون آدمی بعین سورش بر جست در درجه سوم گرم و خشک ضماد کوبیده او بر عضو جاذب پیکان

سپستان - هندی لسوڑه خاصیت او گویند معتدل است و گویند سرد و تر است در اول مزلق و ملین سینه و حلق و مسکن حدت صفرا و عطش مصلح آن صمغ عربی و بدل آن گلسنج و در قیرآن عناب بدل آن خطمی

سبوس - بعربی نخاله و بهندی بهوسی و چوکر گویند از مطلق آن مراد سبوس گندم خشک و ترو حرارتش کمتر و جالی و ملین طبع و تجربه نفسا نید کار او در سرفه جهت زکام نافع-

سپرغم - بعربی ریحان جبر بیضران هندی-

سنبل - بفارسی زعفران گویند-

سداب - بهندی ساتول و ساتهری و ثنالی گویند و آن دو نوع است بستانی و وحشی بستانی در سوم گرم و خشک و تازه او را خشکی کمتر و برگ و عصاره او مدر بول و حیض و مضعف منی و مسقط جنین و قاطع باه و خوردن او بانمک جهت حدت ابصر و قایل او رافع بوی پیاز و سیر و ضماد مطبوخ او در روغن زیتون جهت فالج و و با انجیر جهت استسقای لحمی و بستنهالی جهت تصحیح مجرب

سرطان - بپارسی خرچنگ بهندی کیکڑا گویند بحری آن سرد و تر است در دوم و بهترین او ماده است مبهی قمر و مسمن و کثیر الغذا و بطی الهضم و ضماد ناگسترده با عسل که با هم طبخ و منقی شقاق پا و مقعده شقاق باده سرطانی نافع و مفرح نشانه مصلح آن

سرو - برگ سرو و جوز او هر دو گرم و خشک است و قابض-

سکه - بفارسی سفیده بهره-

سرمه - سرد و تر در درجه اول-

سرمق - ساگ تهیلا نیز گویند و آن تره ایست در هند معروف خاصیت سرد و تر بود در درجه دوم و گویند سرد است در اول مقوی و ملین مصلح آن نمک و ابازیر بدل آن اسپاناخ و گویند مبهی و مقوی و مشتهی طعام و رافع امراض سپرز و در کتب طب خاصیت آن بکمال و صاحت مذکور است و بواسیر گرم شکم و خیزد در انگشت و رافع فساد باه و اختلاط او بسیار و در اختیارات بدیعی گوید که چون جامه ابریشم و حریر چرکین با آب طبخ وی بشویند پاک گردد و هر چرکی را که شیر و شکم مانده بود بیاشامند اگر چند روزه بود البته ببرد از مجرب است-

سرخس - کیل دار و بهندی سوراکیلا نیز گویند و آن نباتیست سبز رنگ در درجه دوم گرم و در اول خشک و مضعف باه

ومفتح ودافع قمل وسعفه وجنین وبرگ تازهٔ او ملین ومعرق
ومصلح آن [illegible] بدل آن شیح ارمنی گویند بدل آن قنبیل
سراج القطرب مرکب از دو اسم ست یکی
سراج دیگر قطرب وآن جانوریست که آنرا طیبوث نیز نامند
ودر شب روشن ست وچون این گیاه بشب روشن ست مانند یکه
ترست پس مشابهت بسراج وقطرب بهمرسانید که در شب روشن اند
کرده وگویند قطرب این گیاه را دوست دارد ودر شبها طلب
کند وگویند آن نباتیست شبیه [illegible] وما استعمل از وی تخم وی
خاصیتش گرم ست در دوم وبدل آن نیم وزن آن پوست لفاح
بود وبوزن آن ازدرقت یا زوفا یا بادآورد
سرخ مرد رستنی باشد که برگش شبیه ببرگ بستان افروز بود وساق
آن سرخ خوش رنگ وخوش آینده وآنرا نازک بدن هم گویند
سیسالیوس بفارسی کاشم رومی وبهندی [illegible]
مانند نباتیست وچهار قسم میباشد صحیح در دوم گرم وخشک
ومحلل وملطف وسکن دردهای باطن ومدر بول وحیض ومصلح
آن زرشک وبدل آن انجدان
سعد بپارسی مشک زیر زمین گویند وبهندی ناگرموتها
مانند گرم در درجه اول وخشک است در درجه دوم وانکه قابض
است جهت تقویت دندان ولثه وخوشبوی دهان سود نافع
مصلح آن شکر وبدل آن سنبل الطیب
سفید چندل بهند سپید گویند
سفرجل بفارسی آبی وبگویند شیرین او سرد [illegible] الاعتدال
در آخر اول تر [illegible] وتقویت معده ودل ودماغ ومفرح

وترش او دراول سرد ودر دوم خشک ودر تقویت معده قوتیر
از شیرین ومنضج [illegible] جهت رفع کندی دندان مفید [illegible]
به مبهی محرورین مصلح شکر وبدل آن بزر قطونا
سقنقور حیوانیست که بهندی بسکهپره گویند آبی او را دریائی
وبری را [illegible] نامند نر او را دو قضیب وماده را دو فرج
میباشد وخصیه او شبیه بخصیه خروس ودرچون کمرگاه او و
حوالی مقعد گاه در جنس نر موجود ست که در بهار قبل از جفت
شدن بماده صید کرده باشند وشکم او را از حشا پاک کرده بانمک
انباشته در سایه خشک کنند قوتیرین اجزای او در تقویت باه
کمرگاه وناف وبنیه [illegible] ست ونمک او را نیز تاثیر عظیم ست
تازهٔ او بغیر نمک سود در دوم گرم تر وبغایت مسمن نمک سود در سوم گرم
ودر اول خشک وبغایت مبهی بحدیکه بسبب شدت افراط او انعاظ
بمرتبه هلاک رساند واطفای آن کافور وتخم کاهو میکند وجهت
فالج ولقوه ونقرس ورعشه وخدر وکزاز ومفاصل نافع ومضر
محرورین مصلح آن ربوب حامضه وتخم کاهو وطبیخ عدس ومبرز
فعل او عسل وشراب وبیضه [illegible] وتخم [illegible]
قضیب حیوانی گاوکوهی ست وگویند خصیه ثعلب بدل او ست
وطلاء خون او با بلیله وآمله تغیر رنگ ودفع برص میکند
سقمونیا بعربی محموده خوانند عصارهٔ نباتیست بهترین او آنست
که سبک وزن [illegible] شبیه باسفنج که زود ریزه شود ومایل بکبودی
وزردی وسفیدی ومملول او بآب سفید شود وسیاه او قتال
وهرچه بصفات مذکوره نباشد مصنوع ست وقوت [illegible] تا سی سال
باقی ماند در درجه سوم گرم ودر آخر دوم خشک ومسهل صفرا [illegible]

مخلوط با آن و جاذب انا قاصی بدان و مقوی فعل برسهل و بغایت سریع الحل و قاتل جنین و کرم معده۔

سکبینج معرب سکبینه صمغیست مانند انگوزه هندی کنهل گویند تخم نباتیست که در هندش سکمک نامند در سیوم خشکست و بعضی در درجه دوم خشکی آن دانسته بدل وی قثه بود و گویند نیم وزن آن جاوشیر و گویند بدل آن مقل و صبر بود و اشق جاوشیر از هر یک ربع وزن آن و نیز راتیانج۔

سک۔ عصارهٔ آمله است و غیر اصلی او مرکب از بازو و عصارهٔ ممورهٔ خرما و آن نوعی از رامک ست او رسیان که چون خرما بسیار رسیده بشکند و شیره او بگیرند یا بپزند مانند لُک شده در رکنند با شکر شود خاصیتش آنچه در عمل کرده باشند گرم و خشکست در درجه دوم و حابس قی و طبع و مقوی باسکه اعضا و قاطع عرق در انچه الوره و بد بوی بدن و قد شربتیست تا دو مثقال بدل آن رامک ست

سکر۔ پارسی شکر بهندی کهانڈ گویند گرم است در یک درجه و گویند در دو درجه و تر ست در سیاه اول چون کهنه شود مائل بخشکی گردد چون با روغن گاو یا گوسفند بیاشامند احتباس بول را سود مند آید و مجرب ست در بین تریست و چون ده درم از وی گداخته در بیست درم روغن گاو تازه گرم کرده بیاشامند و ریاح اندرون را سود دهد و زیانی که از لحیه باشد اسهال گرداند از سوده مجرب ست۔

سکر العشر صمغیست که بر درخت عشر یعنی آک فرود آید در موسم گلهای که خشک گردد جمع شود و آنرا بدین نام خوانند شربت یک مثقال و شکر که در طبع آن معتدل ست۔

سکاهن۔ رنگ سیاه است که از سر کرده اهن سیاه شود بدان چرم را رنگ کنند

سلیخه۔ بهندی کهیلا گویند پوست شاخهای درختیست و بهترین قسم سیاه شد و بهترین او آنکه باشد به طبع قبض باشد و تلخ نبود در آخر دوم گرم و خشک و لطیف و ملطف و منضج و مسخن و مقطع و مفتح سدد و محلل و مقوی احشا و مدر حیض و مخرج جنین و مصلح آن کتیرا و بدل آن دارچینی

سلیخ الحیه پوست مار بهندی کیچلی گویند در آخر دوم گرم و در سوم خشک چون برگردن زن حامله به بندند بآسانی بزاید و اگر بچه در شکم وی مرده باشد بیرون آید که باشد بنیاد از و مجرب ست مصلح آن کشنیز۔

سلم۔ درخت مغیلان بهندی ببول و کیکر گویند سرد ست در یک درجه و خشکست در دو درجه۔

سلحفات۔ پارسی سنگپشت و بهندی کچهوا گویند۔

سماق۔ پارسی تتوم و ترکی سنگ گویند بهندی تتلی تمالیتر و تتم و تکم خوانند درخت او سرخ فام باشد سرد و خشکست در درجه دوم و جبلی او در سوم رابع و مقوی احشاء حاره و قابض و رافع صفرا و مسکن قی و غثیان و نفث الدم و نزف الدم و ذرب و اسهال مزمن و منع ریختن صفرا بمعده و اسهاد کثرت بول نافع و با زرده تخم مرغ و تخم گشنیز قاطع اسهال و سنون او جهت تقویت لثه مفید و با آب جهت ابتدا سده رینا صرو با زغال چوب بلوط جهت موا سیر مفید مصلح آن مصطگی و انیسون و بدل آن سرکه۔

سیجانه۔ درختیست مشهور بعربی اد را شکوه گویند بهندی او را ضو خوانند طبعش گرم و خشکست۔

سمک۔ پارسی ماهی و بهندی مچهلی گویند گوشت تازه آن معتدل است

جمیع انواع های سرد و تر ست بتفاوت طبع -

سماق - ثمر غیست در بابی گراو فتیل الرعد خوانند -

سمیز - بفارسی اقل خواجه و بهندی چرونجی گویند گرم ست در
دوم درجه و خشک ست در یک درجه و مقوی باه است و بدل آن فرکند

سمسم - بپارسی کنجد بهندوی تل گویند و تلی نیز خوانند گرم ست
در میان اول و تر ست در آخر و گویند در دوم مقوی و مسمن بطین
و مبهی ست مصلح آن بریان کردن و با عسل خوردن و بدل آن بزر الکتان

سم الفار - بپارسی مرگ موش و بهندوی سنبل کهار خوانند -

سماروغ - بفارسی کلاه باران بهندی کگن دهول و کنبهی نیز
گویند سرد ست در دوم درجه و تر ست در سوم درجه خوردن او خناق
پیدا کند و پرهیز کردن از و اولی ست طبیعت وی گرم
و تر بود در اول و روغن گاو سم او را دفع کند درازی گوید
شخصی را در باد یا افعی گزید روغن گاو که مکهن باشد بقدر
ترسید و چون بیاشامد و مقدار ده درم یا پنج درم با شکر بول
پیدا آمد و در حال و این مجرب ست -

سنبل - بهندی چهر گویند -

سنبل الطیب - همان چهر ست -

سنبل هندی - سنبل الطیب ست خاصیتش گرم ست در درجه
اول و خشک ست در درجه دوم و گویند قابض است -

سنا - بهندی سهون ترور و ممار خوانند و بمکه سنا مکی گویند
خاصیت آن گرم در درجه اول و خشک ست در درجه دوم و گویند
خشک ست در اول مسهل بلغم و صفرا و مره سودا بود و در اسحاق
گوید که سود مند بود جهت وسواس و سودا و جهت مفاصل و نقرس

مجرب و سود دهد کرب و مغص و غشیان و مصلح پاک کردن از چوب
و شاخ و آلودن بروغن بادام و بدل آن قرصه -

سندروس - صمغیست زرد رنگ مشابه بکهربا و از آن ست
تر و سرخ تر و باندک تلخی بخلاف کهربا و سه قسم ست زرد باطن سرخ
و براق و بهترین اقسام و دیگر مائل بگنجی و ست و یکی سیاه و
و صلب و خوب او مثل کهربا و قوتش تا بست سال باقیست و
خاصیتش گرم و خشک ست در درجه سوم و در دوم گرم مجفف
رطوبات و باغی و سائر اعضا و قاطع بلغم و بالیست و قطران بست
قوبا مجرب و مضر گرده مصلح آن صمغ عربی و بدل آن کاهنه اسیای ساج

سنجب - بعربی غبیرا گویند در اول سرد و در دوم خشک و قابض
و قلیل الغذا و مضر قوت باصره و مصلح آن شکر -

سحاب - اهل کیمیا سیماب را گویند -

سوفال - بیخ بازوست سیر و لسان العصافیر بازوست -

سوسن - بری و بستانی سفید و کبود میباشد بهترینش آنکه گوئی
بود طبیعت آن گرم ست در درجه اول و بعضی گویند معتدل در خشکی

سولنش - برادهٔ هر چیز را بدین نام خوانند -

سورنجان - بعربی سورنگان بیخ گیاهیست بهندی او را سون
گویند معروف ست و از تخم او اچار سازند و گویند سورنجان لغت
بربریست یعنی سنگی ازده جنگلی در ولش و برونش سفید بشد
خاصیتش سرد و خشک ست در درجه دوم و گویند گرم ست
در اول و در سوم خشک ست و در اول دوم بدل آن دو دانگ
وزن آن افتیمون ست و دانگ خربق سپید و گویند در دمفاصل
بدل آن بوزیدان ست -

سویق الشعیر بپارسی پست جو گویند سرد و ترست در اول

سویق الحنطه بپارسی پست گندم گویند گرم و خشک ست در اول

سویق الارز بپارسی پست برنج گویند خاصیت باعتدال ست تشنگی را فرو نشاند۔

سیساليوس بپارسی کاشم رومی و بهندی بنکاجها مانند بناتیست و چهار قسم میباشد گرم و خشکست در درجه دوم محلل و ملطف و مسکن دردهای باطن و مدر بول و حیض و مفتح سده و مقوی معده مضر صدر و ریه مصلح آن کتیرا۔

سیسنبر بعربی و لبتانی میباشد بری را دیا به نامند و قویتر از لبتانی ست در آخر دوم گرم و در اول خشک و مفرح و مفتح و مقوی اشتها و روح دماغ و مدر بول و مخرج جنین شکم و با سرکه و روغن گل رافع عفونات و محلل ریاح و ضماد او جهت رفع فضول عرق بلغم و درد رحم و فواق و سنگ مثانه و با سرکه جهت قی الدم نافع و مضر ریه و مصلح آن کشنیز و قدر شربت از خشک او یک مثقال بدل او مرزنجوش و روغن او که آب او را با روغن کنجد بجوشانند۔

باب الشین

شاهتره بپارسی شاهتره گویند و بهندی پت پاپڑا برگ آن بهتر از سایر اجزاء او و مرکب القوی و در حرارت معتدل گرم و خشکست در درجه دوم مفتح سده جگر و مقوی معده و مدر بول و بدل او در جرب و حمیات نیم وزن سنا مکی و چهار دانگ وزن آن هلیله زرد بود۔

شاه بلوط بلوط است گویند بدل آن بوزن آن مازو بود۔

شادنج بپارسی شادنه و بعربی حجر الدم خوانند از آن جهت که چون آب بر سنگی سوده شود آب را سرخ گرداند و خاصیت او آنست که قابض و مجفف و حابس خون ست در درجه دوم و خشکست در درجه سوم و بدل آن نیم مثقال عصاره زرشک و نیم وزن روی سوخته محرق و چهار دانگ آن توتیا سرمانی یا حجر اقلیمیا سوخته۔

شادانق بشین معجمه و الف و دال مهمله و الف ثانی و فتح نون و سکون قاف شاهدانج یعنی تخم بنگ گرم و خشک ست در درجه دوم۔

شاهسفرم و شاه سپرغم بعربی ضیمران گویند قسمی ریحان است خاصیتش در اول گرم ست و در دوم خشک و محلل جمیع اورام و سوم و مفتح سده و رائحه او نافع و رافع صداع و بوییدن و سا فربین و گروزانند هوام و جهت خفقان و ضعف معده و دماغ غلیظ و عصاره و با شکر رافع درد سینه و ربو و مضر دماغ مصلح آن نیلوفر و بدل آن بادرنجبویه۔

شب یمانی بهندی پهتکری گویند شب یمانی سپید و درخشان باشد و از انواع زاک یمانی بهترست و شب یاد در بغل مالیدن گنده بغل را زایل کند خاصیتش در یک درجه گرم ست و در دو درجه خشکست و از انواع دیگر قابض ست۔

شبت بهندی سوا خوانند و آنیست معروف گرم و خشک ست در درجه دوم۔

شل بهندی جڑہل گویند در سوم گرم و در اول خشک و محلل قوی و ملطف اخلاط غلیظه و مسهل و رافع ریاح و جهت صلابت عصب و فالج و عرق النسا و قولنج نافع و مضر ریه مصلح آن عسل۔

شنج او عصیست از حلزون بپارسی کیک گویند طبع آن بارد و یابس در درجه دوم

شحم الحنظل - مغز اندرایین را گویند برای مسهل با شحم از یک دانگ تا دو ثلث استعمال کنند۔

شحار - بهندی سجی گویند گرم و خشک ست در درجهٔ دوم۔

شقر النقول - گیاهیست سرخ که سیاهی زند و گویند شقر الغول پرسیاوشان ست و دیسقوریدوس گوید حاشاست خاصیتش گرم و خشک ست

شقر الخنازیر - اهل هند سرواکی گویند گیاهیست معروف۔

شقاقل - در تحقیق این دوا اقوال مختلف ست و محقق آنست که شقاقل بیخ او کیست و گزر دشتی و بیخ گزر کوهی را هم گویند و بهندوی کاکولی و سپالی نیز خوانند نیست در درجهٔ دوم و گرم ست در درجهٔ اول و مقوی باه ست و شکم را نرم کند و رازی گوید که بدل آن بوزن آن بوزیدان است و بعضی گویند بدل آن وزن آن و تخم گزر بود۔

شقایق - لاله را گویند بری و بستانی بود گرم و خشک ست در درجهٔ دوم و جاذب و ملطف و مفتح و جالی آثار و مجفف و شرب گل خشک سحوق او بقدر دو درهم با سبنج جهت تسکین درد احشاء و اعضا که مختار بهم رسد بسیار سریع الاثر و نفوخ او قاطع رعاف و شرب طبیخ برگ او با گیاه جو بیخته با شنند شیر و حیض و طلاء عصارهٔ او منقی چرک زخمها و رافع تقشر جلد و محلل ورم چشم و سعوط او منقی رطوبات دماغی و قطور او جالی بیاض چشم و ضماد گل آن که شقایق نعمان گویند با پوست گردگان سبز جهت سیاه کردن مو و رفع قوبا و بهق و اثبات شرب تخم او هر روز یک درهم با آب سرد جهت رفع برص مجرب و یک درهم از تخم او با شراب مورث جنون و مصلح آن شیر تازه و چون ظرفی را از شقایق نعمان پر کرده فرش و لحاف آن سر بسته نموده

چهل روز در سرگین تر اسپ دفن کنند و هر هفته سرگین را تغییر دهند خضاب صاحب ثبات شود و مجرب ست۔

شکاعی - بپارسی بادآورد گویند طبیعت آن حار و یابس در درجهٔ سوم و گویند حار ست در درجهٔ اول و یابس ست در درجهٔ دوم مقوی و محلل ست۔

شلغفار - بعربی اصل السوس و بهندی ملیٹهی گویند۔

شلیر - قسمی ست از شفتالو که آنرا شفترنگ گویند۔

شلجم - معرب از شلغم بعربی لغت نامند بری و بستانی میباشد بستانی گرم در اول و دوم تر در اول تر و کثیر الغذا و مهیج باه و مدر بول و مقوی بصر و مفتت حصاة و رافع سعال و ملین طبع و مسمن و نفاخ و دیر هضم مصلح آن زیره۔

شلم - صمغ را گویند۔

شمع - موم بپارسی و بهندوی مین گویند در گرمی و سردی و خشک کردن مزاج معتدل فاما قوت تر کردن مزاج دو غالب ست

شمشیر بال - یعنی فالله صفائج که انشاء الله در حرف فا گفته خواهد شد انشاء الله تعالی۔

شمبلیت - حلبه یعنی میتهی خاصیت آن در حرف حا گفته شده هر که را مطالعه منظور باشد در حرف حا مطالعه نماید۔

شش - خرما که دانه آن سخت نشده باشد۔

شمس - اهل صناعه کنایه از زر می کنند۔

شنکویه - شیرابیکه از درخت خرما حاصل شود و بهندی سیندهی و بزبان پهلوی زنجبیل گویند۔

شوکران - تخم بنگ رومی ست و گویند تخم خشخاش سیاه است

کر از شیره او افیون حاصل شود سرد و خشک است در درجهٔ سوم و کشنده است از زکام ست چون بخوردن او افراط کرده شود۔

شونیز بعربی حبة السوداء و بپارسی سیاه دانه و بهندوی کلونجی گویند گرم و خشک است در درجهٔ سوم و تر است در درجهٔ اول و خشک و محلل و مدر حیض و بول و شیر و اکثار شرب آن مورث محرورین و سدد و مصلح آن سرکه و مصدع گرده و مصلح آن کتیرا و بدل آن انیسون و نصف او تخم شبت۔

شیم ماهی فلوس دار۔

شلیم دانهای سیاه صلب گرد است و بعضی گویند سرخ و در کشتهای گندم روید و گویند یاسمین جنگلی است گرم و خشک است در درجهٔ اول و بدل آن حندقوقی و در منع قولنج گندم۔

شیطرج بهندی چیته و چیتر گویند دوائیست معروف و گرم و خشک است در درجهٔ سیوم و از خواص ویست اگر کسی را درد دندان لاحق شود شیطرج را در کف دست مخالف نهد و بر پشت رگ نهد درد دندان را ساکن کند و این مجرب است مصلح آن صمغ عربی و بدل آن در علل سپرز مرجان و در غیر آن زرنباد و دو قوه است۔

شیرخشک و شیرخشت آن مانند انگبین سفید یا منعقد مانند شبنم در خراسان و خابیش سرد است در درجهٔ اول و در سوم نزدیک باعتدال و در اسهال صفراوی قوی است از ترنجبین مصلح آن روغن بادام و بدل آن مثل او ترنجبین۔

شیاف مامیثا آن را عصارهٔ مامیثا نیز گویند سرد و خشک در یکم و بیان آن در حرف میم مستقیماً گفته شده۔

شیرج روغن کنجد را گویند گرم و تر است در آخر اول و سوختهٔ باشد جهت شقاق و جهت خشونت سوداوی طلا کردن آن نافع بدل آن زیت مغسول۔

شیح ارمنی بپارسی درمنه گویند طبیعت آن حار یابس است در درجهٔ سوم و بعضی گویند حار است در درجهٔ اول و یابس است در درجهٔ دوم و مقوی و مقطع و محلل مصلح آن ترمس یا شراب اترج یا بنفشه و بدل آن برنگ یا افسنتین برگ او گرم و خشک است در درجهٔ سوم۔

باب الصاد

صابون معروف گرم و خشک است در درجهٔ آخر سوم اگر نمک را با هم چندان صابون بیامیزند جهت افو طلا کنند در وزاز را ساکن کند و اگر بهمینش طلا کنند او را هم زود زائل کند و مجرب است و چون درد سر از وے باهیجان رفع نشود در سنبل که موقف بود و در بچه دان بو رها آب دیده خضاب کنند و حمام بعد از آنکه شسته باشد یک و نیم ساعت صبر کرده موی را سیاه کند و تیزی تمام پیدا کند بغایت مجرب است و مقطع و معفن و اکال و ملین او رام و دمامیل و حمول او مخرج جنین زنده و مرده و مدر حیض و شیاف او مسهل و رافع قولنج و مخرج کرم مقعد۔

صبر بپارسی الیوا و بهندی گهی کنوار و سیر گویند و بهترین صبر سقوطری از خراسان می آید چون شاید و بپرورده بهندی ایلیا گویند گرم و خشک است در درجهٔ چهارم۔

صبار تمر هندی یعنی خرمای هندی که بهندی املی خوانند طبیعتش سرد است در سوم و خشک است در دوم۔

صدف - بهندوی سیپی گویند سرد و خشکست در درجهٔ دوم و سوختهٔ او سنون و ملطف و جالی و مسدد و حابس اسهال۔

صعتر - بهندوی ساتهن گویند گیاهی باشد اقسام او شد و خوشبو در آخر دوم گرم و خشک ست و کوهی گرم و خشک تر و در اصال قوی تر آن لطیف و مقطع و باتر یاقیت و مفتح و محلل بلغم۔

صفیر - مرغی ست که او را گنجشک نامند و بپارسی باشه گویند و گوشت وی گرم و خشک بود۔

صمغ - بپارسی شلم و بهندوی گوند گویند۔

صمغ عربی - یعنی گوند درخت ببول از غیلان هم گویند و بهندی گوند کیکر هم خوانند سرد و خشک ست در درجهٔ دوم۔

صمغ سرخ - ابپارسی گرچ و بهندی جهیره و جهلی نیز گویند سرد ست در یک درجه و خشک ست در درجهٔ دوم۔

صمغ البلاط - چیزیست که از رخام سنگ سازند و گویند که در بعض بلاد پهنسند و نام مرکبیست که از صبر و مر و خون سیاوشان و ملک و انزروت و صمغ عربی از هر یک جزوی و اصل مرجان و زاج از هر یک نیم جزو کوفته بیخته با آب صمغ عربی بسرشند و بر دیوار گچی زنند و رها کنند تا خشک شود و هر چند کهنه شود نیکو بود۔

صندل ابیض - صندل سپید خوانند و بهندی اچا چندن گویند سرد و خشک ست در درجهٔ سوم و بعضی گویند نیکوتر از انواع او آنست که سخت و گران سنگ و زرد رنگ بود چنانچه زعفران و بیاض تیره نباشد۔

صندل احمر - بپارسی صندل سرخ و بهندی رکت چندن گویند سرد و خشک ست در درجهٔ دوم۔

صندل صنوبر - بشیرازی کاج خوانند و بدل آن زفت ست

صنوبر صغار - بهندوی درخت چیڑا گویند۔

صنوبر کبار - درخت چلغوزه طبع آن حار در درجهٔ اول و مرطوب در درجهٔ دوم بدل آن دو وزن او قشر خاش۔

صوف - پشم را گویند و بهندی اون خوانند سیاه گرمتر از سرخ و سرخ گرمتر از سفید و مجموع در آخر دوم گرم و خشک و سوخته جهت شرب بسیار یل۔

صدید الحدید - زعفران آهن۔

باب الضاد

ضبع - بپارسی کفتار و بترکی و بکهور بهندوی کرز خوانند هر که دندان او با خود دارد و چون سنگ بگذرد سنگ بگیرد و هر که وسواس داشته باشد چون گوشت وی بخورد سود دهد و هر که زهرهٔ او در چشم کشد با صره را قوت دهد در خواص حیوانات آورده اند که وی سالی نر بود و سالی ماده می باشد و از عجائب خواص وی آنست که سگ بر بالای بام ایستاده باشد در ماهتاب و سایهٔ سگ بر زمین افتاده باشد و کفتار در برابر اشخور د۔

ضفدع - بپارسی غوک و بهندوی مینڈک گویند نهری و بحری و بری میباشد و مراد از مطلق او نهریست و بری او از سموم قتاله است و مجموع آن در سوم سرد و در اول خشک شرب اقسام آن مورث استسقا و کشنده با دوق و ورم حشا و درد دل و ضماد شق کردهٔ او جاذب قوی پیکان۔

ضیمران - شاهسفرم و ریحان مسطور۔

ضرع - بفارسی پستان و بهندی چوچی و کچی خوانند از جمیع حیوانات

مولد خلط کثیف و دیر هضم و بدر بول زنان و جهت رفع خمار و معده
که خلط حار در ان موجود باشد نافع ست۔

ضال بفارسی کنار گویند۔

ضان ۔بهندی جھبڑی۔

ضبعه ۔عرجا بفارسی کفتار گویند طبع گوشت او حار و نیز و یابس
در درجه دوم۔

ضب ۔بفارسی بچه سوسمار که اول می زاید او را حل و بعد از ان
غیداق و بعد از ان مطبخ و بعد از ان حصرم و چون تمامی رسد ضب
گویند طبع آن حار و یابس مقوی مجلی ختنا متوسط مصلح آن حصرم۔

ضبر ۔درخت جوز بوا را گویند۔

ضرب ۔جانور خار پشت۔

ضرس العجوز ۔بفارسی خسک گویند۔

ضرم ۔اسطوخودوس را گویند۔

ضراف نوعیست از جنه الخضرا۔

باب الطا

طاؤس ۔بهندی مور گویند خاصیت آن گرم و خشک است در
آخر دوم و بغایت غلیظ و صلب و دیر هضم و مولد خلط غلیظ و چون
با بهش میل کنند باه را قوت دهد و چون زهره اش بسر که طلا کنند
از دید گی جمیع جانوران را نفع دهد و گویند چون طاؤس طعام را
که در او زهر بود بیند فریاد آورد و عرق آن با سداب پخته شود
جهت درد معده و قولنج و طلا بیه او بر کمر و ذکر و مقعد محرک باه و طلا
خون او با انزروت و نمک جهت قروح خبیثه نافع۔

طالیسفر ۔پوست بیخ زیتون را گویند و اهل هند برگ زیتون را گویند
و بهندی تالیسفر گویند و بدل آن چهار دانگ وزن آن آگر
کمونی بود یا نیم وزن ابن قول راذیست و اسحاق بن عمر
همچنین گوید و بدل آن بوزن آن سنبل و نیم وزن وی سافیج و گویند بدل
وی مقل و اهل بود ساده۔

طبرزد ۔معرب تبرزدست یعنی نبات مصری از جنس اول و گویند
شکر سفید۔

طباشیر ۔بزبان هندی بنسلوچن گویند و گویند بهترینش سپید
پاک بود که زود آرد شود خشک ست در سوم و سرد ست در دوم و تقوی
حار و بارد و معده و جگر حاره و قاطع قی صفراوی و اسهال دموی
مصلح آن مصطگی و عسل و مضر ریه مصلح آن عناب و بدل آن بوزن
آن تخم خرفه بود و نصف او سماق ست۔

طحال ۔بپارسی سپرز بهندی تلی گویند بهترینش آن بود که از حیوانات
فربه گیرند در اول سرد ست و در دوم خشک شکم بربندد و خون سودا
ازو تولد شود مصلحش روغن و سرکه است۔

طحلب ۔بفارسی پشم وزغ و جل وزغ بهندی کائی و سوال نامند
در درجه دوم سرد و تر ست ضماد آن بتنهائی یا با آرد جهت
باد سرخ و اورام حاره و نقرس و فتیله او دافع فتق اطفال و شربا
خشک او حابس اسهال صفراوی و چون در روغن زیتون بجوشانند
در تلیین عصب قوی الاثر و آنچه بر سنگهای دریا متکون
شود بسیار قابض۔

طرفا و طرف ۔بپارسی درخت گز را گویند که بهندی جھاؤ خوانند و آن
انواع ست یکنوع او آنست که ثمر آن را گز مازج خوانند بهندیش جھاؤ
گویند خاصیت آن سرد ست در درجه اول و در دوم خشک و قابض

ومجفف و رادع و محلل و طبیخ بیخ او با سرکه جهت اورام صلب و
کوفته بیخ او بر یرقان نافع است و اورام صلب جگر را نیز نافع و خشک شده آن
مهرو نسی پچتال نیز گویند بشکل برگ، جهت زکام و خشک
کردن آبله و [illegible] و بدل [illegible] ثمرة الطرفا و [illegible] از
چشم نقص کند —

طرخون — بپارسی ترخوان نامند [illegible] بیخ ترئی اوست
در درجه سوم گرم و خشک و مجفف و مقوی معده —

طراثیث — بفارسی اهل شیراز خوانند و او سرخ و سفید است
شبیه به قطر سرخ او شیرین و باکول و با قبض و سفید او تلخ است
و بسیار قابض و قاطع اسهال و سیلان خون اعضا و عرق و رعاف
و مقوی معده و جهت اعیا و [illegible] مواد حاره نافع و مضر [illegible] و مصلح
آن شکر و بدل آن عفص و صمغ —

طلا — معرب — از طلاست که زر گویند و بعربی ذهب و بهندی
سونا و کنچن خوانند معتدل بحرارت و مقوی دل و دماغ و حرارت
و رطوبت غریزی و دافع و جهت خفقان و وسواس و جنون
و انواع بواسیر و امراض سوداوی نافع

طلق — بزبان عربی کوکب الارض و بهندی ابهرک خوانند در دو
دوم سرد و در آخر سوم خشک است قابل از محلول و مخلوب است
و شرب او جهت اسهال دموی و کبدی و نزف الدم اعضا و
تبهای حاره و ریزانیدن سنگ گرده و مثانه نافع —

طلیطلو — معرب تیست که بزبان هندی آن را انگریزی خوانند طعمش
بسیار با دارچینی ست —

طین — بپارسی گل را گویند و بهندی — مٹی خوانند خاصیت

[illegible] با سرد و خشک است —

طین ارمنی — گل ارمنی ست تیره رنگ در درجه دوم سرد و در
آخر آن خشک و در رفع وبا و طاعون و [illegible] اورام و قطع سیلان
خون اعضا و اسهال مثل گل مختوم و جهت سل و ضیق النفس نافع
و مضر سپرز و مصلح آن [illegible] و گلاب و بدل وی طین بخارا
بود که در اندلس شود [illegible] بود و گویند بدل آن [illegible] است و گویند
طین لاسیاست —

طین مختوم — گلیست سرخ رنگ بنهایت املس و بدل آن
گل داغستان بود یا طین ارمنی که بخوردن بز کوهی سرشته
باشند و گویند بدل آن مغز اوست —

طیار — اهل کیمیا سیماب را گویند —

باب الظاء

ظلعت — تخم چارپایه که بشکافته باشد عرب آن را الظلعت گویند و بهندی
کلکر گویند خاصه تخم تیز سرد و خشک است و چون بشراب [illegible] برگ
جانوران [illegible] آید و تخم [illegible] اگر در [illegible] کنند گزندگان
همه از خانه بگریزند و سوخته مجموع آن مسهل زرداب و ضماد آن
با شراب جهت گزیدن هوام و باشد جهت نقرس و مفاصل نافع —

ظیان — یاسمین بری که بهندی جاهی جوهی گویند و یاسمین [illegible]
از وست و تخم مغربی او [illegible] است [illegible]
چهارم گرم و خشک و سایر اجزای او در سوم و محلل و [illegible]
گل او جهت [illegible] و سرد [illegible]
[illegible] نافع و گفته اند که ظیان [illegible] را گویند —

باب العین المهمله

عاقر قرحا بهندی اکرکرا گویند و خاصیت آن گرم و خشک
است در درجهٔ سوم و رال را لول کند و خفا و او بازدهنا جبه مجی
و عهنا و لذت جماع نافع —
عجم الزبیب دانهٔ مویز را گویند —
عدس بپارسی مرجمک و بهندی مسور گویند خاصیتش سرد است
در درجهٔ اول و خشک است در درجهٔ دوم و قابض است و خون را
غلیظ کند و چشم را تاریک کند و بیماریهای سوداوی را قوت دهد —
عرعر سرو را گویند بعربی و گویند خاصیت دانهٔ عرعر سرد است
و گرم و خشک است در درجهٔ سوم —
عروق الصباغین بهندی هلدی گویند طبیعت آن
سرد و خشک است در دوم و صاحب اختیارات بدیعی گوید که
عروق الصباغین زرد چوبه است —
عسل شهد است گرم و خشک است در درجهٔ دوم —
عسل بلادر شیرهٔ بلادر است
عسل القصب شیرهٔ نی شکر
عسل لبنی میعه سایله را گویند
عصاره — از شیره هر چه باشد
عصارهٔ مامیثا و شیاف مامیثا — صفتش آنکه از برگ
بگیرند و بکوبند و بیفشارند تا غلیظ شود و شیاف سازند گویند بدل آن
حضض ست یا پوستش و ریبدی —
عصارهٔ غافث بدل آن اقاقیا —
عصفور — بپارسی کنجشک و بهندی خانگی چڑیا و گوریا
گویند گرم و خشک است در درجهٔ سوم —

عطارد — اهل کیمیا کنایه از سیماب کنند و سنبل رومی
را نیز عطارد گویند —
عفص — بپارسی مازو و بهندی ماجهل گویند سرد است
در درجهٔ دوم و خشک است در درجهٔ سوم و قابض و حابس خون
مختار سبز لیا سعال مصلح آن لسیانسو و بدل آن جفت بلوط —
عقیق — سنگ سرخ معروف بهترینش آنکه سرخ و شفاف
بود سرد و خشک است در درجهٔ دوم و سوختهٔ او لطیف تر و مقوی
دل و مفتح سدهٔ سپرز و جگر و ریزانندهٔ حصاة و رافع خفقان
علق — بپارسی او را دیوچه و بهندی جونک گویند طبع آن
بارد و رطب و مقوی و جاذب خون مختار حکما آنچه در آب شیرین
باشد بدل آن خراطین —
علک بغدادی — مصطگی سپید مائل بزردی خاصیت
مصطگی در حرف میم گفته خواهد شد انشاء الله تعالی —
علک الانباط نوعی از زنج است —
علک البطم — و آن صمغ درخت بطم است در درجهٔ آخر دوم
گرم و خشک و محلل و ملطف و مدر بول و مقوی هاضمه
عنزو کرفس را گویند و قوت او در حرف کاف گفته خواهد شد
انشاء الله تعالی —
عناب — بپارسی جیلان و سیلان و بهندی ولایتی بیر گویند
طبع آن معتدل است گرم در یک درجه —
عنب — انگور را گویند گرم و تر است در درجهٔ اول و گرمی او
در ترے غالب است —
عنب الثعلب بپارسی انگورک و بهندی مکوی خوانند سرد است

در درجهٔ دوم و بعضی در درجهٔ اول سرد و تر دانسته‌اند۔

عنبر۔ بهترینش آن که سفید باشد و آنرا اشهب گویند بعد از آن ازرق که فستقی خوانند بعد از آن اصفر که خشخاشی نامند طبعش گرم ست در درجهٔ دوم و خشک ست در درجهٔ اول مقوی و مفرح و محرک اشتها و باه و دل و دماغ را نیز قوت دهد و بدل آن دو دانگ وزن آن مشک و دانگی زعفران و گویند بوزن آن هر دو مشک و زعفران بدل آن کنند۔

عنصل۔ بیونانی اسقیل و بفارسی پیاز دشتی و پیاز موش و بهندی کانده او کندی خوانند و گویند آنکه در زمین تنها بروید سم قاتل ست در آخر سوم گرم و خشک مدر بول و حیض و مقوی معده

عنکبوت۔ بهندوی مکری گویند۔

عود۔ بپارسی چوب سپید گویند و بزبان هندی اگر خوانند بهترینش آنست که سیاه و سخت و گران باشد و چون در آب اندازند در ته نشیند و زود کوفته شود و در وی پیه نباشد گرم و خشک ست در آخر دوم و باندک قبض ست و دل و معده را و خفقان را بسیار بسیار سود مند ست۔

عود بلسان۔ چوب بلسان طبع آن حار و یابس در درجهٔ سوم مصلحش کتیرا بدل آن حب بلسان بود۔

عود الصلیب۔ فاوانیا ست بجنس که نر و ماده می باشد و مراد از مطلق آن قسم نر ست و چوب چهار گوشه آنرا برای دفع ام الصبیان در گلوی بچگان بندند دفع شود و گویند در آخر دوم گرم و خشک ست و محلل ریاح غلیظه و مدر حیض و ملطف و مفتح و مجفف و با قوت قابضه و مقوی جگر و گرده و مطبوخ و شراب آن جالب اسهال

و شرب او شراب مسکن درد معده و جگر او و صرع زراوند و عرق النسا و سقطه و ... و نقرس را نیز نافع و گویند بدل آن زراوند مدحرج ست۔

عود خام۔ عودی که ترکیب نکرده باشند۔

عین القطط۔ گویند گاورس ست۔

باب الغین المعجمه

غافث۔ گلی ست لاجوردی رنگ با یک شاخ بدرازی یک گز و گلش و شاخ و برگ همه تلخ بود چون صبر و آنرا گل خله گویند و او را از حوالی شیراز آرند فارسی و رومی ست در درجهٔ دوم گرم و در اول خشک و لطیف و جالی و مفتح سدهٔ جگر و مقوی آن و معده و مدر حیض و بول و شیر و عرق و مسهل اخلاط سوخته و حاره و دافع حمیات مرکبه و مسدد سپرز و جگر بود و در راه مجفف والتیام و بهند شما و حمول او مدر قوی حیض و گویند مضر سپرز است و مصلحش آن انیسون بدل آن نیم وزن آن افسنتین با یک وزن او اسارون بود۔

غاریقون۔ دو نوع ست نر و ماده بهترینش ماده است بغایت سفید و املس بود و بدل وی در اسهال بلغم و سودا بوزن آن تربد و دو دانگ غاریقون سپید بود و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن آن فرفیون ست۔

غبیب۔ نوعیست از انگور سیاه۔

غرسا۔ ریسمان را گویند۔

غرب۔ درختیست که آنرا الدار گویند و بشیرازی ... و زک گویند و او را خار نبود و قطران از وی حاصل شود و طبع آن ... ست در درجهٔ اول و یابس ست

و در درجهٔ دوم بدل آن سفسفاست۔
غوره۔ اول هر میوه و انگور خام نارسیده۔

باب الفا

فاخته۔ بزبان هندی پنڈکی گویند لحمش گرم و خشک ست و در ... اوجست فالج و رعشه و امراض عصبانی و سلاح غلیظ و تفتیح سده نافع و مسهل ... ریبه ...

فاغیه۔ از حنا یکی و از جمله ریاحین خوشبوی ست بعضی گفته اند که بیخ نیلوفر هندیست و عاشور علیخان این قول را اختیار کرده است و ابوحنیفه گوید فاغیه خوشهٔ گل حنا و برون آمده را گویند حنا میشر معتدل ست در گرمی و سردی و خشک است۔

فاشرا۔ هزار چشان و هزار فشان گرم و خشکی خوانند و بستانی درخت آن خشک شود و نبات او بهم رشتی که نزدیک از و باشد پیچیده شود و خوشهٔ او قریب و دانه و رشته باشد در اول سبز و آخر سرخ شود و گل لاجوردیست و بدل وی بوزن آن در بیخ و هیشه و زن آن ... بود۔

فاوانیا۔ عود الصلیب خوانند طبع آن حار یابس در درجهٔ دوم مصلح او کتیرا بدل آن غاریقون و زراوند مدحرج یا زفت یا پوست انار

فرخ الحمام۔ بپارسی کبوتر بچه را گویند گرم و خشک ست در اول گوشتش مقوی باه بود و چون معتدل بخارات ست مضر چشم و دماغ بود۔

فراسیون۔ بزبان فارسی کرنبا و گندنا کوهی گویند و بعضی او را تفسیر کرده اند که بزبان هندی اکرکهی خوانند گرم ست در درجهٔ دوم و خشک ست در درجهٔ سوم و بدل وی افسنتین

و افتیمون ست و گویند بدل وی بوزن وی الاغیه است۔

فرفیون۔ فرفیون بهندی پوست ... را از درخت بگیرند و دهان را ببندند تا ایشان را در دهان نزنند که دندان را بیازارد و گویند شیر ... گویند انگزه است و گویند ... ست و قالب روایت آنکه شیر خوم ست که شود از درخت جدا شده و شاخ آن شهره شود در بلاد الطا کیلیسا رسیده ... ست زرد مائل و او اقاقل این هم گویند یعنی اشند که بعد ... اجزای که رومی افتد بر ... بگیرند چنانکه ... و ... کرده و ... در ... بیک ... مدبر گویند بدل وی بوزن آن دو دانگ جند بیدستر ست و نیم وزن آن مازریون۔

فو۔ بیخیست با پای با خوشبو مانند سنبل الطیب که بهندی جبال کی گویند

فرفخ۔ بقلة الحمقا ست و بیان آن گفته شد۔

فرانک۔ نام طائریست که بزبان هندی ... گویند و او را دیگر ... سیه ... خلاف مسطور ست۔

فرار۔ اکثران سیماب را گویند۔

فستق۔ پسته را گویند گرم و خشک ست در درجهٔ دوم و بدل وی مغز بادام و ... الخضر ابود۔

فوفل۔ بپارسی نقره و بهندی روپا گویند سرد ست در درجهٔ دوم ... دل و ... را نافع ست۔

فطر اسالیون۔ تخم کرفس را گویند و طبع آن گرم و خشک ست در درجهٔ سوم

فطر۔ سماروغ ست و ... آن سرد ست و در درجهٔ دوم تر ست و در درجهٔ سوم

فقاح۔ گل ... شکوفه

فقاح اذخر۔ گل اذخر گرم ... بدل آن ... سیده۔

فقاج سورنجان - گل لعبت بربری و در بعضے کتب نویسند
که لعبت بربری سنگھاڑه جنگلی ست -

فلفل - بهندی کالی مرچ گویند و او دو نوع ست یکی سپید
و دیگر سیاه و هر چه از درخت فلفل افگنند مائل بسفیدی بود -

فلفل سیاه - فلفل گرد را گویند که مشهور ست خاصیت فلفل سیاه
و سفید وار و گرم و خشک ست در درجه سوم و در سپید قبض
زیاده است و در سیاه قوت کم کردن مزاج شیر و بدل فلفل
سپید ابن ماسویه گوید زنجبیل ست -

فلفلمویه - اصل الفلفل یعنے بلاد طبیعت آن گرم و خشک بود -

فلنجمشک و فرنجمشک - بزبان پارسی قرنفل بستانی و بزبان هندی
ابتل خوانند در آخر دوم گرم و خشک ست و بعضے گرم تر و قوی تر ست -

فلفل - تخم سنبھالو را گویند -

فلفل آبی - بزبان هندی جل سلکا گویند -

فلفلین - فلفل گرد و دراز -

فلوس خیار شنبر - املتاس را گویند -

فنجنکشت - بهندی سنبھالو خوانند -

فو فنجشت - بارسی خوشبوے مانند سنبل بلکه گویند قسمی از سنبل
یا قسمی از سنبل الطیب ست بهندی جال کرهی گویند گرم ست
در یکدرجه و خشک ست در دو درجه بدل او - بوزن آن سنبل و کباب
بود و گویند بدل آن فلفل سیاه است -

فوة الصباغین - بهندی مجیٹھ گویند گرم و خشک ست در درجه دوم

فوتنج - و فودنج بپارسی پودینه خوانند گرم و خشک ست در درجه
سوم و خاصیت او آنست تنگی نفس و ریش و قے و درد و داء الفیل
را دفع کند و جهت کزاز و تنقیهٔ فضول سینه و معده مفید

فوفل - لفظ پارسی و بهندی سپاری گویند سرد و خشک ست
در درجه دوم طبیعت را قبض کند و بن های دندان را محکم
گرداند و دهان را خوشبوی کند و دل را قوت دهد -

فنجن - سداب بسطور -

فیل - بپارسی پیل و بهندی هاتهی گویند و دندانش را
عاج گویند چون نرم سوده کرده زنند طبیعت را قبض کند
و حافظه را قوت دهد چون ز سفیدی روز عاج اسوده و درم
با ماء العسل سبیل نماید پس مرد با و نزدیکی کند آبستن شود
و صاحب اختیارات بدیعی گوید که امتحان نمودند یک درم شب
به یک مثقال به نبات مصری سائیده زن سفوف ساخته و شب
سوم و چهارم و بادی مجامعت کرد آبستن شد اما بشرط آنکه
بعد طهر شود و خیو زن سرگین فیل را بعسل فرزجه ساخته بردارد هرگز
آبستن نشود و بخور آن کی پارچه خشک فرطوم آن دافع بواسیر

فودج - مایه آبکامه ست که از آرد جو و گندم بی نمک با سرکه
خمیر کرده در برگ انجیر پیچیده و در ظرفی نهاده و در سایه بگذارند
تا متعفن شود و خشک گردد و ضماد او با سرکه و روغن گل جهت جرب
و خارش بدن و تفتیح دل مفید محلل قوی -

فیلزهرج - معرب پیل زهره و آن نبات مشهور ست و گویند
بلبل ست ثمر او مانند فلفل چشمی چهار دار و بدان حبشی بود

باب القاف

قاقله - دو نوع ست یکی خرد و آنرا قاقله صغار گویند و دیگرے
بزرگ و آنرا قاقله کبار خوانند و هر دو نوع را بزبان هندی الایچی خوانند

گرم و خشک ست در درجهٔ دوم —

قاقیا اکثیریان مراواز قلعی دارند —

قثاء تباستیکهن برشاخها انگور پیچیده شود خفیف که بود سرد و خشک ست در درجهٔ دوم

قثاء بفارسی خیار و رازه و بهندی ککری گویند —

قثاء الحمار — خیار وحشی گویند و بزبان هندی کهیری خوانند و گویند کریلا است گرم و خشک ست در درجهٔ دوم و در طب هندی گویند اکرپه بخاصیت سرد و خشک ست در درجهٔ سوم و دافع فساد صفرا و خون بلغم و زردی بدن و یرقان و جالون ستے و کرم شکم —

قثاء الحیه — بقولی زراوند طویل ست و از قول منهاج حنظل ست

قثاء هندی — خیار شنبر مرقوم —

قثاء النعام حنظل ست و گفته شد —

قدید — گوشت خشک —

قرفه — بزبان هندی تج گویند —

قرنفل — بزبان هندی لونگ خوانند در درجهٔ سوم گرم و خشک و مفتح و محلل و مقوی دل و معده و جگر و اعضاء باطنی و دماغ و بالا و ماسکه و مفرح و رافع قولنج و خفقان و استسقا و علل سوداوی و بلغمی

قرفة الطیب السنبل — بدل وی قرنفل بود —

قریص — تخم انجره است و بهندی انگن گویند خاصیت آن در حرف الف مذکور شد —

قروسما — روغن زعفران گویند گویند که نقل روغن زعفران است که بعد از گداختن در آب برنگ زعفران ماند و بعد از خائیدن رنگ دندان کند —

قرومانا — کرویا جبلی و بری آن زیره رومی ست زود رنگ و بدل وی از خرده هیل ابوده گویند بدل آن بشک ... است

قرطانا — قرومانا و سطور —

قرطم — و آن حب العصفر ست بپارسی خسکدانه گویند بدل آن حبة الخضر ست —

قرطم بری — اشتر خار ست —

قرة العین — کرفس الماء یعنی اجمود آبی و گوجر جیر و حرة تیر کرد آبی و آن بیشتر در آبهای ایستاده و در آب روان نیز پیدا شود

قرظ — بالطا و منقوطه نوعی از ام غیلان ست و بعضی برگ سلم یعنی درخت ببول دانسته اند —

قرط — بضم قاف و طاء مهمله نباتیست شبیه بحلبه و از ان شیرین تر و برگ آن بزرگ تر طبع آن گرم و تر و اشتها سیدیج و تازه آن مسهل و خشک آن حابس

قرع — بپارسی کدو و بهندوی تمره و بعضی آل گویند سرد و تر است در سوم و مولد بلغم و محرور مزاج را مفید است و طبش را زود نشاند و مزاج بلغمی و سوداوی را مضر ست و اصلاحش بزنجبیل و دار چینی کنند —

قرون البقر — مراد شاخ گاو —

قسط هندی — بپارسی ... و بهندی کٹ و کوٹھ گویند معروف ست گرم ست در سوم درجه و خشک ست در دوم درجه —

قسط بحری بهندی پهکر مول گویند —

قشر — پوست از هر چه باشد —

قشور — جمع قشر —

قشر الاترج — پوست ترنج را گویند —

قشر اصل الکرفس — پوست او بیخ اجوائن —

قثاء السلیخه - پوست قرفه است که او را سلیخه گویند و بیان آن در حرف سین مرقوم شده

قصب - مزماری که سایه او تنی و قامت او راست باشد و بپارسی نی خوانند۔

قصب السکر - بپارسی نیشکر و بهندی گنا و ایکه گویند شیرینش آبدار و ازک و شیرین طبعش گرم و تر است در درجه اول۔

قصب الذریره - آنرا بهندی چراینه گویند و او دو قسم است کبیر و صغیر و فوق است و خاصیت هر دو نوع گرم و خشک است در درجه دوم

قصب بوا - قصب الذریره [illegible] مسطور۔

قطران - و طریق تحصیل او از کتب متداوله مذکور است گرم و خشک است در چهارم و بپارسی او را جان مرده گویند از جهت آنکه مرده را که بقطران در گیرند تباه نشود و صورت او خوب گردد۔

قطف - آنرا بزبان هندی بتهوا گویند در باب سین گفته شد۔

قطونا - بزر قطونا۔

قطرون - اکثریان نحاس را گویند۔

قلی - قلیا را گویند و بهندی ساجی خوانند طبع آن حار و یابس است در درجه چهارم۔

قلقاس - گیاهیست که ساق ندارد و برگ او چون [illegible] براینکه قلقاس نوعی است که آنرا بزبان هندی باصطلاح [illegible] و [illegible] مشرقی و غربی اروی گویند و کچالو نیز خوانند گرم و خشک است [illegible] قوت باه را افزاید است۔

قلب - آنرا بپارسی باش هندی گویند و اهل هند او را [illegible] خوانند و خاصیت او سرد است [illegible] در درجه [illegible] بعضی طبعش گرم و خشک نوشته اند شکم را ببندد۔

قلقطار - بپارسی زاک زرد را گویند گرم و خشک است۔

قلت - بهندی کلتهی گویند طبع آن حار در درجه اول و یابس در درجه دوم۔

قمر - اهل کیمیا مراد از و نقره دارند۔

قنبیل - بهندی کبیله خوانند خاصیت آن گرم و خشک است در درجه دوم انواع کرم شکم را بکشد و بیرون راند۔

قنابری - مرغیست معروف۔

قوشیر - نوشادر را گویند۔

قورساما - عود بلسان را گویند۔

قنفذ - بپارسی خارپشت و بلغت هندی ساهه و سیاهی گویند و این جانور در هند دشتی و اهلی و کوهی و بحری است و کوهی چون [illegible] به بیند خارهای سر سوی آدمی در اندازد۔

قیمولیا - طین قیمولیا و آن نوعیست از رخام۔

قیروقا - بزبان هندی [illegible] خوانند خاصیت آن گرم است در درجه سوم و خشک است در درجه دوم۔

قیصوم - نوعی از برنجاسف [illegible] گویند و او را قیصومی [illegible] در درد سر اگر [illegible] بود بابونه است۔

قیرس - شمع و موم را گویند۔

باب الکاف

کادی - بعربی کادر و بهندی کیوره خوانند در آخر دوم گرم و خشک [illegible] مقوی دل است و مقوی بدن و حواس و بالتفریح و رافع خفقان و [illegible] و مانع شور جگر و مسکن درد [illegible] عصب و شربت او که چوب [illegible] آنرا با شکر بقوام آرند جهت [illegible]

او دیده و گویند که از استعمال آن زیاده بر سه عدد آنکه بر شقه آید
و خاکستر او جهت التیام زخمها مجرب و دانه او که از قشرش حاصل شود
مقوی دل و معده و جگر و آب کند قوی تر از دانه او و بدلش بوزن آن
صندل سرخ و مثل آن لقم ست —
کاشم درخت انگوزه را گویند و بدل وی در اوراق تخم انجره یا تخم
گزر یا دونبا ودق گویند و بدل وی کاشم بستانی بوزن آن نیز ودیله
کاهو خس مرقوم —
کاف نوعی از ترنج ست او در ولایت شوستر بهم رسد گویند
سالها نگاه دارند هفت سال بار آورد —
گاوزبان لسان الثور در حرف لام گفته شود ان شاء الله تعالیٰ
کافور بهندی کپور گویند خاصیتش سرد و خشک ست در درجه سوم
و مفرح و قاطع نزف الدم اعضاء و رعاف و اسهال —
کاسر الحجر نوعی از گیهی آن است بزبان هندی پنج پتهر یا موصد
فارسی و سکون جیم خوانند —
کافر هندش گکرونده خوانند مرهٔ تلخ و بخاصیت دافع تپ
و فساد خون و بلغم —
کاکنج معرب کاکنگ بپارسی او را عروسک در پرده گویند
و بهندی پپوٹا خوانند بعضے گفته اند چنان می نماید که این میوهٔ ست
که در بعضی شهرهای هندوستان جهوتی نامند طبعش سرد و خشک است
در دوم درجه بدل وے عنب الثعلب و در بعض کتب طب مرقوم
است که در قوت مثل عنب الثعلب ست و از اقسام عنب الثعلب
است و مراد از مطلق آن بستانی ست و مستعمل از ان پوست تخم
و دانه او و قوتش تا سه سال باقی ست و در آخر دوم سرد و خشک

و بدل بول در دفع امراض گرده و مثانه —
کاورنین بهندی کورچنیا خوانند —
کبابه و آن دو نوع ست یکے دهن باز کرده که او را بیره خوانند
دوم کبابه چینی ست و به پلپل گرد مشابهت دارد و بیشتر از
قاقله ست و گرم و خشک ست در درجه دوم و بدل آن قاقله یا
و دارچینی ست چون یکدرم تا مثقال آن در سعوط باشد جهت قروح مجاری بول نافع
کبیکج بفارسی مورسک و بهندی الٹوپری و اگیا گویند نباتیست
مشابه بکشنیز و چهار قسم میباشد و بیخش تر یک آبها و جاری
اقسام او در آخر سوم گرم و خشک و باحدت و محرق جلد و ضماد
او سعوطیبه جراحت و درد اعضا و با روغن با جهت جرب و قوباء
و ثآلیل و تقشر جلد و برص ناخن و اقسام ثالیل و داء الثعلب
و نطول مطبوخ او جهت سعفه و بیخ خشک او معطش و قوی تر از کندر
و طلاء او از خارج جهت درد دندان و از دخان بیخ او تا رسیدن آن بموی
آن جهت اخراج جنین و مشیمه و احتباس حیض نافع —
کبریت بپارسی گوگرد و بهندی گندهک گویند و خاصیت
آن گرم و خشک ست در چهارم و گویند در سوم بعضے او را در دوم درجه
گرم و خشک گفته اند —
کثیرا بفارسی گون نامند و مشهور بهندی کتیرا نامند و نفط طبع آن در گرمی
و سردی معتدل شکننده حدت ادویه حاده و مغلظ خون و مواد رقیقه —
کتان بالفارسی تخم کتان گویند و هندوی السی خوانند گرم
و خشک ست در یکدرجه —
کدو قرع مسطور —
کرسنه بپارسی کاؤ دانه و بهندی ... خوانند در درجه اول خشک ست

مسهل بول و ملین طبع و منقی سینه و شش و با شربت قبیت و بالی و بالقطع مفتح سدد و مسهل اخلاط فاسده و مورث اسهال مصلح آن گلاب و گل ارمنی –

کره بیا بفارسی زیره رومی و شاه زیره و قرنبا گویند یا بیوه گیاه است که زیره رومی گرم و خشک ست در درجه سوم بدل آن نیوزن آن کرویا نصف و نیوزن آن انیسون ست –

کرفس – و آن در نواح ختا و غیره بخوبی سنبل را تیز گویند و بهندوی اجمود و دیگر اجوائن خوانند گرم و خشک ست در دوم

کرنب – بپارسی کلم گویند و بهندوی کرم کلا نامند گرم ست در درجه اول و خشک ست در درجه دوم –

کرکم – زعفران را گویند بعضی گفته اند که دار و یست از انواع نبات بزیره ماند و بهندوی اورا ساکو خوانند –

کرم دانه – نوعی از تخم نا زبون ست و گویند از درخت سان الحمل گویند ثمرة الحجر او گویند اوشگن –

کز مازج – بپارسی گز مازک و گز مازوک و بهندوی مائین گویند ثمره درخت گز ست و ثمر قسم کلان بجای آن حذ [illegible] باشد و این در خواص مثل عذبه است –

کر اهل هند درخت جهاؤ را گویند اگر در کنار دریا میرویید

کز برة الحمام – شاهتره ست –

کراهم کند – بهندوی اندرائن کنده گویند گرم و خشک ست

کشنیز – بعربی کزبره و بهندوی دهنیا گویند طبعش [illegible] سرد ست در دوم و خشک ست در سوم و کشنیز خشک سرد و خشک در دوم

کزبرة البیر – پرسیاوشان مسطور –

کشوث – غول را گویند و بعضی گفته اند کشوث چیزیست در هندش آنز اسپرک یکا فتنی گویند و گفته اند که کشوث اکاس بیل ست گرم ست در درجه اول و خشک ست در درجه دوم –

کشت برکشت – نباتی ست بهم پیچیده ماننده ریسمان بافته شده در هند سوداگران با طراف برند و بیکابیز خوانند هندش بهپسلی خوانند و بعضی گویند عشقه و لبلاب ست طبع حار و یابس ست بدل آن بوزیدان کافور –

کشک الشعیر – کشک جو یعنی شیره جو –

کشکاب – آش جو –

کعک کاک – نان مشهور –

گلنار – گل انار –

گلقند – اصل گلشکری که در آفتاب تربیت یافته باشد [illegible]

گلوی – هندش گرچ گویند طبیعتش گرم ست و قابض شکم و مقوی اعضا و نوشیدن سنه و فساد صفرا و بهم زدگی [illegible]

کماد ریوس – بهندی سونتی گویند نباتیست نوشش تا هفت سال باقی ماند در درجه اول گرم و در آخر آن خشک و مسهل و ضعیف در رایع اعراض بهیزه و مسهله بلغم و قاطع اخلاط غلیظه و در سائر افعال مانند کما فیطوس ضعیف مسهل یرقان [illegible] و اخراج جنین و استسقا نافع و طبیخ چهار درهم او با سه درهم روغن زیتون و یک رطل آب که به ثلث رسد و چند روز مداومت کنند جهت سنگ گرده و مثانه مجرب و سه درهم مسحوق او با سکنجبین با عسل سه چند روز رفع درد سینه و برودت نواحی آن بکنند و ضماد او با عسل جهت قروح مزمن و اکتحال او با شراب جهت [illegible]

و با سرکه جهت ورم سپرز سفید و روغن گل آب تازهٔ او با آب
طبیخ بابونگل او ترتیب دهند جهت نفع برودت بدن و سلع مو کثیر
و شراب او که در هر یک رطل آب انگور دو مثقال از آن بریزند یا یکنیم
مثقال او در یک رطل خمر کنند و سه روز بگذارند جهت تشنج و یرقان و تخم
تخمه و فساد اخلاط و اصلاح فاسد و بدی هضم و ابتدای استسقا
نافع و شربت سه درم و در مطبوخ تا هفت درم و مضر امعاء
گرده و مصلح آن کتیرا و بدل آن مثل آن سیساليوس و بزرالنجز
سلیخه و گویند غافث و سلیخه یا تخم شلغم پرست۔
کمافیطوس تا شیطس نیز گفته بدل آن هم وزن آن سیساليوس
و دانگی و نیم آن سلیخه و ابن بابویه گوید بدل آن دو دانگ زیره
کرمانی بود و گوید پلیش کمافیطوس ست۔
کرش ۔ بهندی بجهری و گوید شکنبه دود ها حیوان و بهترین او
از گوسفند و بز جوان ست و بعضی آنرا سرد و خشک و بعضی گرم
و تر دانسته اند۔
کمیز ۔ بول و پیشاب را گویند۔
کمون ۔ بپارسی زیره معروفست و چار نوع ست کانی
شامی فارسی نبطی و گویند یکی از انواع سیاه دیگرست طبیعش
گرم ست در درجهٔ دوم و خشکست در درجهٔ سوم و بادها بشکند
و پیچش شکم را دفع کند و تحقیق کردن خفقان را نافع ست
کماة ۔ غفرست و گویند سمارغ ست و بهندی کهنی و بعلی خوانند۔
کندر ۔ علک رومی را گویند و بعضی گویند صمغیست صلب
مائل به زردی را کندر ذکر و سفید ست را انثی نامند گرمست
در دوم درجه و خشکست در سوم و خفقان را مفیدست خاطر را
قوی گرداند و قی را باز دارد و ملطف و محلل ریاح و حابس
سیلان خون از ظاهر اعضا و جیب دماغی و نفث الدم و جذب بلغم
و باه را تقویت و مبهی و منقی و مقوی روح حیوانی و دماغ
و صاحب اختیارات بدیعی گوید بدل وی مصطکی ست و اسحق
بن عمران گوید بدل وی یک وزن و دو نیم آن دقاق ست
کندس ۔ بفارسی چوب اشنان و بهندی چوک ولین گویند
گرم و خشکست در درجهٔ سوم۔
کنگر ۔ بپارسی حرشف والبری گوید کنگر نوعیست بزرگ را گویند کنگر
زد و صمغ کنگر را گویند و بعضی گویند کنگر زد صمغ حرشف ست طبعش
در دوم گرم و در اول خشکست۔
کور ۔ میوهٔ کبر را گویند۔
کوک ۔ تره کاهو که بعربی خس گویند۔
کهربا ۔ وکاه ربا در گرمی معتدل و در درجهٔ دوم خشک و تر
بعضی در اول سرد ست و مفرح و قاطع نزف الدم و خون شکم
بواسیر را نافع و چون که از معده بر آید آنرا نیز سود مند ست
اگر با مصطکی او را بخورند درد معده و خفقان را سود مند ست
و هر گاه او را با خود دارد دشمن سفید در جامه او نیفتد۔
کیبر ۔ مصطکی را گویند خاصیتش مذکور شد۔
کیلا ۔ بعربی موز گویند۔
کیوان ۔ اهل صناعت سرب را گویند و معروفست۔

باب اللام

لبلاب ۔ بپارسی عشق پیچه را گویند و هر نبات که نزد یک او بود
بوی پیچیده شود و معروفست گرم و خشکست در درجهٔ اول

مسہل صفرا و محلل چون در حلق بچکانند برای دفع بلغم خوب
بود و شراب آن از نیم رطل تا دو رطل سود دارد ـ

لوبان ـ کندر ست ـ

لبن ـ شیر را گویند سرد ست در درجهٔ اول و تر ست در
دوم و گویند گرم و تر ست و دلیل حرارت وی خلاف ست
و در طب هندی می نویسد که شیر بطبع سرد و تر ست و گران
بخاصیت شیرین مقوی اعضا و دافع فساد باد و بلغم و افزاینده
جرد و عمر و مصلح فساد منی و دافع تنگی نفس و ابهیر و غیره و تشنگی
کسی که لاغر شده باشد و صاحب جماع پیشگی و پیری و خداوند تشنگی را
بهتر ازین دارو نیست ـ

لبن النساء ـ شیر زنان را گویند موافق ترین شیرها آدمی را
شیر زنان تندرست و جوان ست بشرطیکه غذای ایشان لطیف و نیکو
بوده باشد که شیر از پستان بخورند ـ

لبن البقر ـ بپارسی شیر گاو گویند و گویند غلیظ تر از شیر حیوانات دیگر باشد
و بدن را فربه کند در طب هندی می نویسد که شیر گاو بطبع
سرد و تر ست و گویند که زاینده شیر زنان منی مردان را افزوده
و رنگ رو و حافظ صحت و دافع فساد باد و صفرا و شیر گاو سیاه
بهتر از رنگهای دیگر ست و شیر گاو که بچهٔ او خورده باشد و یا در
وقت زادن مرده باشد باد و بلغم و صفرا انگیز باشد و شیر گاوی
که غذای او کنجاره باشد بلغم انگیز و گران ست و هر شیر تازه دوشیده
خام گرم گرم و پاره پاره نوشند بطبع سرد و سبک و بخاصیت
مقوی اعضا و دافع اخلاط ثلثه و در منافع برابر آب حیات ست
و اگر همان شیر را همچنان سرد بنوشند صفرا اخلاط ثلثه پیدا کند

بجز شیر گاو و شیر میش که سرد و گرم و جوشیده آنها نیز سود مند
است و هر شیر جوشیده که چون سرد گردد بنوشند دافع فساد
صفرا ست و گر با گرم بنوشند دافع فساد باد و بلغم و شیری که هنگام
صبح بنوشند گران ست و نفاخ و مسهل زیرا که تابش مهتاب
والله اعلم بالصواب و شیر که وقت شام بنوشند دافع
ماندگی راه ست و مقوی اعضا و چشم و دافع فساد باد و صفرا
زیرا که از روز تابش آفتاب خورده و باد یافته و حیوان
نیز حرکت کرده این جمله که گفته شد قول حکماء هند بود و انچه
گویند از قول جالینوس که حرارت وی زیادت بود بر برودت
و برودت زیادت نبود بر حرارت و صالح ترین شیرها آدمی
شیر حیوانیست که مدت حمل وی مناسب مدت حمل انسان
بود چنانچه شیر گاو و هر چند مدت وی بعید تر از حمل انسان
بود پس شیر وی غیر مناسب بطبع آدمی خواهد بود و شیر او
با امزجهٔ حاره اگر با آتش بجوشانند نافع ست اگر در معدهٔ آنها
صفرا نبود و سفر مرضهای بلغمی ست و در کتب یونان شیر خام
را نفاخ می نویسند مگر وقتیکه جوش دهند در نفخ نقصان پدید
و شیر علاج نسیان با آتش و وسواس ست بسبب آنکه تر ست
و زیادتی می بخشد در جوهر دماغ و شیر مضر بد بیان ست و صاحب
صداع و دوران سر و طنین و بینایی را نقصان می آرد وقتیکه
بسیار از بسیار استعمال او نموده شود بسبب تصاعد بخارات از جهه
و در باقی منافع قول حکماء یونان مطابق اقوال حکماء هندوستان
است و سابق ذکر نموده شده در بیان خواص شیر لطیف رقت
بجهة آنکه تا معلوم شود که شیر باتفاق همین چیزی نافع ست

و آدمی را که اگر مداومت بآن نماید و یا شیر الاغ استعمال کند
لبن الجمل - بپارسی شیر شتر را گویند سده را بگشاید و جگر را تازه کند و ضیق النفس را نافع بود
لبن البعیر - بپارسی شیر شتر گویند [illegible]
لبن النعاج - لبن الضأن شیر میش را گویند رغبت به جماع بکند و قوت باه دهد و لون را صاف گرداند و قوت دماغ را بیفزاید
لبن ماهفش - بهندی [illegible] گویند چون مسکه از وی بگیرند [illegible] گویند و چون مسکه از وی گرفته باشند راست گویند [illegible] آن سرد و خشک بود و گویند [illegible] بود و راست افزا [illegible]
و لبن ماهفش [illegible] و دوار و [illegible] و معده را پاک کند و داء [illegible]
لحم - بپارسی گوشت گویند طبیعت انواع لحم را که [illegible] انواع دیگر و در نفس الامر جمیع انواع لحوم حارست و در شیخ قانونچه چنین است
لحم البقر - بپارسی گوشت گاو گویند دیر هضم شود و مولد [illegible] سوداوی بود و [illegible] اندوهگین کند و مصلحش دارچینی و فلفل و زنجبیل است
لحم العجل - بپارسی گوشت گوساله گویند [illegible] معتدل است و خونی صالح ازو متولد شود
لحم الجاموس - بپارسی گوشت گاومیش [illegible] گوشتهای [illegible] شود
لحم الجمل - بپارسی گوشت شتر گویند حرارت او کمتر از گوشت

سبق باشد [illegible] پوست [illegible] هضم شود
لحم الحمام - بپارسی گوشت کبوتر گویند غلیظ [illegible]
لحم الارنب - بپارسی گوشت خرگوش گویند [illegible]
[illegible]
لحم الغنم - بپارسی گوشت بز گویند گرم و [illegible] لحم میش سرد و خشک بود و دیر هضم شود و مولد خون سوداوی [illegible]
لحم الضأن - گوشت میش را گویند خاصیت گوشت [illegible] سوداوی را [illegible] بیفزاید و باه را قوت دهد
لسان الثور - بپارسی گاوزبان و بهندی [illegible] میگویند و گویند گیاهیست که برگهایش مثل [illegible] دندانهای [illegible] و بر برگهایش نقطهای سپید بود [illegible] خشخاش و گویند که از میان [illegible] شاخ بلند [illegible] می آید و از ان شاخ گلهای آسمانگون [illegible]
و آنچه در اکثر کتب این فن می نویسند که گاوزبان چیزیست که بزبان هندی آنرا [illegible] گویند [illegible] ندارد و گویند [illegible] اصلا با گاوزبان از روی هیئت و خاصیت [illegible] و مشهور میان مردم آنست که گاوزبان کوهی را گویند [illegible] لیکن محقق آنست که کوهی گاوزبان [illegible] در [illegible] گاوزبان نمی رسد [illegible] در کتب [illegible] تمام [illegible] تقویت قلب [illegible] از روی هیئت [illegible] با گاوزبان مشابهت ندارد [illegible] و برگهای [illegible] است والله اعلم بحقایق الاشیاء [illegible]

تحقیق آنست که نباتیست مانند گاوزبان وازولایت می‌آید
بهترینش خراسانی وولایتی ست ودر اختیارات بدیعی نوشته که گاوزبان
نوعی از مرسیه است فی الجمله طبیعت لسان الثور گرم وتر است
در درجه اول اندوه را ببرد ونشاط را برانگیزاند وچون
با شراب بخورند خفقان وجمله علتهای سوداوی ودرد زهدان را
که بتازی قلاع گویند دفع کند وچون با لک وشهد آمیخته خورند
سرفه ودرشتی سینه ودرد سینه ودرد گلوی وخشکی شش را سفید بود
وبدل آن بوزن آن ابریشم سوخته وچار دانگ وزن آن
پوست اترج ست وبعضی گویند بدل آن بادرنجبویه است
وهندبا گویند مصلح آن هلیله زرد است وبدل آن دو وزن
آن پوست ترنج —

لادن. بفارسی وهندی هم لادن گویند وبعضی لاذن خوانند
آن از اقسام عنبرست وبعضی از اقسام زوفا شمرده اند لکن زوفا
از نبوحات ست وگویند قسمیست از عنبر زبون —

لازورد. بپارسی لاجورد گویند خاصیت آن گرم ست در
درجه دوم وخشک ست در درجه سوم وباسهال اخلاط سوداوی برآید

لالهٔ دانه. ایست مانند کنجد ورنگ سفید زاده الله شرفاً وتعظیماً
ونیز در نواحی اصفهان شود گویند گیاهیست که اسپید را نهایت
درجه مفید ست —

لسان الحمل. بپارسی ورق بارتنگ خوانند واو نوعیست
از انواع اسبغول چرا که برگ او از برگ اسبغول بزرگ ترست
وبزبان هند آنرا انگلچی خوانند وطبعش سرد وخشک ست در درجه دوم
وبدل آن بوزن آن ورق حماض لیمانی بود —

لسان العصافیر. بپارسی مرغ زبان وزبان گنجشک هم گویند
هندوی وسندهی اندرجو گویند گرمست در درجه دوم وترست
در اول وباه را بغایت مقوی وخفقان را سودمند آید و
پوست او سبز که تر کرده بربینی طلا کنند نفع دهد —

لعبت بربری. صاحب اختیارات بدیعی در باب بیخ سورنجان
نوشته است که سورنجان را عراق لعبت بربری خوانند —

لفت. شلجم ست مسطور —

لفاح. بفارسی کسا بیرک گویند وآن اقسام سیاه شود بدل
آن جوز الماثل نیم وزن آن بذر البنج ست ودو دانگ
خشخاش وگویند بوزن آن جوز القی وگویند برابر وزن آن
بذر البنج ست والله اعلم —

لک. بزبان هندوی لاکهه گویند صمغ درختی ست وآن
درخت سدر ست که در زمین هندوستان بسیار باشد خاصیتش
گرم ست در درجه اول وخشک ست در درجه دوم وسده‌ها را
بکشاید یرقان واستسقا وبیماری های جگر وخفقان را سودمند

لوبیا. لغت هندیست وبعربی فریقا نامند قوت او تا دو
سال باقی ماند قوت دانه او تا دو سال باقی ماند وبهتر از باقلا
وزبونتر از نخود ست وسرخ او در آخر درجه اول گرم وسفید او
مائل باعتدال ومحرک باه ومولد منی ومدر شیر وبول وحیض
وسمن بدن [illegible] آب مطبوخ او با زنگ قند [illegible] مطبوخ
ومنقی نفاس ومخرج جنین زنده ومرده ومشیمه [illegible]

باب المیم

مافریون. شیر اقسام آن [illegible] درجه چهارم گرم وخشک

وسائر اجزا او در سوم و تیزترین آن سیاه و غیر مستعمل سفید بیاز
زرد و گیتی مسهل موی سیاهی و عفونت اقسام گرم و مواد سوداوی و بلغمی
ماهو دانه بیسور و بهندی دندانه است و این و [illegible]
است ثمر نبات او در درجه سوم گرم و خشک و برگ و دانه او در آخر
دوم گرم آبی طبخ برگ او با عروس سال وار مسهل صلابت قولنج
و رافع درد مفاصل و نقرس و عرق النسا ملین و دانه او مسهل قوی
گویند و او در اسهال قوی تر و مخرج بلغم غلیظ در سه درجه
مار قشیشنا هندوی سون مکهی گویند سنگیست که ذهبی و فضی
و نحاسی و حدیدی باشد قوی‌ترین آنها نحاسی ست طبعش گرم
و خشک ست در آخر دوم و چشم را تقویت کند
ماسیتا ـ نباتیست آبی مزه تلخ و برگش به برگ شبت ماند و گویند
از بلاد شام و زمین یمن روید و غیره اش برنگ زعفران
است و گویند بنت او در دوا پیدا باشد و بوی گلسرخ دارد
و او را از عراق نامند و بوی وی را گل زرد ست از شیاف ساز نند
و او را عصاره ماسیتا و شیاف ماسیتا نیز گویند طبعش سرد و خشک
است در یک درجه و قابض ست
ماهی زهره معرب ماهی زهره و بعربی سم السمک نامند پوست
بیخ نباتش و نباتش مانند درخت شبرم و در لونش غربی ست
مائل بصفرة و گویند در خفتش بطول یک گز و نیم و دراز تر و کوتاه تر
نیز بود و گلش خوشرنگ سیاه آتش سرخ و برگ او تیزگی زند
شاخهای بسیار دارد و گویند ... [illegible] ... گرم و خشک [illegible]
مارچوبه هلیون یعنی ناگدون دافع و ماسیل [illegible]
ماء الورد ـ نیکوترین آنست که بطعم تلخ بود و طبیعت آن گرم [illegible]

وگویند سرد بود جالینوس گوید سرد ست در اول و معتدل
بود در رطوبت و یبوست مائل برطوبت بود مقوی دماغ
و مسکن صداع گرم و خفقان گرم نافع بود و در چشم
بسیاری ریختن موی را سفید کند ـ
ماء الشعیر بپارسی آبجو گویند جو را بوزن یک آثار در شش
آثار آب بپزند و صاف نموده آن آب را استعمال کنند شستشوی
ماء العسل گرم بود صفت آن عسل یک جزو و دو جزو آب شیرین
بجوشانند تا ثلث برود و ثلثان بماند فرو گیرند و بپالایند و اگر
خواهند که گرمی وی زیاده گردد زنجبیل قرنفل دار فلفل
از هر یک قدری در صره کنند و در دیگ نهند و بر دیگ بپزند
و در آب عسل معلق دارند چنانچه به دیگ نرسد و اگر سرد یا معتدل
خواهند با غبار آن بسیل آرند
ماء الجبن ـ آبشیر گویند صفت آن بستانند شیر تازه دو رطل
و در دیگ سنگی یعنی گلی کنند و آهسته در زیر آن آتش کنند
چون شیر بجوشیدگی آید چهل درم سکنجبین قدری
و یک درم سرکه بران ریزند شیر بریده شود و چیز جمع شود و بعد ازان
بالایش بپالایند پس ازان بکرباس دیگر بر آتش نهند و لعاب
بگیرند و بعد ازان استعمال کنند عجیب النفع است ـ
ماء اللحم ـ عرقیست که از گوشت گیرند واو لطیف و مقوی دل
و روح حیوانی ست و جهت ضیق النفس و تنگی با ضعف قلب
و خفقان باشد عجیب النفع ست صفت آن گاوزبان
بادرنجبویه و ابریشم طلیل بو تخم بادیان جوز بوا اصل السوس
ابریشم کرفس قرنفل و فاوخشک بهمنین و رهقافت سیاه و [illegible]

همه را نیکوفته در آب باران وگلاب و عرق گاوزبان و
عرق بادرنجبویه یک شبانه روز ترکنند پس گوشت مرغ و دراج و گوشت
کبک را پارچه پارچه نموده در نقوع انداخته در قرع و انبیق
نموده و بهرز و انبیق نموده و بر انبیق جداده از عنبر و زعفران
در لته بسته آویخته بدستور متعارف مقطر کنند و یک اوقیه
با شربت بادرنجبویه هر روز بخورند —
ماش — دانه ایست باندازه عدس گرد بود و در هندوستان
ماش را مونگ بضم میم گویند و هندوی ماونیه بان هندی مصلح
اطراف قنوج آورده گویند در درجه اول سرد است و در تری و خشکی
معتدلست خلط ستوده بهم آید چون با آنچه باشند و همراه شد
باشد غذا نیک دهنده است و زود منهضم شود و تا مقدار [illegible]
ستر کند مضرست بمعده مصلحش شیره بادام است —
ماء الفرنجا — آب انشیبات که آب را از قند ساز کنند —
مج — بفارسی همین ماش را گویند —
مرنج — گیاهیست که چون حیوان بخورد مست شود —
محموده — سقمونیا رسیده است
مرو و مروه — چیزیست گویند هندوستان کسندی خوانند
گرم ست در درجه دوم خشکست در درجه اول —
مرو — بهندوی بول گویند صمغیست گرم و خشک در درجه دوم
مری — آبکامه که بیش ذکر شده —
مرداسنج — بفارسی مرداسنگ و بهندوی مردارسنگ گویند
معروفست طبیعتش خشکست و در گرمی و سردی معتدلست
مرتک — قسمی است از همین مرداسنگ —

مرزنگوش و مرزنجوش بپارسی گوش موش و بهندی
مروه و مرواکنی گویند گرم ست در سیوم درجه بدل آن
دو وزن آن مروه خورد گویند نیم فلفل —
مسک — بفارسی مشک و بهندی کستوری گویند گرم و خشک
در دوم درجه و لطیف ست اعضا را قوت دهنده است
خاصة اگر اندکی ازو با کافور و زعفران در بینی ریخته شود
درد سر را که از سردی و تری باشد دفع کند و بدل آن زنجبیل
ست و شیرینی او مقدار قیراطی ست —
مشک تیلیون — سعتریست که بهندی سوکهڑ نامند —
مشمش — بپارسی زرد آلو گویند سرد است در دوم درجه
مشکطرامشیع — بشیرازی [illegible] گویند و گویند پودنه پهاڑی گویند
[illegible] بوزن آن [illegible] گویند بدل آن اکلیل الملک گویند بدل آن
شقایق ست —
مصطکی و مصطکا — صمغی از [illegible] رومی ست و بپارسی او را
[illegible] گویند [illegible] گرم و خشک ست در دوم درجه
مقل — عصارهٔ قسط را گویند چون قسط را بپزند و آب آن
بیرون کنند آن را مقل گویند و آن گرم و خشک ست در دوم درجه
مغاث — بیخ انار دشتی که از درخت حب القلقل پیدا شود
ظاهرا بهندی آن سیاه الکلای باشد در درجه دوم گرم و در اول
خشک ست —
مقشیبا — بیونانی اثر ماقشیشا گویند [illegible] آن مرقوم شد
ملح قسمی نمکست طبعش گرم و خشک ست در دوم درجه [illegible]

ملح الصناعه تنکار بهندی سهاگا ـ
ملح عجمین بهندی سانبهر نمک است ـ
ملح هندی قسمی ست از نمک گرم تر و لطیف تر از انواع
ملح ست ـ
ملح نفطی نمک سیاه را گویند ـ
ملح اندرانی نمک سپید و این بهترین انواع ملح ست
طبعش گرم و خشک بود در دوم و نمک سوخته دندان را
جلا دهد صفت سوخته وی نیکوترین آن بود که نمک را نشویند
یکبار و رها کنند تا خشک شود پس در دیگی نهند و بر سر آتش
نهند و آتش سوخته بر گرد دیگ کنند و رها کنند تا از هم که
بجز ایستد آن زمان که سوخته شود و آن لغت مشهور ست
و بهندی کرل و کیا نیز گویند گرم در درجه اول و تر ست
در درجه آخر دوم و سپید را النفع دهد کیلوسی که از وی متولد شود
نیکو بود و تن را قوت دهد و مصلح آن نبات بود که بجز زنجبیل
مسکه بعربی زبد و بهندی مکهن گویند در درجه اول گرم و تر
اندکی آن تر و ملین و منضج و مسمن و مفتح سدد و جهت تصفیه صوت
و ضیق ربو و خشونت حلق و سرفه خشک نافع بدل آن شیر تازه
گاو در چربی شانیدن خمس آن سوزد ـ
مومینج بپارسی مویزک و بعربی زبیب الجبل خوانند در آخر
سوم گرم و خشک و بسیار جالی و مقرح جلد و نصف مفتح و مسقط جنین
و خاصیت و غرغره کردن او جاذب رطوبت و دماغ ـ
موردسا آس مطبوخ ـ
مومیائی بهترین آنست که معدنی بود گرم ست در آخر درجه

میویزج یابسه یعنی میوه خشک او را بهندی سلارس گویند
نزد بعضی صمغ اجزای درخت اوست که سالها را از آن
افشرده باشند نزد بعضی آب طبوخ آن گرمی و خشکی او زیاده
و هم افعال او مانند سائله و با قوت قابضه و محلل او در خوردن بیاض
و حیض و مسقط جنین و جهت رفع انضمام زخم و صلابت آن بخور آن
جهت رطوبات دماغی و التقوه و رفع ضرر هوا و بائی موثر و مصلح
و مصلح آن را زیانه و بدل آن جاوشیر ست ـ

باب النون

نارمشک بهندی ناگیسر خوانند گویند گرم و خشک ست
در دوم درجه ـ
نارجیل بعربی جوز هندی و بهندی ناریل گویند و گویند
طبیعت آن گرم بود در اول درجه و نیز در دوم و تر بود در دوم
نبق بپارسیان کنار خوانند و بهندی بیر گویند طبع آن
سرد و خشک ست در درجه اول و قابض ست و بدل آن غبیرا ـ
نحاس مس را گویند یعنی مس سوخته خاصیت آن گرم
و خشک ست در سوم درجه و نیز قابض ست ـ
نحل مگس شهد ـ
نرجس بپارسی نرگس خوانند طبیعت وی معتدل بود در
گرمی و خشکی و لطیف بود و بعضی گویند گرم و خشک ست در اول درجه
و گویند در سوم درجه ـ
نشا بپارسی نشاسته را گویند سرد و خشک ست در درجه اول
نشاره براده چیزی ـ
نضار زر پخته را نضار گویند و صاحب الفاظ الادویه گوید

نفشا ـ درخت گرست که برگ ده روید که چون بر زمین روید آنرا اپلی گویند و [illegible] در چهار ده روز [illegible] شده است
طبیعتش گرم ست در درجه اول وخشک ست در درجه سوم بیماری
دل وخفقان [illegible] وبواسیر [illegible] آن را مفید ست ـ

نطرون ـ بورهٔ ارمنی ست وصاحب الفاظ الادویه آورده
که نطرون بورهٔ ارمنی ست در درجه سوم گرم وخشک ست و
محلل ریاح وجاذب خون بظاهر جلد و آشامیدن آن قاطع اخلاط
بلغمی [illegible] و نافع قولنج وهیجان باه و مقاوم سموم [illegible]
آن [illegible] وباء العسل یا طبیخ زوفا وامثال آن جهت
تحلیل ریاح و با آب جهت رفع سم فطر [illegible] و با طبیخ انجیر آن
جهت رفع سمیت خون بستهد وغرغره [illegible] جهت اخراج زلو که
در حلق مانده باشد و فرزجه آن جهت رطوبت رحم و احتباس
حیض نافع ومفسد معده و محرک قی ومصلح آن مصطکی و صمغ عربی
وبدل آن یک و نیم وزن آن نمک ست ـ

نعناع ـ پودینه را گویند ونعنع در آخر دوم گرم وخشک ست ـ

نمام ـ بهندی پودینه جنگلی گویند ـ

نمک ـ بهندی انواع نمک اکنون در باب میم مرقوم شد ـ

نمک شور ـ کهاری لون را گویند ـ

نمکسنگ ـ بهندی لاهوری لون خوانند ـ

نمک شیشه ـ یعنی کچلون در طب هندی [illegible] که نمک سنگ
بخاصیتی تر ست ومشهی ست وهاضم طعام و مقوی و دافع فساد
باد [illegible] و صفرا ـ

نمک سیاه ـ سونچر لون خوانند ـ

نوره ـ [illegible] آهک و بهندی چونه گویند گرم وخشک ست

نوشادر ـ اهل کیمیا از موی آدمی نوشادر می سازند و
بعضی اهل هند چنان گفته اند که چون [illegible] باهم گیرند خشک
[illegible] آتش [illegible] سوخته شود چون خاکستر گردد
از زیر آن نوشادر [illegible] بیرون آید [illegible] که چون [illegible]
صاف و شفاف [illegible] دارد آن بگیرند طبعش گرم وخشک ست در
آخر سوم چون در آب حل کنند و در چاه بنشانند مار از آنجا
نگردد و اگر در سوراخ او بریزند بمیرد و چون بخایند نوشادر
و در دهان افعی انداز ند بکشند زود و چون با روغن بیامیزند
و بر برص مالند بعد از تنقیه برص را زائل گرداند خاصه چون
بدان مداومت کنند و در خواص [illegible] اگر برف را در آب نوشادر
کنند بیشتر دیر بخ شود ـ

نیل ـ نباتی ست که عصارهٔ او را نیل گویند و نبات او را وسمه
هم خوانند و نیل در هند معروف ست طبعش گرم در درجه اول وخشک
است در دوم درجه و قابض ست ـ

نیلوفر ـ بعربی کرنب الماء و بهندی کنول و کوکا بیلی و انار گویند
اکثر او کبود و بعضی سرخ و بایل زرد و تیرگی [illegible] میباشند و [illegible]
روید جمیع اجزای او سوای بیخ در دوم درجه سرد و بیخ او
گرم وخشک و تخم آن سرد وخشک ست و [illegible] مطلق او گل کبود
است و زرد گرم وخشک ست و کبود او لطیف و مقوی دل و مسکن
حرارت آن و تبهای حاره و تشنگی و خواب آورد و درد صفرا وی
بنشاند و گل نیلوفر یک درم بشراب خشخاش خوردن دافع اسهال
است و جالینوس گوید که نیلوفر خاصیت ست ضد [illegible]

مالیهان روغن او و باه را بیفزاید و خوردن بشرا سب قاطع
آب منی ست والله اعلم۔

نیل گاو - حیوانیست که بهندیش روجه خوانند۔

باب الواو

وج - بفارسی اگر ترکی و بهندی بچ خوانند بیخیست مایل بین
سفیدی وسرخی و تندطعم و مایل بعطریت در اول سوم گرم و خشک
قاطع بلغم و تریاق سموم و مقوی معده و جگر و باه است قوت حافظه
ومنقی دماغ و مبهی ومجفف رطوبات مفاصل و مدر بول و حیض
و محلل ریاح معده و امعاء۔

والان بزرگ - بهندیش سونف خوانند و بادیان بزرگ گویند۔

واجد - لبلاب را گویند۔

واک - جانوریست کبودرنگ که اکثر در لب آبها نشیند۔

وادیان - بادیان را گویند۔

وبر اللقاح - پشم شتر را گویند۔

ودع - مهره گیش را سپید مهره بهندی سنکه گویند و کوچکیش گوش
ماهی هندی گهونگها خوانند۔

ورد - بفارسی گل و در هندی پهول گلاب گویند بهترش
گل سرخ ست که بهندی گلال گویند خاصیتش سرد و خشک
است در درجهٔ اول مقوی اعضاء باطن و مصلح حرق منتن بود
و سده کا هلی و جگر بگشاید۔

ورشه - نوعی از سالار منبهیست و گویند حربا یعنی گرگٹ
گوشتش تحقیق گوشت حربا که گرگٹ است سم قاتل بود در حال
تناولش ... نهد و دوا او نیز ببرد۔

وسخ - ریم را نیز گویند خاصیتش گرم است در دوم درجه و خشک در اول درجه
و اندامها را باعتدال گرم کند و اما سه دانگه خشت باشد گرم کند
و نفشا تیب سامجی سیست۔

وسخ الاذن - ریم گوش را گویند شقاق لبها را سود مند
آید و گزیدگی افعی را نافع باشد و ... بشگافد و حنیفه
بران نهند یا بمالند سودمند آید۔

وسمه - بکسر الواو عربی برگ نیل را گویند و در ...
بغیر او چیزیست که بدو خضاب کنند ... با شد
و گویند غیر برگ نیل ست دمشقی وکوهی نیز می باشد در دوم درجه
گرم و خشک و با قوت جالیه و قابضه و محلله و خضاب موی تیره ازو برگ نیل۔

باب الهاء

هال - بهارسی قاقله گویند و بهندی الایچی خوانند
کبار و صغار باشد که خرد باشد نیز گویند و بعضی صغار را خیر بوا گویند
خاصیتش گرم ست در درجهٔ اول و خشک در دوم جگر و معده
و سردی یا فته را سود دهد و رافع ست۔

هدهد - بفارسی مرغ سلیمان خوانند اگر آدمی او را با خود دارد
و بر خصم رود بر وی ظفر یابد و حاجتها گذارده گردد و گوشت
وی چون بخور کنند زخم را نافع بود و یا کسی فرج زن بسته باشد
کشاده گردد باذن الله تعالی و در از تن پری که دیال
وی بود در پوست بندند و هر که در آن راست نهد و چون
خواهد که مجامعت کند قوت دهد۔

هزار سفند - حرمل سفید ... وذکر آن در حرف ها مرقوم شد۔

هلیلج — بپارسی هلیله گویند و بزبان هندی هرتی و هرتکی خوانند
بهترین آن بالیده و زرد مایل بسبز غلیظ است و آن بر چهار قسم است
نوعی از آن زرد نارسیده که از درخت باز کنند و آن مقوی معده
و دماغ است و نوع دوم هلیله سیاه هندی است و این آنست
که از درخت رسیده باز کنند و آن جهت بواسیر و تقویت
احشا و درد سر نافع نوع سوم هلیله کابلی است و آن را انبیاه هلیله
گویند بهترین آن بالیده و سیاه مایل بزردی است و زرد هلیله
معتدل و طبیعت جمله انواع هلیله در اول خشک است و بعضی او را
و هلیله سیاه را گرم باعتدال دانسته اند مسهل بلغم و سودا و صفرا
هلیون — مارچوبه مسطور —
هندبا — بپارسی کاسنی و کشناج و کشنیج نیز گویند و کاسنی دشتی را
سر یالی خس و هر ار بیونانی طلخشقوق گویند طبیعت انواع هندبا جمله
سرد است و هندبای دشتی سرد و خشک در درجه اول —
هوفاریقون — نهانگی و گویند سرو دشتی است —
هلموت — مشهور بسلق جبلی است —

باب الیاء

یاقوت — بهندی مانک و چهم راگ نامند و او چهار
نوع است سپید و زرد و کبود و سرخ و آنچه
سرخ است او را کوه برق گویند و در بعض کتب
جای است که هزار سال باید تا جوهر سنگ گردد و اگر مستور باشد
خاصیتش دافع طاعون از کسیکه او را با خود دارد و منع کند از ... است که پادشاهان
بزرگ از جهت دفع آن در تاج و کمربند و انگشتری را بکار
سازند و در ادویه بزرگتر ترکیب کنند خوردن آن شادمانی
آرد و اندوه و غم را ببرد —
یاسمین — نوعی از آن سپید باشد آبی و نوعی دیگر زرد بود
همین نوع را اسلی گویند و این نوع نیکوتر است و بهندی چنبیلی
خوانند و گویند جوهی و سیوتی است خاصیتش گرم و خشک است
در سیم درجه دماغ روی را ببرد و بوی او درد سر آورد و رنگ
روی را زرد کند و در طب هندی خاصیت هر دو نوع چنبیلی البلج گرم
و سبک می نویسد و گوید دافع درد سر و چشم و درد دندان
و دمامیل و بثور و فساد خون است —
یتوع — اسم جنس نبات شیر دار است که شیر آن حار و حاد و مسهل
محرق باشد و مشهور از آنها هفت نبات است که بزبان هندی
اننداگ و مدار نیز خوانند و شبرم و لاعیه و ابطیتا و ماهودانه
و مازریون و شبرم فلن که خشخاش اوراق نامند و جمیع آنها
سمی قتال اند و طبع مطلق آنها در غایت گرمی و خشکی در چهارم اند
و متوسط آنها را در سوم و ضعیفه آنها را در دوم با قوت مسهله
و مقرح جلد و قتال و چون در برگ افتد تا همان تمام با آن
آب آید اکتحال لبن آن قاطع ظفره و قطور آن بر دندان
کرم خورده مفتت حصات و مسقط آن و با قطران ...
اقوی جهت آنکه محافظ دندانهای صحیح است و همچنین باسم ...
و چون دندانهای صحیح را بموم گرفته پس بر دندانهای آکل
لبن آن را بچکانند تا آنکه آن را مفتت و قلع نماید بهتر است و چون
بیخ آن را در سرکه بجوشانند و بدان مضمضه نمایند وجع دندان
را تسکین دهد و آشامیدن آن مسهل بلغم مائیت و ...
و چون دو قطره یا سه قطره آن در انجیر چکانیده خشک نموده

تناول کنند اسهال نیکو کاذی نماید و همچنین با سویق و نان
خالص و بهتر آن آنست که با عسل و یا قیروطی استعمال نمایند
تا آنکه باعث تقرح دهان و حلق نگردد و گاه اخذ پنجاه عصاره
تنوعی تر آنرا عصره و غرغره کنند که بریان نموده سحق نمایند
با قدری سویق و آب بران ریخته بیاشامند و اسهال نمایند
و شاخهای خشک آن در بن او بسیار ضعیف است و شیر که
آنرا کرفیون نامند چون شاخهای آنرا گرفته در سایه خشک کرده
پوست آنرا گرفته بقدر ده کرم و یکشبانه روز در شراب کهنه
خیسانیده پس صاف نموده نیکرم کرده بیاشامند اسهال
بیخا کرده بنماید مقدار شربت از لبن آن تا شش قطره و بدون مصلح استعمال
آن جائز نیست و مصلحات آن نشاسته و آرد جو و روغن
بادام و روغن بنفشه و کتیرا سائیده و رب السوس و کثیرا ست
و وقوع سر کرده مصلح افراط عمل آنست و جراحت کنند که خواهد
و با قوت تمام مسهل قوی در همه اخرجه و از نهایت شدت سوزش
اسهال الدم و قرحه امعاء و زحیر و مغص و غشیان و انقلاب
معده و غشی ست لهذا استعمال آنرا ز داخل تجویز ننموده اند
و عند الضرورت از شش قطره که مقدار شربت آنست با مصلحات
مذکوره باید که بخورانند و بدل آن در استفراغ ماهیت از
امعاء و بات از اعضا و زن آن سقمونیا و بوزن آن سکبینج ...
بیخ آن با سرکه محلل صلابت اطراف بواسیر و قاطع قوبا و مصلح
قروح متعفنه و آکله و با قیروطی جهت جرب سوداوی و نار
فارسی و آکله و غانغرایا و طلاء آن قاطع ثالیل و توثه و خیلان
و لحوم زائده در اطراف ناخنها و لبن آن زائل کننده کلف

سواست مخصوص که در آفتاب بالند و سوده کلیه ازان بوجه
ضعیف باشد و چون مکرر استعمال نمایند مرو به و استعمال
آن با زیت کاسر و رافع نمائد آنست و در طب
هندی پینو پید که دو نوع است سفید و سرخ هر دو قسم
مسهل و دافع فساد باد و بلغم و جذام و جرب و فساد خون
پراسیج - بلیون را گویند.
یشب - نوعی از سنگ هاست در آخر دوم سرد و خشک
و مقوی معده و قاطع نزف الدم و زحیر و قروح باطنی و خفقان
و حرقت بول شرباً و با شراب گویند بفتت حصاة و تعلیق او
برگردن جهت خناق و برمری و معده جهت تقویت معده
و بر ران جهت عسر ولادت.
یعقوب - کبک نر را گویند.
یعمیصا - ریباس را گویند.
یمان - زاج سپید را گویند.
ینبوب - درخت خشخاش را گویند.
ینثون - ثافسیا را گویند.
ینبوب - خرنوب نبطی را گویند و گفته شد.
ییبروج - لفاح مرقوم هندوی لکهمنا و لکهمنی گویند.

خاتمة الابواب در خاصیات بعضی فواکه و تاثیر ها مخصوص هندوستان

انناس - مسکن حدت صفراوی و مقوی معده و کبد و جاذب
لبلی الهضم ازمبرد وین و مرطوبین مصلح آن خوردن بانمک
و زنجبیل پرورده و طبع آن سرد و تر در دوم.

آنب - خاصیت درخت انبه قابض شکم و دافع بیماری معده
و فساد خون و بلغم و صفرا و دمامیل و بثور و ثمر خام آن که
سفرک گویند گرم خشک ست افزاینده اخلاط ثلثه است و رسیده
او بطبع سرد و تر و گران و مبهی و بخاصیت مقوی دل و تهییج باه
مشتهی طعام و دافع فساد باد و صفرا و شیره آن بطبع معتدل
و روشنائی روی و اندام و خون و گوشت و آب پشت بیفزاید
و آنچه از و بسیار ترش ست قدری ملح افزاید —
ارهر - غله مشهوره بطبع سرد ست و قابض شکم و دافع فساد
و بلغم و خون و زهر ست
پرور - پلول نیز خوانند ثمریست سرد نا خورش نیکو و گرم
تر ست و با تخم و مقوی دل و مبهی و مشتهی طعام و دافع صفرا
و فساد خون و اخلاط ثلثه و تپ —
کچهل (?) - ثمریست مشهور بطعم ترش درخت خام آن صفرا
انگیز بود و سبک باشد و رسیده او بطعم شیرین و هنگام هضم
سرد بود و قبض کند و مقوی دل ست و دافع تشنگی و فساد صفرا
و خون و باد و سوزش اعضا و ضربه و سقطه که بسینه رسیده
باشد و دافع تپ دق —
توری - بطبع خشک و سبک منضج ماده خام و دافع آماس
اعضا و زردی بدن و استسقا و امراض سپرز و جذام و بواسیر
و فساد بلغم و صفرا و ثمر آن بطبع سبک و سرد و ملین و دافع فساد
پیس (?) معده و اخلاط ثلثه و قسم دوم که آنرا کهیا خوانند
بطبع سرد و دافع تپ سرد و فساد بلغم ... در بدن احداث
نماید و قسم سوم این نیز و بسیار تلخ ست و بالیده بطبع

سرد ست و ملین و دافع فساد باد و صفرا —
چیاهرن (?) - طبع آن سرد و در آخر درجه خشک و قابض اسهال
صفراوی و مقوی معده و کبد ... حدت دم و صفرا
و غرغره و مضمضه آن جهت خناق و قلاع حار و استحکام لثه
و خوردن آن جهت حبس اسهال دم و اسهالات و تسکین حرارت
معده و کبد و حدت صفرا و تشنگی و تحریک شهوت باه و همچنین جهت
ذیابیطس مفید و طلای ثمر رسیده آن جهت داء الثعلب نافع
و رویاننده موی آنست و درخت هر چه ... باریک
پیچ آن ... با پاره نازک آن بمقدار دو توله یکونیم شب در
آب خیسانیده صبح مالیده صاف نموده بیاشامند تا مدت
بیست روز یا چهل روز ... تخم کهنه آن اگر تخم کهنه انبه ... مثلیله (?)
بریان کرده جهت اسهال مزمن مجرب کلان آن بطعم شیرین
و دیر هضم و قابض شکم —
سانتهی - بطعم شیرین و هنگام هضم تیز و بطبع سرد و ... سبک
و قابض شکم و دافع فساد باد و صفرا و بلغم و حافظ صحت و از جمیع
انواع سانتهی بهتر سانتهی سرخ ست —
سیب - بطبع سرد و گران و دافع فساد باد و بلغم و صفرا —
کتهل - میوه هندی ست درخت آن عظیم و بزرگتر از درخت
گردگان و از درخت چنانکه چکتر و برگ آن بزرگتر از برگ
نارنج و ترنج و از شکل شبیه بآن و اندک ضخیم تر از آن و چوب
آن زرد رنگ و کهنه سالخورده آن زرد تیره مایل بسرخی
و ثمر آن از تنه درخت و شاخهای آن بهم می آید و ثمر ریز دیگر
ترنج آن باشد سبز و شیرین ... گویند ...

از هیچ آن نیز بر می آید. و آن بسیار شیرین لذیذ و شاداب میباشد
و ثمر آن در بزرگی و کوچکی مختلف میباشد کوچک آن تا پایان
هندی کمتر از آن نیز دیده شده و در ان در تموز که بهندی گوچه
نامند میباشد بزرگ آن تا یک من هندی و نهایت آن مانند
شکلنبه حیوانیست که بگردانید و حمل آن را بالا کرده جوف آنرا
مملو از چیزی کرده باشند و آن اصناف میباشد بهترین بعضی
دانهای آن کوچک و نرم و خوشبوی و این زبون ترین قسم آنست
و بعضی دانهای آن متوسط و بعضی شیرین تیز و شاداب شکننده و خوشبو
و این را گهاچه نامند و بعضی دانهای لطیف و بیریشه و شاداب
کودر دهن آب میشود و اگر از جوف آن بر آورند و زمانی
بگذارند خود بخود گداخته آب میگردد و این بهترین اصناف است
و زود هضم میگردد و کم نفخ و کثیف گردد دانهای آن نرم
و لزج باشد نفاخ و بطی الهضم است و با این دانهای اندک
نازک طولانی متصل بدانه آن میباشد چیاریا ششن که بزبان بنگاله
آنرا چاپی نامند بعد بر آوردن آنهارا جدا نموده میخورند
زیرا که آنها اندک صلب و ثقیل و نفاخ اند و مردم کم پایه آنهارا
نیز میخورند و نیز در جوف آن پرده ها و ریشها باشد که از پوست
آن روئیده و دو واسطه شده میان دانهای آن و تخم آن
در جوف دانه آنست که اندک صلب و بالای آن پوست نازکی
و خام آن غیر مستعمل بلکه تخم آنرا بآتش بریان کرده با نمک
میخورند لذیذ میباشد و گویند مصلح و هاضم ثمر آنست و نیز مردم
بنگاله تخم آنرا در ماهی بطور دو پیازه و قورمه گوشت نیز می پزند
طبع ثمر آن در آخر دوم گرم و خشک و با رطوبت فضلیه و

و نفخ غلیظ و بهک و انتفاخ و بطی الهضم و ثقیل و مفسد خون غلیظ
سوداوی و امراض حادث از ان مصلح آن نمک و موز و
آب سرد بالای آن خوردن —

کریله بعربی قثاء الحمار خوانند و نوعی از وی صحرایی مسمی به کریله
جنگلی بطعم تلخ و بطبع سرد و سبک و ملین و دافع فساد صفرا و خون
و بلغم و مقوی اعضا و باه و مولد منی و دافع جریان آن
جهت درد مفاصل و نقرس بارد و استسقا و طحال و یرقان نافع
و دافع کرم شکم خصوصا اگر تلخی آنرا زائل نکرده باشند مضر محرورین
مصلح آن سکنجبین و مبردات.

کسیرو - بیخ رستنی ست طبع آن مرکب القوی و سرد و تر
در دوم با اندک حرارتی افعال و خواص آن یا تریاقیت
و قوت قابضه جهت تقویت قلب و خفقان و دفع هیضه شدیده آنکه
قی و اسهال بسیار شده باشد در اول حال و دافع اسهال
صفراوی و نیز سودایی و دموی و سوزش اعضا و سموم شده
و بلغ زده (?) و طاعون را مفید و خمار و طلا و حمیات صفراویه
و دمویه را نیز نافع ست —

گولر - معروف بانجیر آدم بطبع سرد و گران و بخاصیت
دافع و باسیل و بثور و فساد صفرا و بلغم —

کهرنی - بکسر اول و خفا ها و سکون را طبع آن گرم در اول
و تر در دوم و با رطوبت فضلیه تقویت اعضا و دافع تشنگی و بیهوشی
و سرگرانی و مسکن هیجان اخلاط اربعه و قی و جهت سرفه و قرحه
مجاری بول و مشتهی طعام و باه و زیاده کننده منی و آنچه در
ولایت گجرات میشود بهترین آنست از آنچه در بنگاله میشود و

و بعضی اماکن ثمر آن مدور و بزرگ و بقدر آلو میباشد و این بسیار
کمیاب و اکتحال سوده تخم آن با شیر دختران رافع جرب و بیاض
و جالی و روشن کنندهٔ چشم

کیلا — معروف کما امونه گوید طبع آن در گرمی معتدل و در دوم تر
و با قوت قابضه و جالی و کثیر الغذا و بطی الهضم و بعد از هضم مولد خون
و مسمن بدن و مفرح و ملین سینه و جهت سرفه
یابس و خشونت حلق و تطییب معده و حبس بطن و تحریک باه
محرورین و رافع لاغری گرده و مطبوخ نیم پخته کیلا حابس
اسهال و طلاء آن با آب سالیمو جهت سعفه و جرب و حکه و با آب و تخم خرفه جهت
کلف و نیکوئی رنگ رخسار و ضماد برگ آن محلل اورام و قروح
و الجروح و حرق النار و ضماد ... در بنگاله ... گویند جهت ...
آتش ... بعد از سوختن بران موضع ... نافع ... تخم نوع ...
... نام ست جهت قروح بدن اطفال ...
... آنرا پخته و آنرا ... بسیار ... بالیده ...

لیمت — خام آن سبک و قابض شکم و رافع باد و صفرا و بلغم و رسیدهٔ او
بطعم ترش و شیرین نفخ و بطبع گران و قابض و رافع تشنگی —

ماش — غله ایست مشهور و معروف بهندی اورد گویند
ماش سیاه و قسم دیگر سبز و سرد و بطعم هنگام هضم شیرین
و بطبع گرم و تر ... و رافع فساد باد و عاقد ... و مقوی
اعضا و مولد منی و شیر و رافع التهاب صفرا و بلغم و باد را از بول
جدا کند و رافع بواسیر و لقوه و درد پهلو و تنگی نفس —

مونگ — خاصیت جمیع انواع او سرد و خشک ست و قابض
شکم و دافع فساد بلغم و صفرا و با قدرے باد آور د مقوی نور چشم
و بهترین انواع مونگ زرد ست —

موٹھ — غله ایست مشهور بطعم هنگام هضم شیرین و باد
انگیز و قابض شکم و رافع فساد بلغم و ... طبیعت و تپ لیکن
کرم شکم پیدا سازد —

مونڈی بضم اول و سکون واو و اخفای نون و کسر دال
مهمله طبع آن در دوم گرم و تر و با قوت قابضه و طعم آن مائل
بتلخی و هنگام هضم بسیار تلخ و بطبع گرم سبک خاصیت آنکه عقل ... نافع ...
و کرم شکم و ... زرد ... و ... گرداند
و رافع درد فرج زنان و زردی بدن و سوزاک و فساد صفرا

موصلی — ماهیت آن گویند بیخ ... کوچک بگل نیامده
و آن شبیه است ... شقاقل مصری و بسیار شبیه بان از آن
بزرگتر و دو نوع میباشد سفید و سیاه سفید آن اقوی و مستعمل
و بعضی سیاه آنرا انفع دانسته اند طبع آن گرم و خشک تا دوم
و با رطوبت فضلیه و آشامیدن سفوف آن یکبار و چهل روز
کرده در سایه خشک نموده کوفته آنرا بقدر دو مثقال با نبات
جهت ضیق النفس و تقویت باه و ازدیاد منی و دفع بواسیر و تحلیل
بلغم و آشامیدن دو مثقال آن با زیرهٔ کرمانی جهت ... مفید —

مولسری — طبع گل آن گرم و خشک و ثمر آن سرد و خشک ... و بخصوص ... آن افعال ...
آن ثمر نارس خشک و تخم آنرا ...
و ... آشامیدن نقوع پوست درخت آن جهت ... قروح ...
آن نیز مشهور و مضمضه بمطبوخ پوست درخت آن جهت ... دندان تقویت لثه نافع —

مهوا — طبع ... خاصیت دافع فساد باد و بلغم و گل آن بطعم شیرین و بطبع
سرد و گران و مقوی اعضا و تنگی نفس ... و ضعف دل —

مصاف دوم از کتاب میزان الادویه در بیان اسامی امراض و توضیح آن

نام مرض	توضیح مرض	نام مرض	توضیح مرض
	امراض سر	لقوه	کج شدن رو به سبب این علت یا استرخا یا تشنج است
صداع	درد تمام سر را گویند	تشنج	ورم کشیدن عضو و این اگر از بلغم باشد تشنج امتلائی گویند و اگر به تشنج پیوست باشد تشنج یابس گویند
شقیقه	درد نیم سر یعنی آدها سیسی		
خوده و بیضه	درد میانه سر	کزاز	یعنی سخت ماندن عضو و این آن است که عصب از پیچ و تاب بپیچد
سرسام	ورمیست که در پرده های سر واقع شود	رعشه	لرزیدن عضو
جمود	مرضیست که یکبارگی واقع شود و انسان حیران شود	اختلاج	پریدن عضو
سکته	مرضیست که حس و حرکت باطل کند و بداند که مرده است	لوی	مرضیست که در آن اعضا گران و رنگ روی و چشم سرخ شود
سبات	خوابیست غیر طبیعی در نهایت گرانی	حسس	خارش دماغ سبب درد
سهر	بیخوابی یعنی نیامدن خواب	عصابه	دردیست که در ابرو پیدا آید
سبات سهری	ورمیست دماغی مرکب از صفرا و بلغم	زکام	فضلات دماغ از بینی بر آمدن
کابوس	مرضیست که انسان تخیل کند که کسی آمده بیجنبش کند	نزله	فضلات دماغ از حلق بیرون آمدن
صرع	سکوت حس و حرکت و بیهوش شدن و بیهوشی گی		امراض چشم
	و صرع که اطفال را افتد آن را [illegible] گویند	رمد	ورم ملتحم است اگر از خون باشد چشم سرخ شود و اگر از بلغم بود
جنون	دیوانگی		ورم سپید زند و اگر از ریح باشد [illegible] باشد
سدر	هرگاه انسان به هر چیز در چشم تاریکی شود	طرفه	نقطه خون است که بر ملتحم افتد
دوار	هرگاه انسان بگرداند همه چیز در نظر گردنده نماید	ظفره	ناخنه
نسیان	بیشتر از غلبه بلغم در دماغ و به سبب سودا عارض شود	بیاض	سپیدی است که بر سیاهی چشم افتد
فالج	مرضیست که نصف بدن در طول بی حس و حرکت شود	سبل	مرضیست که رگهای چشم سرخ و ممتلی شوند
خدر	مرضیست که حس عضو را باطل کند	انتفاخ ملتحمه	یعنی بر دمیدن ملتحمه

نام مرض	توضیح مرض	نام مرض	توضیح مرض
حکة الملتحمه	یعنی خاریدن ملتحمه و این بسیار باشد که با سبل شود	التصاق الجفنین	بهم پیوستن هر دو پلک
ورقه ملتحمه	ظهور صلابت سرخ یا سیاه که در چشم پدید آید	شتره	کوتاه شدن پلک
دمعه	سیلان اشک	شرناق	فزونیست نرم که بظاهر پلک ظاهر شود
حرقة العین	سوزش چشم	عقده	فزونیست سخت که بر ظاهر پلک ظاهر شود
قذی	چیزی در چشم افتادن	شعر منقلب	موی مژه که واژگون شده در چشم خلد
قرحة العین	ناسور چشم	شعر زائد	موی زائد که در پیچ پشت روید
کمنه	گرانی پلک	انتشار الاهداب	ریختن مژه
عشا	شبکوری	بیاض الاهداب	سپیدی مژه
جحوظ العین	بیرون آمدن چشم بی ورم	جرب الاجفان	خارش که در باطن پلک پدید آید
نتوء القرنیه	بلند شدن قرنیه	برد	رطوبتیست ممثل مانند ژاله که بر ظاهر پلک افتد
حول	هر چیز دو نمودن از هر دو چشم	صلابة الجفن	سختی پلک
اتساع	گشاده شدن ثقبه	سلاق	سطبر و سرخ شدن پلک
ضیق	تنگ شدن ثقبه	قمل الاجفان	شپش که در مژگان افتد
تخیلات	یعنی شکلها و خیالها در چشم آید چون پشه و مگس	شعیره	دریست بشکل جو در کنارهٔ پلک ظاهر شود
نزول الماء	فرود آمدن آب در چشم	توثة الاجفان	فزونیست بشکل توث اکثر در باطن پلک بیرون شود
زرقه	گربه چشمی	تهبج اجفان	انتفاخ پلک
ذهاب البصر	رفتن بصر	نملهٔ پلک	بثور ریزه سوزان است که اندک ورم کند
خفش	آنکه روز از بصارت ضعیف شود	سلعهٔ پلک	جسمیست فزونی از پوست و گوشت جدا
قصور	کلال و ضعف که در بصر افتد	زرقة جفن	کبودی پلک
سل العین	لاغری چشم	خضرة	سبزی پلک
تغمیض العین	خوش نیامدن دیدن بجانب شعاع	غرب	ناسور گوشهٔ چشم
	امراض جفن	حکة الماق و جفن	خارش بلا بثور که در گوشهٔ چشم و پلک پدید آید

نام مرض	توضیح مرض	نام مرض	توضیح مرض
غدہ	زیادتی گوشت گوشۂ چشم کہ طرف بینی است	قروح الانف	ریش بینی-
	امراض اُذن یعنی گوش	رُعاف	برآمدن خون از بینی-
وجع الاذن	درد گوش-	بخر الانف	بوی بد از بینی آمدن-
قرحۂ گوش	تفرق اتصالیست کہ در لحم و اعضای لحمی بہم رسد	رض الانف	کوفتہ شدن بینی-
	تا دام کہ تازہ است جراحت گویند چون کہنہ گردد	عطاس	عطسہ بسیار آمدن-
	و در آن چرک و ریم آید آنرا قرحہ نامند-	جفاف الانف	خشکی بینی-
طرش	نقصان در سماعت-	حکۃ الانف	خارش بینی-
وقر	بطلان سماعت-	**امراض لسان و دہان**	
صمم	فقدان سماعت-	ورم لسان	آماس زبان-
دخول الحصات	یعنی درآمدن سنگریزہ در گوش-	ثقل اللسان	کندی و گرانی زبان-
طنین	آواز نرم در گوش آمدن-	عظم اللسان	بزرگی زبان-
دوی	آواز بزرگ در گوش آمدن-	شقاق اللسان	شگافتن زبان-
انکسار الاذن	شکستن گوش-	جفاف اللسان	خشکی زبان-
انقلاع الاذن	برآمدن گوش از بیخ-	حرقۃ اللسان	سوزش زبان-
اقلاع الاذن	شقاق گوش-	حکۃ اللسان	خارش زبان-
حکۃ الاذن	نیز شقاق گوش-	ضفدع اللسان	فزونی سخت مانند غدہ کہ زیر زبان پیدا شود-
ہرب الاذن	گریختن و رنجیدن گوش-	فساد ذوق	ذائقہ وقت تناول چیزے محسوس نشدن-
	امراض الانف	تقشر زبان و دہان	پوستہای باریک جدا شدن از زبان-
خشم	بطلان شامہ-	بثور الفم	دانہای خرد کہ در دہن برآید-
فساد شم	در حس بویائی فتور آمدن-	قلاع	جراحت و ریش دہن-
بواسیر الانف	گوشت زائد کہ در بینی برآید	بخر الفم	بد بوی دہن-
بثور الانف	آبلہ ہای خفیف کہ در بینی ظاہر شوند-	**امراض شفت**	

نام مرض	توضیح مرض
اختلاج الشفت	پریدن لب۔
تقلص الشفت	خرد و کشیده شدن لب۔
بواسیر الشفت	فزونی که در لب زیرین پدید آید۔
ورم الشفت	آماس لب۔
قروح الشفت	زخم لب۔
امراض اسنان و لثہ	
وجع السن	درد دندان۔
ضرس	کند شدن دندان۔
ذہاب ماء الاسنان	رفتن آب دندان۔
تاکل اسنان	یعنی خورده شدن دندان
تفتت اسنان	پوسیدن دندان۔
تثقب اسنان	سوراخ دار گشتن دندان۔
تحرک اسنان	جنبش دندان۔
تزاید السن	دراز شدن دندان۔
حکۃ الاسنان	خارش دندان۔
صریر الاسنان فی النوم	یعنی برہم سائیدن دندان در خواب۔
ورم لثہ	یعنی آماس گوشت بن دندان۔
لثہ دامیہ	برآمدن خون از لثہ۔
نقصان استرخای لثہ	بدانکه کم شدن و سست گشتن گوشت دندان [illegible]
امراض حلق و لہات و مری و قصبۂ ریہ	
ورم اللہات	یعنی آماس ملازه۔
استرخاء اللہات	سست شدن ملازه۔

نام مرض	توضیح مرض
خناق	در نفس زدن یا در چیزے فرو بردن و یا در هر دو فتور افتد بسبب حدوث آفتی در حلق۔
تعلق علق بالحلق	در آویختن دیوچہ۔
بلع الابرة	فرو بردن سوزن۔
انطباق المری	بہم بر آمدن مجرای غذا۔
استرخای حنجره	سستی حلقوم۔
حکاک المری	خاریدن مری۔
عسر البلع	دشواری فرو بردن چیزی۔
بحۃ الصوت	گرفتگی آواز۔
امراض ریہ و صدر	
ربو	ضیق النفس۔
سعال	سرفہ۔
نفث الدم	برآمدن خون از دہن۔
نفث المدة	برآمدن ریم از دہن۔
ذات الریہ	آماس شش۔
سل	قرحہ ریہ۔
امراض صدر	
ذات الجنب	آماس پرده که از نواحی پہلوست و در دو پہلوی راست
ذات الصدر	آماس پرده که در نواحی سینه بود۔
احتقان مادہ در صدر	یعنی بند شدن ریم در فضای سینه۔
جمود الصدر	افسرده و گرفته شدن سینه۔
امراض قلب یعنی دل	

نام مرض	توضیح مرض	نام مرض	توضیح مرض
خفقان	طپیش دل۔	شهوت کلبی	علتی ست که انسان سیر نشود۔
غشی	بیهوشی۔	جوع البقر	مرضیست که گرسنگی اصلا نشود۔
ورم اغشیة القلب	یعنی آماس و رگوش دل۔	جوع المغشی	علتیست که انسان را صبر بر جوع نبود۔
علت دخانیه	این آنست که در بیمار گویا دود از دل برمی آید	عطش مفرط	غلبه تشنگی۔
ضغطة القلب	فشرده شدن دل۔	دبیلة المعده	دمل یا ورم که تحلیل نرود و ریم شود و [illegible]
تفشر القلب	پراگنده شدن دل۔	قروح و بثور معده	علامت وی علتیه در وقت تناول چیزها۔
قذف القلب	بیرون آمدن دل۔	نفخه	ورم شدن شکم۔
جذب القلب	وی آنست که پندارد بیمار که دل فرو سو کشیده شود	جشاء و تثاؤب و تمطی	یعنی آروغ و فاژه و خمیازه۔
[illegible] علی القلب	وی آنست که پندارد که دل در آب افتاده است۔	قے	چیزی از معده از راه دهن برآمدن۔
امراض ثدی		تهوع	یعنی محسوس شدن که قی می آید و نمی آید۔
قلة اللبن	کمی شیر و آن را سه سبب ست یکی کم شدن خون دوم کثرت خون سوم فساد خون۔	غثیان	حالتیست باعث برقی۔
		قی الدم	خون قی آمدن۔
تجبن اللبن فی الثدی	بسته شدن شیر در پستان۔	جمود الدم واللبن	بسته شدن خون و شیر در معده۔
رض الثدی	کوفته شدن پستان۔	فواق	یعنی متحرک شدن اجزای طبقه داخلیه معده [illegible]
امراض معده		انقلاب المعده	مرضیست که آنچه خورده شود بعد هضم قی شده خارج شود
سوء مزاج معده	علامت آن حرارت و برودت ست در معده	قلق المعده	مرضیست که در معده اضطراب ظاهر شود۔
وجع المعده	درد معده۔	اختلاج المعده	مرضیست که جنبش مانند خفقان در معده ظاهر شود
ضعف هضم و سوء هضم و تخمه	اسباب هر سه واحد ست۔	وجع الفؤاد	دردیست قوی که در سر معده پدید آید۔
هیضه	مرضیست که مواد فاسد غیر منهضم از بدن به معده آید و بعد آن قی آید	حرقت معده	سوزش معده۔
نقصان الاشتهاء	سبب هر دو واحد ست لیکن اگر ضعیف ست کمی	ترهل نسیج معده	سست شدن بافت معده۔
شهوت طعام	اشتها آرد و اگر قوی ست اصلا آرزوی طعام نمی ماند۔	صلابة المعده	سختی معده۔
فساد شهوت	کمی شهوت۔	ذرب و تخلخل معده	فساد معده مع جریان شکم۔

نام مرض	توضیح مرض
تصغر معده	خرد شدن معده۔
امراض جگر	
ضعف کبد	ضعیف شدن جگر۔
سدهٔ جگر	و وی آنست که در خلل گوشت جگر اخلاط غلیظ لزج جمع و بند شود۔
سده ماساریقا	نشان وی آنست که در معده و جگر تمدد و غائر و ثقل محسوس شود۔
وجع الکبد	نفخ و ثقل شدن در کبد۔
خفقة الکبد	طپیدن جگر بحرکت اختلاجی۔
حصاة الکبد	پیدا شدن سنگ ریزه در کبد۔
سوء القنیه	نشان وی ظهور تهبج ست در رو چه و دیگر اعضا۔
استسقا	نفخ نمودن شکم مانند مشک پر آب۔
امراض طحال	
سوء مزاج طحال	علامت وی آنست که اگر حار بود سوزش و سبز بودن بول و براز سرخ مائل بسیاهی و اگر بارد بود قراقر و دران محل پیدا شود۔
ورم طحال	و وی اگر حار بود و تپ لازم باشد
تقیح الطحال	باید دانست که اگر ورم سپرز اکثر به تحلیل رود و یا صلب میگردد و آن را بدین نام خوانند۔
نفخة الطحال	و وی از ضعف هاضمه و دافعه افتد۔
حجارة الطحال	نشان او بر آمدن ریگ ست در بول و خلش در سپرز نمودن و دیگر اعضا سالم بودن۔

نام مرض	توضیح مرض
امراض امعا	
زلق الامعا	و وی آنست که طعام از روده زود بیرون آید۔
خروج المقعدة الامعا	یعنی بر آمدن پیچ از نفس روده۔
زحیر	پیچش را گویند۔
مغص	یعنی وجع امعا بسبب حبس ریاح۔
قولنج	دردیست شدید که در امعا افتد۔
حصیر	یعنی قبض ماندن شکم بی درد۔
دیدان	کرمیست که در شکم پدید آید بی تکلیف۔
امراض مقعد	
بواسیر	فزونیست که بر سر مقعد پدید آید۔
بوسیر ریحی	متولد شدن ریاح غلیظ در امعا۔
ناصور مقعد	قرحه ایست نا پر عسر البرء که در سر مقعد افتد۔
شقاق مقعد	خشکیست که در سر سفره افتد۔
امراض کلیه	
هزال الکلیه	لاغر شدن گرده۔
وجع الکلیه	درد شدن در گرده۔
قروح الکلیه	زخم شدن در گرده۔
جرب الکلیه	علامت وی وقوع خارش عوض خمه ست در آن موضع
حصاة الکلیه	سنگریزه افتادن در گرده۔
امراض مثانه	
ورم مثانه	بدانکه اگر حار بود درد و ورم عانه شدید ست بود مع تخمس و لا انتفاخ و تپ گرم و حصر بول پیدا شود۔

نام مرض	توضیح مرض
قروح مثانه	نشان او خروج قشور است در بول و نتن بول و عسر و حرقت آن۔
جرب مثانه	نشان او ظهور درد و خارش است در مثانه و حرقت و نتن بول که بول الدم آید۔
جمود الدم فی المثانه	یعنی بسته شدن خون در مجرای بول و این بسبب بول الدم یا ضربه و سقطه پدید آید۔
وجع مثانه	این درد است که بسبب ورم یا حرقت یا جرب افتد
خلع مثانه	یعنی بیجا شدن مثانه۔
انتفاخ مثانه	نشانش ظهور تمدد است در مثانه۔
حصاة مثانه	نشان سنگ مثانه حکه بیخ قضیب است و بعد بول باندک زمان باز تقاضای بول شدن۔
حرقة بول	سوزش بول در مثانه۔
احتباس البول	حبس شدن بول در مثانه۔
تقطیر بول	آمدن بول قطره قطره۔
سلس البول	آمدن بول بے اراده۔
بول فی الفراش	در خواب بول کردن۔
بول الدم	آمدن خون در بول۔

بیان امراض مخصوص بمردان

نام مرض	توضیح مرض
نقصان باه	و این را دو سبب است یکی شهوت و آرزوی جماع ضعیف بودن دوم آنکه آلت مسترخی گردد۔
سرعت انزال	بزودی منزل شدن۔
منی الدم	یعنی بجای منی خون آمدن۔

نام مرض	توضیح مرض
فریسموس	مرضیست که قضیب دائم قائم بود و حرکت کند۔
عذیوطه	مرضیست که وقت انزال غایط بی اختیار برآید۔
علت ابنه	مرضیست که در معاء مستقیم حکه پدید آید و جماع کنانیدن خواهد
ورم انثیین	سببش اگر خون بود عظم ورم و ثقل حرارت گواهی دهد و اگر صفرا بود شدت حرارت بود۔
تعظم انثیین	یعنی بزرگ شدن خصیتین این از قبیل سمن شده هم
ماقونا	مرضیست که در قضیب یا در رحم اختلاج افتد۔
تصغیر الخصیه	یعنی بیضه مجتمع شود و خرد گردد
دوالی الخصیه	یعنی رگهای پس خصیه برآمده شوند چنانچه در پای مردم می افتد۔
اعوجاج القضیب	یعنی کج شدن قضیب۔

امراض صفاق و ثرب و مراق

نام مرض	توضیح مرض
قیله	و دوی آنست که منفذ صفاق که در کش ران واقعست بجانب خصیه بگشاید۔
فتق مراقی السفلی و فتق الاربیه	باید دانست که گاه باشد صفاق از جای ناف بالاتر یا فروتر از آن پاره شود و مراق سالم باشد پس آنچه ماتحت صفاق است از صفاق بالاتر آید و مراق را از آنجا بلند نماید۔
نتو السره	بلند شدن ناف را گویند۔

بیان امراض که مخصوص بزنان اند

نام مرض	توضیح مرض
عقر	قرار نه پذیرفتن حمل را گویند۔
کثرت اسقاط	یعنی بسیار افتادن جنین و سببش یا از امور خارجه

نام مرض	توضیح مرض
رجا	مرضیست مشابه بحمل۔
سیلان رحم	برآمدن رطوبت از رحم۔
احتباس طمث	بند شدن حیض را گویند۔
امراض ظهر و اطراف	
حدبه	وآن زوال فقارست بقدم یا بخلف یا یمین و یسار۔
وجع ظهر	درد پشت را گویند۔
وجع خاصره	درد تهیگاه را گویند۔
وجع المفاصل	درد چار بند را گویند۔
دوالی	و وی آنست که رگهای ساق بزرگ و سطبر شود۔
داء الفیل	و وی آنست که پای مریض چون پای پیل نماید۔
وجع العقب	درد پاشنه را گویند۔
وجع کف الرجل	مرضیست که کف پا درد کند۔
بیان حمیات	
حمی یوم	تپی ست که بروح تعلق دارد اصالتاً۔
حمی خلطی	تپی ست که از اخلاط چهارگانه پیدا شود۔
حمی دق	و وی آنست که حرارت غریبه با عضا اصلی خصوص بدل آویزد و رطوبات طبعی بدن را شروع در افنا نماید۔
حمی وبائی	تپی ست مهلک که در هنگام وبا افتد۔
حمی مطبقه	تپی که از عفونت خون باشد۔
غب	یعنے تپ صفراوی۔
	تپیکه مرکب از صفرا و بلغم باشد که دورۀ او بسیار آید یعنے جوری گـ[illegible]

نام مرض	توضیح مرض
اورام و بثور ظاهر بدن	
سقاقلوس	ورم خبیث عظیم ست که عضو را بمیرانیده و فاسد می‌گرداند۔
حمره	ورم صفراویست که بپارسی سرخ باده گویند۔
جمره	بپارسی آتشک گویند و این جرا حتیست که بهان بیباشد و سرخ و با درد قوی بیبود گویا آتش نهاده اند لهذا بدین نام مسمی گردید۔
نمله	و وی باشد بثور که با حرقت شدید و خارش بود۔
جاورسیه	بثور صغار کاورس مانند ست که سرش سپید ست و بیخش سرخ باشد و متفرق در بدن برآید۔
نار فارسی	بثور پر آب رقیق شدید الحرقه و کثیر الحکه ست۔
نفاطات	بثور کبار مشابه بآبله ست که از سوختن می‌افتد۔
شری	بثور مسطح مائل بسرخی ست۔
ماشرا	ورمی ست که از صفرا و خون در روی پدید آید۔
طاعون	ورمیست که اکثر در ایام وبا پدید آید۔
اورام مغابن	ورم غیر سمی ست که در بغل یا پس گوش یا بن ران پدید آید۔
دمل	ورم معروفست۔
خراج	وآن ورم بزرگ ست که میل بجمع کند۔
اوذیما	ورم نرم سپید رنگ ست۔
نفخه	ورم ریحی را گویند۔
توثیلا	ورمیست که در اعضای غددی پدید آید۔
سقیروس	ورم صلب را گویند۔

نام مرض	توضیح مرض	نام مرض	توضیح مرض
حصف	بثور خرد سرخ ست۔	امراض اظافیه	
بثور لبنی	بثور سپید ست که بر بینی و پیشانی پدید آید۔		
نبات اللیل	بثور صغار که وقت شب و هنگام سرما پیدا آید۔	برص الاظفار	سپید شدن ناخن را گویند۔
ثآلیل	بثور صلب شمیه باصل ثابت ست که بهندی مسه گویند	وجع الاظفار	درد ناخن را گویند۔
داحس	ورم گرم ست که در اصل ناخن پدید آید۔	صفرة الاظفار	زرد شدن ناخن را گویند۔
آبله فرنگ	نوعیست از بثور سپید۔	تشقق الاظفار	شقاقت ست که در اصل ناخن پدید آید۔
بهق ابیض	سپیدی رقیق ست که بر ظاهر جلد ظاهر شود۔	سواد تحت الاظفار	یعنی مردن خون زیر ناخن۔
برص ابیض	سپیدی غلیظ است که بر ظاهر جلد ظاهر شود۔	امراض متفرقه	
نمش	نقطه ایست مائل بسرخی۔	قمل	شپش را گویند۔
برش	نقطه ایست مائل بسیاهی۔	صئبان	بیضه شپش را گویند۔
بادشنام	سرخی مائل بکدورت ست۔	عرق الدم	خون در عرق آمدن۔
قمحدوه	بلندی سر را گویند۔	هزال و سمن مفرط	لاغری و فربهی که با فراط باشد۔
حزاز	سبوسه سر ست۔	تعظیم الراس	بزرگ شدن سر
تقشف	درشتی جلد را گویند۔	[illegible]	یعنی ریش نشستگاه و سرخی آن۔
تحجر جلد	خراشیده شدن پوست۔	فساد الاطراف	یعنی سیاه و گنده شدن دستها و پایها از سردی
بیان آنچه بموی تعلق دارد		لدغ الحیه	گزیدن مار۔
داء الثعلب	ریزیدن موی را گویند	بیان علامات چهارگانه	
انتثار الشعر	ریختن موی بی ظهور فساد در جلد۔	حرارت	بپارسی گرمی گویند۔
صلع	موی آنست که موی وسط برود۔	برودت	بپارسی سردی گویند۔
تشقق شعر	شگافتن موی۔	رطوبت	تری و نمی عضو ست۔
شیب	سپیدی موی۔	یبوست	خشکی و درشتی و لاغری و پژمردگی و خشکی بدن را گویند۔
غیر طبعی	عبارت از سفید شدن موی در جوانیست		

نام رگ	توضیح رگ	نام رگ	توضیح رگ
	بیان فصد و توضیح رگ که فصد کشوده شود	ابطی	برابر خنصر است۔
فصد	بدانکه فصد استفراغ کلی است یعنی اخلاط بتمام و از آن بیرون می آید۔	اسیلم	مابین خنصر و بنصر زنند۔
	بیان آن رگها که بیشتر میزنند	صافن	بر شتالنگ برابر انگشت واقع است۔
قیفال	برابر ابهام یعنی نر انگشت است	عرق النسا	رگیست کره وارکه در سرین یا معلوم گردد۔
اکحل	برابر سبابه واقع است	مابض	زیر زانو است۔
باسلیق	برابر وسطی واقع است	چهار رگ	عبارت از آن چهار رگ است که دو زیر لب زیرین و دو زیر لب بالا افتد۔
حبل الذراع	رگیست از اسفل ساعد ظاهر شده تا اعلا ساعد ممتد گشته		

خاتمة الکتاب در بیان اصطلاحات اطباء مع مقادیر و اوزان و اصطلاح معالجات

نضج – پختن خلط را گویند و پختن خلط آنست که هر خلط باید که بقوام آید
نقوع – آنرا گویند که ادویه را در آبی که موافق نوشیدن بود تر نمایند
یک شبانه روز پس صاف کرده و پاک نموده بنوشانند۔
مطبوخ – یعنی ادویه را در القدر آب بجوشانند که بعد سوختن یک حصه
آب قدرے آب که توان خورد بماند۔
مسهلات – مسهل آنست که ماده را از عروق و اعضا فرود آرد۔
ملینات – ملین آنکه آنچه در فضای معده و نواحی آن بود بیرون آرد
مقیات – ادویه که قی آورند۔
مدرات – مدر آنست که ماده را از راه بول دفع کند۔
مقویات – دوائیکه دل و دماغ و جگر و معده را قوت دهد۔
شموم – چیزیکه ببویند خشک باشد خواه تر۔
لخلخه – چیزی رقیق خوشبو که در شیشه کنند و ببویند
سعوط – چیزیکه در بینی چکانند۔
نفوخ – چیزیکه در بینی دمند۔
وجور – چیزیکه در حلق چکانند
سنون – ادویه که سائیده بر دندان مالند۔

قطور – چیزیکه در گوش و بینی وغیره شگافها چکانند۔
نطول – آنچه از مائعات بر ظاهر بدن ریزند۔
سکوب – چیزی سائل که از فاصله بر بدن بتوقف ریزند۔
انکباب – بخار آب گرم ببدن رسانیدن –
کماد – چیزی گرم بر عضو نهادن –
تمریخ – چیزی تر بر بدن مالیدن –
تدهین – روغن مالیدن –
حقنه – چیزی سائل در حقنه انداخته در روده رسانیدن
شافه – آنچه دراز ساخته در دبر یا قبل بردارند۔
فتیله – آنچه دراز ساخته در دبر یا قبل نهند۔
حمول – آنکه ادو [illegible] در دبر یا قبل دارند
فرزجه – حمولیکه مخصوص [illegible]
کحل – آنچه بمیل در چشم کنند۔
ذرور – ادویه خشک که بسایند و در چشم و جراحت پاشند۔
بخور – آنکه ادویه را بسوزانند تا بوی آن بدماغ رسد۔
ضماد – آنکه چیزی تر که غلیظ باشد بر بدن گذارند۔

طلا - آنکه چیزی تنک تنک باشد بر بدن گذارند۔

آبزن - آنکه آبیکه دروی ادویه پخته باشند در ظرف کلان اندازند و مریض را در آن نشانند۔

پاشویه - آنکه در آب گرم یا در آبیکه در وی ادویه جوشانیده باشند پایهای بیمار بگذارند۔

اطریفل - معرب اتریفل ست که عبارت از هلیله بلیله آمله بود

ایارج - بکسر همزه تفسیر آن دوای الهی ست و منسوب بآن [illegible]

و این اول مسهل ست که حکمای متقدمین ترتیب داده اند۔

فیقرا - یعنی [illegible] دوا المسالح و مشهور

ایارج لوغاذیا لوغاذیا نام حکیمی ست چون این دوا را ترتیب داده بنام او مسمی ساختند۔

[illegible]

حب ایارج - [illegible]

حب قوقایا حب جالینوس ست۔

روغن بادام تلخ - گرم و خشک ست در درجه دوم جهت صداع بارد نافع۔

مفرح - دوائیکه دل را قوت دهد و فرحت آرد۔

معجون - چیزیکه از ادویه مقویه برای قوت و ازاله مرض ترکیب دهند۔

یاقوتی - چیزیکه برای رفع جنون و قوت دماغ از یاقوت و مروارید ترکیب دهند۔

[illegible] چیزیکه برای قوت باه و رفع فالج و لقوه از مغز نارجیل

و برنج ترکی و چیزی از دیگر اقسام ترتیب دهند۔

سعوطنافی - یعنی جالب النوم ست و صاحب تحفه نوشته که لفظ یونانی ست بمعنی مقوی بصر و [illegible] مخترع این ترکیب ست [illegible] ساعت ست جهت زکام و ظلمت چشم و نزله و دوار و طنین و لقوه و فالج و صرع و عطسه و سبات سهر و نسیان و مالیخولیا نافع ست۔

تریاق نزله - نام دوائیست که در منع ریختن مواد نزله و رفع سرفه از مجربات ست۔

مثرودیطوس - دوائیکه پادشاه یونان ساخته۔

قهوه - چیزیکه در زکام بلغمی نفع تمام دارد از زنجبیل و کوکنار و غیره ترتیب دهند۔

قیروطی - چیزیکه جهت تفریح الغذا از موم و روغن و غیره ترتیب دهند

مضمضه - غرغره نمودن را گویند۔

سنون - چیزی را گویند که در بن دندان ریزند۔

دواء [illegible] - دوائیکه برای خناق بلغمی ترتیب دهند و بدان غرغره کنند

لعوق - چیزیکه از شکر و غیره ترتیب نموده جهت خشونت زبان و حلق و حنجره و سرفه استعمال نمایند۔

ارسطون - یعنی این لفظ افضل یا جلیل القدر ست چیزیکه از عاقرقرحا و زعفران برای رفع سعال و وجع شکم و حمای مختلطه ترتیب دهند

جوارش - معرب گوارش بمعنی هاضم ست۔

خنداد یقون - چیزیکه از شراب کهنه و عسل و دارچینی و غیره ترتیب دهند برای سپرز و تقویت معده و جگر و احشا دیگر و هضم نافع آید۔

دحمرتا - معنی آن مخدا الرحلح ست۔